Şipşak Mozart

Reinhold Hartmann

ŞİPŞAK MOZART

Orijinal adı: Mozart für Eilige

Yazan: Reinhold Hartmann

Almanca aslından çeviren: Gül Gürtunca
Çeviriye katkılarından dolayı Gülçin Özkişi'ye teşekkür ederiz.

Dijital yayın tarihi: Aralık 2013 / ISBN 978-605-09-1802-1

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Şipşak Mozart

Reinhold
Hartmann

Çeviren: Gül Gürtunca

Önsöz

Bugün yaşasaydı Mozart'ın işi hiç şüphesiz çok daha kolaydı. Popüler, herkesçe tanınan bir süperstar olurdu. Gerçi günümüzde de onun ismini bilmeyen yok; en azından radyoda, filmlerde, okulda karşılaşmış ya da hiç değilse şekerlemelerin üzerinde görmüşsünüzdür. Salzburg, Viyana ve Prag'daki resmi nitelikteki dış turizm ofisleri dünyaca ünlü besteciye büyük değer veriyor, her yıl onun ismini kullanarak binlerce turisti ülkelerine çekmeyi başarıyorlar. Oysa bu harika çocuğun babası Leopold Mozart, henüz yaşadığı dönemde, avanak Viyanalılar konusunda oğlunu uyarmıştı. Onların müzikli oyunlarda görmek istedikleri sadece aptalca espriler, müstehcen epizotlar ve soytarılardı. Leopold Mozart'ın anladığı ve oğluna da aktarmaya çabaladığı biçimiyle müziği "kafaları hiç mi hiç almıyordu".

Bu, sözcüğün tam anlamıyla şu an okuduğunuz yazar için de geçerli bir çıkarım: Çünkü müziği sözcüklerle ifade etmek zaten çok güçtür ve eğer söz konusu olan Mozart'ın müziği ise bu neredeyse imkânsızdır. Böyle bir çaba içine girmek, Van Gogh'un tuvalindeki renkleri pandomim aracılığıyla anlatmaya çalışmaya benzer. Demem o ki, şu an okuduğunuz da dahil her tür yazılı açıklama çabası müzik karşısında eksik kalmaya mahkûmdur, çünkü aslolan sadece ve sadece müziğin tınısıdır. Ancak, bu çalışmanın aktarabileceği, Mozart'ın operalarındaki olay örgüsüdür. Olay örgüsünden yola çıkarak ve detaylı bir opera kılavuzu hizmeti sunmaktan çok daha fazlasını hedefleyerek, kullandığı müzik aracılığıyla sahnedeki olaylara dikkat çekmek, dahası nabzı yükseltmek, tınlayan yaşamla doldurmak üzere bestecinin müziğin sunduğu olasılıklar bütününü nasıl kullandığını –ki Mozart'ın erken dönemdeki operalarını eşsiz kılan da budur– göstermektir.

Yalnızca operaları üzerinde durursak besteciye büyük haksızlık edeceğimizi düşünerek Mozart'ın gerek nitelik gerekse nicelik bakımından operalarından geri kalmayan diğer eserlerine de kısaca değineceğiz. Bunlar arasında kilise için yaptığı bazı müzik ve şarkılar gibi, bestecinin solo konserlerdeki enstrümantal eserleri ve senfonileri de bulunuyor. Ustanın altı yüzü aşkın bestesinden yalnızca birkaçı seçildi. Bununla birlikte ne yazık ki eserlerin nerede, nasıl oluştuğu; bestecinin arkadaşlıkları ve kıskançlıkları; aldığı övgüler ve eleştiriler; yaratım sürecindeki verimli ve sıkıntılı dönemleri hakkındaki renkli detaylara değinilemedi.

Mozart'ın yaşantısı ve ölümü hakkındaki rivayetler hâlâ sürerken, yapılan yeni araştırmalar da spekülasyonların çoğalmasına yol açıyor. Burada konuya ilişkin bazı önemli sorulara yanıt vermeyeceksek bile, değinecek ve bu soruları hassasiyetle mercek altına alacağız. Kitabın sonuna "Şipşakçılar" ve yeni başlayanlar için kısa bir bölüm de ekledik. Bu kısımda Mozart konusunda daha derin bir bakış açısı kazandırmayı amaçladık. Ayrıca diskografi eklemekten bilinçli olarak uzak durduk, çünkü eserlerinin çok sayıda yeni versiyonu piyasaya sürülmeye devam ediyor. Mozart hakkında yazılan yığınla esere gelince, onların arasından bazılarını seçtik ve Şipşakçılar için ilginç olacağını düşündüklerimize yer verdik.

Operaları

Bastien ve Bastienne (1768)

Koyun çobanı olan genç ve güzel Bastienne'in büyük bir sıkıntısı vardır; köydeki malikânenin sahibesi, delicesine sevdiği Bastien'e pahalı hediyeler sunarak onun aklını çelmeye çalışmaktadır. Genç kızın ona "akla hayale gelebilecek her şeyi" verdiği düşünülecek olursa bu resmen eşi görülmemiş bir aymazlıktır. Yüreği yanan kız, herkes tarafından köyün en bilge adamı olarak tanınan ve aynı zamanda birtakım gizli güçleri de olduğuna inanılan Colas'tan yardım ister. Colas elinde, âşıklara özel, inanılmaz etkili formüller olduğunu belirterek bir kehanette bulunur; "Senin şu Bastien sadece biraz hercai. Ama güzelliğin onun elini kolunu bağlıyor... hoşuna giden tek şey o şaşaa!" Kıza biraz değişmesi gerektiğini söyler; üstüne başına biraz çekidüzen vermesini, daha sık gülümsemesini ve o kadar ağırbaşlı davranmamasını öğütler. Bunların yanı sıra Bastien'in kıskançlıktan deliye dönmesini sağlamalıdır, böylece genç adam yeniden ona kul köle olacaktır. "Beni iyi dinle, bu işler böyledir. Şehirde yaşayan kadınlar böyle davranırlar" der. Duydukları Bastienne'in aklına hiç mi hiç yatmaz, ancak çaresizdir...

Büyücü Colas, Bastien'in üzerine gitmeye başlar. Ona, pek sevgili Bastienne'sini "delicesine seven" bir başkası daha olduğunu söyler. Şaşkına dönen Bastien'e adamın "son derece nazik, efendi, zengin ve cana yakın" olduğunu belirtmekten de geri durmaz. Colas onu, mevki sahibi birinin Bastienne'nin peşinde olduğuna inandırır. Bu yalan işe yarar. Aşk konusunda yardıma ihtiyaç duyan taraf artık Bastien'dir. Büyücüye yalvarmaya başlar: "Sevgili Bay Colas, sevgili Bastienne'imin bana dönmesini sağlayacak bir şey yok mu elinde?" Aşk meşk meseleleri Colas'ın işidir. Hiç acele etmeden gider ve Bastien'in geleceğine dair ipuçları bulmak üzere büyü kitabının sayfalarını karıştırmaya başlar. Anlaşılmaz sözcüklerden

oluşan bir şeyler söyler (do minör), ardından da “diggi-daggi-schurry” gibi sihirli formüllerin tekrarından oluşan bir arya söyler. Colas bu şekilde uzun süre büyücülük sanatını icra eder.

Büyücünün Seslendirdiği Arya: Büyücülük özellikle çocukların hayranlıkla izlediği bir şeydir ve görünüşe bakılırsa büyücünün aryası da on iki yaşındaki Mozart’ı derinden etkilemiştir, bunu operanın bu bölümünde bazı özel müzikal araçlar kullanmış olmasından anlıyoruz: evet, daha başlangıçta tempo olarak sakin yapıdaki *Andante maestoso*’yu tercih etmiştir. Ama *alla breve’nin* (Lütfen iki kat daha hızlı!) büyücünün söylediği “diggi-daggi-schurry” sözlerini fırtınaya kapılmış ağaç yaprakları gibi hızla sürüklediği çoğunlukla gözden kaçırılır. On büyülü sözün her birinin ardından gelen yarım vuruşluk esler bu durumu güçlendirir. Büyücünün sık sık tekrar ettiği sesler –“giri-gari, besti-basti” gibi büyülü sözlerden oluşurlar– ve ardından büyük nota değerleri içinde kullanılan sesler büyücünün anlamını açıkça ortaya koyar. Burada asıl dikkati çeken makamdır. Operada (on altı bölümden oluşur) sadece bir kez karşımıza çıkar. Ariosoya (numara 14) eşlik eden do mimör tek başına majör tondan ayrılır, insanüstülüğü çağrıştırarak, heyecan uyandırır.

Colas nihayet söze başlar: “Git ve mutluluğuna bugüne dek vermediğin kadar değer ver.” Bastien rahatlamıştır, derin bir nefes alır. O andan itibaren gözü Bastienne’den başkasını görmeyecektir. Büyük bir coşkuyla, neredeyse sahiplenici bir edayla şöyle der: “O benim için yaratılmış.”

Bastienne geldiğinde Bastien’in eli ayağına dolaşır, ne yapacağını bilemez. Gitmeli midir, yoksa kalmalı mı; hiçbir şeyden haberi yokuş gibi mi davranmalıdır, yoksa üzülüyormuş gibi yapmak daha mı iyidir? Kalmaya karar verir ve yavaşça kıza yaklaşarak utana sıkıla ona neden üzgün olduğunu sorar. Neticede pek sevgili Bastien’i yanı başındadır, bu durumda sevinçli olması gerekir. Genç kız sert bir şekilde yanıt verir: “Seni tanımıyorum.” Kızın tanıdığı kişi, önceleri onu, sadece ve sadece onu seven adamdır. Ne var ki

karşısında duran adam “kendisinin tüm tatlı heveslerini” kursağına tıkmış, bir kenara iterek üzerlerine basıp geçmiştir. Şimdi ise kararsızlık abidesi olarak karşısındadır. Bastien ondan kendisini affettirmek için bir şans vermesini ister. Tüm o göz kamaştıran zırvalıklara ve sosyete ihtiyacı olmadığını söyler: “Asalet, mücevherler umurumda değil...” der. Ancak genç kız söylediklerine kulak vermez, ona soğuk davranır: “Şehre ineceğim. Orada âşık bulmak çok daha kolay!” diyerek genç adamı daha da kıskandırmakla kalmaz, aynı zamanda “yüzlerce adamı kolayca kendine bağlayabileceğini” de görmüş olur. Genç kızın ufak imalarla saraylı kadını ve fuhuş dünyasını kast etmesi Bastien’ı çileden çıkarır. Aynı melodi eşliğinde ve Bastienne ile aynı hızdaki aryasını söylemeye başlar. Bu sözlerle –gerçekten de kalleşçe bir biçimde– ona karşı resmen savaş ilan eder: “Ben de malikâneye gider... vakit kaybetmeden o kadınla evlenirim... Altınlar gümüşler içinde çalım satarım...” İki küçük inatçı keçi gibi birbirlerine girerler.

Bastien olayı iyice dramatik bir hale getirir. Şayet gösterdiği direnç genç kızın acılarını körüklüyorsa, ölmeye razıdır: “Bıçak, hançer ya da halat yardımıyla” ya da yakındaki derede boğulmak suretiyle. Bastien’deki bu intihar eğilimi karşısında Bastienne umursamaz bir tavırla “Sana kolay gelsin!” der durur. Ne kadar kararlı olursa olsun hiçbir âşık buna tahammül edemez. Her şey bitmiştir. Her ikisi de yollarını ayırmaya karar verirler, “Git, git vefasız” diye haykırırlar birbirlerine. Sonra da önce kim gidecek diye beklemeye başlarlar. İkisi de gitmez. Sessizlik olur. (Mozart burada dominanta sekiz vuruş uzunluğunda bir pedal ses koymuştur.) Bunun ardından Bastien daha fazla dayanamaz ve utana sıkıla söze başlar: “Eğer sen istersen... “ Artık yorgun düşen koyun çobanı kız razı olur. “Şayet” ve “belki de”lerin ardından Mozart’a özgü bir Andantino eşliğinde gençler birbirlerine aşklarını ilan ederler. Final’de ikili, üç zamanlı, neşeli bir parça seslendirerek aşk, sadakat ve şefkat gibi kavramları överler. Düğün de aradan çıkar.

Artık hüzünden eser kalmamıştır. Colas’a göre şaşılacak bir şey yoktur, yaptığı büyüler tutmuştur.

Pontus Kralı Mitridates (1770)

İşler iyice arapsaçına dönmüştür: Tahtın iki vârisi Sifares ve Farnaces babaları Mitridates'in sözlüsü Aspasia'ya abayı yakmışlardır. Hal böyle olunca Aspasia, farklı cephelerde aralıksız düşmana karşı savaşan bu üç adamın arasında kalakalmıştır. Bir yanda veliaht prensler, diğer yanda evlilik sözü verdiği kral vardır. Farnaces kadını her fırsatta sıkıştırmaktan bir an olsun vazgeçmezken, prensin üvey kardeşi Sifares ona olan aşkını gizler.

Kral Mitridates yine ordusunun başında savaşa gider, ancak bu kez bir oyun oynamaya karar verir ve sadık ulakları aracılığıyla öldürüldüğü haberinin dört bir yana duyurulmasını sağlar. Kralın asıl merak ettiği, haberi alan oğullarının nasıl davranacağıdır. Özellikle "pek sevmediği oğlu" Farnaces'in tam bir vefasızlık örneği sergileyeceğinden emindir. Henüz yakın bir geçmişte, düşmanları olan Romalılara yakın davranmakta sakınca görmeyen o değil midir? – Bu, terbiyesizliğin dik alası değil de nedir! Babası oğlunu gerçekten de çok iyi tanır. Farnaces yaşlı adamın ölüm haberini alır almaz "dul kalan" genç kadının etrafında pervane olmak üzere harekete geçer. Tek amacı vardır: Aspasia ile evlenmek. Erkek kardeşinden daha büyük olduğu için tahta çıkmak için çabalamasına gerek yoktur, çünkü bu zaten onun hakkıdır. Amacına ulaşmak için Aspasia'yı açıkça tehdit eder: "Karım olmanı istiyorum, isteğime karşı koyarak boşa çaba harcama!" Aspasia biraz düşündükten sonra Sifares'ten yardım istemeye karar verir.

Aspasia'nın Seslendirdiği Arya: Bu arya on dört yaşındaki Mozart için inanılmaz bir durum betimlemesidir. Orkestra kadar solo ses kullanımı da monotonluktan çok uzak bir biçimde gerçekleştirilmiştir –Mozart'ın sıkıntılı durumlarda kullanmayı çok sevdiği sol minör burada da dikkati çeker. Mozart Aspasia'nın

içinde bulunduğu sıkıntılı durumu dört dörtlük ölçüde bir “allegro agitatio”ya yaymıştır. İç çekişleri andıran motiflerin ardı ardına sıralanması ve aralık atlamaları kadının telaşlı haline işaret eder. Üç dakikayı bile bulmayacak kadar kısa süren o anlık müzikal süreç sonrasında telaş sona erer.

Sifares kadına destek çıkar ve ağabeyine meydan okur: “Her kim ki bu yüreği zorlamaya cüret eder, tüm öfkemi üzerine çekmiş olur.” Kralın donanmasının rıhtıma yanaştığı ve Mitridates’in hayatta olduğu haberinin gelmesiyle birlikte Aspasia iki kardeş arasında başlayacak savaşı önlemeyi başarır. İki kardeş aralarındaki anlaşmazlığı babalarından gizlemeye karar verirler. Ancak Sifares babasının isteklerine boyun eğerken, Farnaces karşı çıkar: “Hadi gelsin de tehditler savursun, öfkeden kudursun bakalım... Bu yürek ne onun öfkesine ne de hiddetine boyun eğer.” Mitridates, Farnaces’in Romalılarla kurduğu hain planlardan korkarken, Farnaces arkadaşı Marcius’tan Roma tarafından destekleneceğine dair garanti almıştır.

Kırım’da Nimpheum şehrinin valisi olan Arbate, koşa koşa rıhtıma giderek Mitridates’i ve beraberindekileri karşılar. Kral kötü haberler getirmiştir. Bu kez muzaffer bir hükümdar olarak dönememiştir yurduna, Anadolu topraklarının bir bölümünü daha almak üzere çıktığı seferde yenilgiye uğramıştır. Bu kez orduları Pompei tarafından bozguna uğratılmıştır. Kral yalnız değildir; yanında Partiya kralının kızı da vardır. Prenses, daha önce kendisine aşkını ilan eden Farnaces’i sevmektedir. Buraya gelme amacı da onunla evlenmektir. Mitridates prensesin bu amacını var gücüyle desteklerken aynı zamanda politik de düşünür. Oğluna şöyle der: “İsmene ile evleneceksin. Mitridates’in büyük çabalarla ele geçirdiği taht için yeni bir destek o.” İsmene sessiz duran Farnaces’in yüzüne bakar, karşılaştığı ifadenin hiç de iyi şeylere işaret olmadığını anlar. Görünen o ki, oğlan İsmene’ye olan aşkından çoktan vazgeçmiştir. Üstelik gönlünde artık başkası vardır. İsmene dehşete düşmüştür: “Seni başka birinin yüzüne gülerken

buldum, kendimi ise terk edilmiş bir âşık olarak." Aldatılan kadın öcünü alacaktır, kararlıdır: "Mitridates bunu elde etmemi sağlayacaktır!" Farnaces kadına resmen kafa tutar. Kendisini babasına istediği gibi gammazlayabileceğini, zaten babasının "sevilmeyen çocuğu" olduğunu söyler. Ancak kadına dikkatli olmasını da tavsiye eder ve sözlerine şöyle devam eder: "İntikam sana pahalıya mal olabilir."

Mitridates çok güvendiği Vali Arbates ile bir araya gelir. Yokluğunda oğullarının neler yaptığını, nasıl davrandıklarını öğrenmek ister. Bir vukuatları olmuş mudur? Aspasia'ya ile yakınlaşmışlar mıdır? Peki ya Aspasia kendisine sadık kalmış mıdır? Kiminle birlikte olmuştur? Arbates tüm bildikleri açık açık krala anlatır, Farnaces'in saygısızca Aspasia'nın üzerine geldiğini, Sifares'in ise aksi yönde bir tavır sergilediğini söyler: "Âşık olduğuna dair herhangi bir işaret görmedim onda... O, Mitridates'in pek sevgili oğludur." Baba her şeyi öğrenmiştir. Eğer tahminleri doğruysa babanın öfkesi Farnaces'i yok edecektir. Şayet Aspasia'yı baştan çıkarmaya çalıştıysa, "o kalleş bundan böyle merhamet beklememelidir".

Arbates'in verdiği havadisler kralın varsayımlarını güçlendirir, hatta kuruntulu düşüncelere kapılmasına neden olur. Aspasia'nın kendisini aldattığından ve Farnaces'in kollarına seve seve atıldığından emindir. Güvensizliği her geçen gün biraz daha büyür. Kadına iftira etmekten geri durmaz: "Benimle yalnızca ve yalnızca zorunlu olduğun için bir kurban gibi evleneceksin. Bunu görüyorum, seni rezil." Kral payına düşen, onuru kırılmış, mutsuz adam rolünü üstlenir. Sinirlerinin yatışmasını beklemeden vefalı evladı Sifares'i Aspasia'ya göndererek, kadına henüz kral özrünü kabul etmeye hazırken ondan af dilemek gibi bir zorunluluğu bulunduğunu söylemesini ister.

Baş başa yaptıkları konuşma sırasında Aspasia, karmakarışık duygular içinde olan Sifares'e ağabeyi Farnaces'in kendisine zorla yanaşmaya çalıştığını, kendisini tehdit ettiğini söyler. Bu saldırılardan kurtulmayı ancak kaçarak başarabilecektir. Sonunda

Aspasia Sifares'in yüzüne karşı sırrını açıklar: "Bu kalbin sana bağlandığını hissediyorum, fakat elimden hiçbir şey gelmiyor." Böylece, Sifares'in gizlediği en mahrem arzusunu dile getirmiş olur. Bu durum karşısında korkuya kapılan Sifares her şeyi göze alır, onu ağabeyine karşı korumayı kabul eder, ancak bir şartı vardır: Sifares ve Aspasia "bir daha hiç görüşmeyeceklerdir". Sifares, kadına olan hislerini dizginleyebilmek için ondan uzaklaşmalıdır. İçeriye Arbates'in girmesiyle ikilinin konuşması bölünür. Arbates, Mitridates'in emri üzerine gelmiştir. Kral acilen bir toplantı yapmak ister. Toplantıya iki kardeşin yanı sıra Aspasia ve İsmene de davetlidir.

Mitridates; Farnaces, Sifares ve Aspasia'yı yargılar. Sanıkları inceden inceye teker teker sorgular. Sorgulamaya Farnaces ile başlar. Mitridates Romalılar karşısında aldığı askeri yenilginin ardından "bu tahtın onurunu geri kazanmak ve öç almak için" Kapitol'e saldırmayı planlar. Savaşta orduların başına Farnaces'in geçmesini ister. Farnaces bu görevi elbette reddeder. Babasının bu fikrini "akıldışı ve riskli bir girişim" olarak gördüğünü söyler. Ona göre yapılması gereken tek şey, Roma'nın isteğini kabul edip barış antlaşması imzalamaktır. Bunun üzerine kral, oğluna nasıl olup da Roma'nın isteklerini bu kadar iyi bildiğini sorar. Farnaces de arkadaşı Marcius'u getirir. Mitridates daha fazla dayanamaz: Evleneceği kadını elinden almakla yetinmeyen Farnaces, şimdi de Roma'ya karşı açacağı savaşa katılmayı reddetmektedir, bu da yetmezmiş gibi bir de Romalılardan birini sarayda saklamıştır. Mitridates hiç vakit kaybetmeden Marcius'u Roma'ya geri gönderir. Oğlundan kılıcını teslim etmesini ister; "en güçlü kalenin zindanında cezasını çekecektir".

Farnaces suçunu kabul etse de merhamet dilemez. Ancak kralın huzurundan ayrılmadan önce kardeşini de ele verir. Kardeşini işaret ederek, babasına, Aspasia'nın uğruna babasını ve kralı aldatan tek kişinin kendisi olmadığını, kardeşinin çok daha tehlikeli bir ihanet içinde olduğunu söyler. "Hasmın olarak onun suçu çok daha büyük" der. Çünkü o dünyalar güzeli kadın, Farnaces'i geri çevirirken,

kardeşinin aşkına karşılık vermiştir. Mitridates bu çirkin suçlamanın doğru olup olmadığını öğrenmek için sanık konumundaki Aspasia'yı huzuruna getirmelerini ve Sifares'i de çadırın dışına çıkarmalarını emreder. Kral kadından gerçeği söylemesini ister. Yine tuzaklarla dolu bir sorgulama başlar. Yaşlanmakta olan kral onu oğullarından biriyle evlendirse çok daha akıllıca bir iş yapmış sayılmayacak mıdır? Kadının Farnaces'i sevdiğini bilmektedir, bunu anlayışla karşılamaktadır. Sorularıyla Aspasia'yı adeta serseme çevirir. Genç kadın, Farnaces'e karşı hiçbir şey hissetmediğini söyler, ardından da kralın "vefalı oğlundan" bahseder. Şüphe içinde kıvranan Mitridates bunu duyar duymaz kadının sözünü tamamlamasına bile fırsat vermeden, "Onu seviyordun, o da seni seviyordu demek?" der. Genç kadın "birbirlerine düşkün" olduklarını belirtince kral hemen görüşmeyi sonlandırır. Aspasia'yı ve iki oğlunu saraya çağırır. Tek amacı, "oğullarından ve o yüz karası kadından" öç almaktır.

Aspasia gönlünü kaptırdığı Sifares'e karşı nihayet hislerini açıklayabilecektir. Kralla yaptığı konuşmanın ardından onun gerçek yüzünü, öfkesini ve cani emellerini görmüştür. Sifares'in tavsiyesine uyarak Mitridates'e dönmesi artık mümkün değildir. "Ben, zalimin karısı!.. Ondaki bu barbarlığı bugüne dek hiç fark etmemişim." Sifares ve Aspasia birlikte intihar etmeye karar verirler.

Ne var ki İsmene, kralı cezaların ve acımasızlığın işe yaramaz silahlar olduğuna, hoşgörünün ise tek başına insanı hedefine ulaştıracağına ikna etmeyi başarır. Kralın, aldığı fazlasıyla katı kararlarla neden olduğu felaketi görmesini sağlar ve Aspasia'nın hayatını kurtaracak bir öneride bulunur: "Ona bir âşığın gözleriyle bak, bir hükümdarın değil." Krala bizzat yaşadığı olayları hatırlatır, kendisinin de tıpkı onun gibi Farnaces tarafından aldatıldığını söyler, ancak o, "ihanetin intikamını böylesi kötücül bir biçimde almayı" aklından bile geçirmemiştir. Mitridates geri adım atar ve İsmene'nin tavsiyesine uyar.

İsmene'nin Seslendirdiği Arya: Orkestra (sadece yaylılar) kısa bir açılış yapar. Kısa süren bu açılış dahi, tıpkı onun gibi aşk hayatında

aldatılmasına rağmen kederinin kesinlikle öfkeye dönüşmediğini krala anlatan İsmene'nin içinde bulunduğu ruh halini betimler niteliktedir. Aryanın tümü gibi, giriş kısmında da sakin tempo eşliğindeki duruluk göze çarpar. Arya metninin iki mısrası "furor" ve "coro". Bu kısmın arkasına girlant süslemeler gibi koloraturlar döşenmiştir ve mücevherler gibi boşlukta ustaca sallanırlar (o dönemde primadonnaların tipik gösteriş yapma biçimi). İsmene'de bu süslemeler belli bir ölçüde tutulmuştur. Genç ve başına buyruk kadın için melodideki şaşaa biraz fazladır. Sonunda İsmene'nin küçük bir solo kadansı vardır. İçinde hepsi mevcuttur: Sade, iyi orantılanmış ve melodik bir müzik. Bunlar İsmene'ye ait tipik vasıflardır.

İsmene'nin söyledikleri kralın aklına yatar. Aspasia'yı yeniden kazanmak ister. Ne var ki Aspasia gururlu bir kadındır, üstelik kralın sorgulama sırasındaki ikircikli soruları ve aldatmacalarından sonra onun bu teklifinde ne kadar ciddi olduğunu kestiremez. Kadın kararlıdır, "Ricaları dikkate almıyor, hiçbir tehditten de korkmuyorum" der. Kralın dilerse vefalı oğlunu idam cezasına çarptırabileceğini söyler. Bu sırada Mitridates'e acil bir haber gelir. Roma orduları sahil yönünden yaklaşmaktadır. Sifares babasıyla birlikte savaşa katılır: "Haksız olsa bile o benim babam!" Marcius yönetimindeki Roma ordusu, müttefikleri Fernaces'i kurtarır. Romalılar ona tahtı vaat ederler. Ancak Fernaces tahtı istediğinden artık eskisi kadar emin değildir, kafası karışmıştır. Romalıların desteğiyle babasına karşı savaşması doğru mudur? Çaresizliği, içindeki savaş ateşini körükler. Hücuma geçerek Romalıların gemilerini yakar. Ardından büyük bir pişmanlık duyar, Aspasia'dan da, tahttan da, Romalılarla kurduğu ittifaktan da vazgeçer ve bir şeyin farkına varır: "Artık bende mantığın yeniden hüküm sürme vakti gelmiştir." Bu sırada ölümcül şekilde yara alan kralı getirirler. Onun için ikilemlerden, başarısızlık, hakaret ve hayal kırıklarından kurtulmanın tek yolu vardır: intihar. İsmene kralın önünde diz çöker. Oğullarının yaptıklarından dolayı pişmanlık duyduklarını anlaması

için ona yalvarır. Ölümle yüz yüze gelen şüpheci kral, olgun bir krala dönüşür. Aspasia'dan Sifares ile evlenerek kraliçe olmasını ister. Fernaces'i affeder. Son nefesini vermeden önce, onun Romalılara karşı savaşmaya devam edeceğini de öğrenir. Mitridates, "Ölürken çok ama çok mutluyum" dedikten sonra hayata gözlerini yumar.

Ascanio Alba’da (1771)

Milano’da hareketli günler yaşanmaktadır. Şehirde haftalardır süren telaşlı bir hazırlık vardır. Bahçıvanlar gibi boyacıların da başlarını kaşıyacak zamanları yoktur. 15 Ekim 1771 tarihine kadar her şey hazır olmalıdır; caddeler süslenmeli, gerekli güvenlik önlemleri alınmalı, “20.000 tane mumun” dağıtımı tamamlanmalı ve evlerin dış cepheleri boyanmalıdır. On yedi yaşındaki Avusturya Arşidükü Ferdinand (Maria Theresia’nın oğlu) görkemli bir düğünle soylu Modena Prensesi Maria Beatrice Ricciarda ile evlenecektir. Kraliçe düğün için her şeyi düşünmüş, işbölümünü yapmıştır. Önce Johann Adolf Hasse’nin düğün için bestelediği opera ilk kez sahnelenecektir, ertesi gün sıra Mozart’ın “Serenata”sına gelecektir; daha doğrusu onun iki tanrının çocuklarının düğününü konu alan *Serenata teatrale* isimli iki perdelik mini operası sahnelenecektir. Genç Wolfgang Amadeus dört yüz altmış beş sayfa partisyon bestelemiştir.

Başkarakterler zaten bellidir: Kraliçe Maria Theresia, arşidük ve prenses. *Serenata* operasındaki başkarakterlere gelince; Bulutların üzerinde dolaşan pek saygıdeğer Tanrıça Venüs (Maria Theresia), onun kendisi gibi tanrı olan ve evlilik hazırlıkları yapan oğlu Ascanio (Avusturya Arşidükü Ferdinand), bir de son derece asil bir aileye mensup olan asalet timsali Peri Silvia (Prenses Maria). *Serenata*’daki perinin güzelliği göz kamaştırıcıdır. Ne var ki gerçekte prensesin tek önemli özelliği erdemli olmasıdır, ama hiç değilse “harika bir yüreğe ve eşsiz hoşlukta bir karaktere” sahiptir. En azından Mozart’ın babası Leopold böyle düşünür ve kraliçenin, “gelinin çok zevk veremeyeceğini” düşünerek oğlu adına endişelendiğini açıkça dile getirir.

Seranata Milano'da geçmez. Olaylar, eşsiz güzellikte bir ormandaki hareketli toplantı alanında geçer. Bu alanda kocaman bir de sunak vardır. Sunakta hangi hayvan maketinin olduğu belli değildir. Venüs, oğlu Ascanio ile birlikte buluttan bir araçla alana iner. İyi tanrılar perilerle birlikte şarkı söyleyip dans ederler. Venüs oğlunu bir kenara çekip ondan evleneceği kızı bulmasını ister. Ancak ne olursa olsun kimliğini gizli tutması gerektiğini de ekler. Yeryüzünde yaşayan halka "kendi neslinden bir armağan" geleceğine dair söz vermiştir. Damat adayına ise "Hepsi seni görmek için can atıyor, gelişini dört gözle bekliyorlar" diyerek durumu açıklar. Tanrıça geldiği yere geri dönmek zorundadır ve vefalı evladına şöyle der: "Bir süre için tanrı olarak buraların yönetimini yürütemeyeceğim, bu işi benim yerime sen üstlen. Yüce, merhametli, iyi yürekli baban şimdi bir tanrı olarak gökyüzünde diğer tanrılarla birlikte yaşıyor. Ve şefkatle üzerine titrediğim tek varlık sensin."

Venüs bundan dört yıl önce kutlu halka Ascanio'nun geleceğine dair söz vermiştir. Aşk tanrısı, dört yıldır eşsiz güzellikteki Peri Silvia'yı kollamakta ve tanrıların oğlu Ascanio için aşk nöbeti tutmaktadır. Silvia geceleri rüyalarında karşı konulmaz genç bir adam görür ve ona karşı bir şeyler hissetmeye başlar. Rüyalarına giren kişinin Ascanio olduğunun farkında değildir ve zamanla "hayallerindeki adam" ile daha önce hiç görmemesine rağmen âşık olduğu gerçek Ascanio arasında ikilem yaşamaya başlar.

Ascanio'nun da onun nasıl biri olduğu hakkında çok net bir fikri yoktur, yüreğine seslenir: "Onu bulacağız... En vakur merhamet ile nazik azametin bir araya geldiği yerde, ilahi ahlakın ve zihni katiyetin... ve ince zarafetin de..." İşte kız böyle biri olmalıdır. Aradıkları çok da somut şeyler değildir. Ascanio yavaş yavaş sabırsızlanmaya başlar. Bu işkenceyi çekmek zorunda mıdır?

Arkadaki koro, atmosferin gittikçe gerginleşmesini sağlar. Oyun ilerlerken koro kurulu saat gibi beş kez art arda yineler: "Gel yüce kahraman, gel onur abidesi. Bizden kaçıp gitmemelisin. Seni buraya bağlayan şey aşktır."

Ascanio, Silvia’yı Rahip Acestes ile birlikte görünce kendine hâkim olmakta zorlanır. Acılar içindedir, gizlenmek zorundadır ve büyük bir ikilem yaşar: Venüs’ün buyruğuna mı uymalıdır, yoksa kendini büyüleyici Silvia’nın kollarına mı atmalıdır? Annesi oğlunu çok iyi tanıdığı için yeniden yeryüzüne inmekte gecikmez ve Ascanio’dan biraz daha beklemesini ister. “Silvia’nın erdemli biri olduğuna işaret eden bir kanıta daha şahit olmalısın” der. Ondan önce Venüs “yardımcıları” ve “semai güçlerin” yardımıyla bir mucize gerçekleştirecektir. Yeni bir şehir yaratacaktır. Ağaçlar kolonlara, kaidelere ve binalara dönüşecektir. Burada Ascanio hüküm sürecektir. Mucize, dakikalar içinde gerçek olur. Koro şaşkındır, yüce Tanrıça Venüs’e dair bir şarkı söyler.

Ascanio, zorlu bir seçimin eşiğinde olan Silvia’yı izlemek zorunda kalır, ne var ki ona yardım etmesi yasaktır. Tanrıça ona Ascanio ile evlenmesini emreder. Derken Silvia’nın karşısına hayallerindeki adam çıkar. Silvia ne yapacağını bilemez, iki tarafa da güvenemez. “Baş döndürücü bir yanılsama. Neden bana kendini ifşa etmiyor.” Kendisinden bile şüphe etmeye başlar, gece karanlığında gördüklerini unutmaya çalışır ve kararından dönmez: “Ben Ascanio’ya aitim.” Yüce Venüs son kez dile gelir, oğlunun elini tutarak ikiliyi bir araya getirir ve “Istırabınız sona erdi” der. Silvia’ya büyük sınavın kendi fikri olduğunu açıklar, “Ascanio’ya müstakbel eşinin sadakatini ve sevgisini” göstermek istediğini söyler. İsteği yerine gelmiştir. Gözünü oğluna ve geleceğe dikmiş vaziyette şunları da ekler: “Alba halkı senin sayende şana kavuştu.” Bunu söylerken Silvia’ya bakması çok daha adil bir tutum olurdu. Mutlu yeryüzü halkı ve yarı tanrılar ile periler, göz kamaştıran Venüs’ü tiz seslerle onurlandırırlar.

Lucio Silla (1772)

Antik Yunan’da iç savaş yılları. Askeri üstünlük gösteren zalim Lucio Silla senato tarafından diktatör ilan edilir, özel yetkilere sahip bir hükümdar olarak tek başına yönetimi eline alır. Diktatör, düşmanlarının icabına bakmakta gecikmez. Bir kısmını, hırsına yenik düşerek ya da kişisel intikam almak amacıyla öldürtür. Diğerleri –iki binden fazla şövalye ve doksan senatör– ise suçlu ilan edilir; isimleri Roma’daki büyük panolara yazılarak teşhir edildikten sonra sürgüne gönderilirler. Sürgüne gönderilenler arasında Senatör Cecilio da vardır.

Silla’nın duruma göre şekillenen ahlak anlayışı dillere destandır. Hal böyle olunca Silla, Cecilio’nun genç sevgilisi Junia (Giunia) ile daha çabuk evlenebilmek için suçlu ilan ettiği senatörün öldüğü dedikodusunu yayar. Ne var ki kız onurlu biridir ve Silla’yı geri çevirir. Silla, kızın babası Marius’u öldürmekle kalmamış, sevgilisini de sürgüne göndermiştir. Junia, “Tüm bunlara sebep olan adamı sevecek mişim öyle mi?” diye ayak direr. Hatta daha da ileri giderek Silla’ya sert bir biçimde karşı çıkar: “Artık tüm kalbim Cecilio’nun olacak, nefretim ise senin.” Silla derin bir hüzne gömülse de hiçbir şeyi sineye çekmez. Kızın yakasını bırakmayacaktır, imparatorluğun başındaki kibirli diktatör, hırçın bir kıza pabuç bırakacak değildir ya. “Beni sevmeye gönlü olmayan, gazabımdan korksun... Bugünden tezi yok onun hâkimiyim artık” der. En yakın dostu ve danışmanı Aufidius’la konuşur: “Bundan böyle canımı sıkamayacak. Kararlıyım: o kız ölmeli.”

Junia’nın Seslendirdiği Arya: Silla ile girdiği sert tartışmanın ardından Junia kendi kabuğuna çekilir. Üç bölümden oluşan aryada Junia öncelikle ölen babası ve sevgilisine veda eder. Silla’nın seslendirdiği bu dört dörtlük sakin andantenin melodisi –tıpkı derin

bir nefes gibi– yüksekten alçağa doğru büyük bir kavis yaparak ikinci oktavdaki mi bemol, birinci oktavdaki do'ya iner. Birinci oktavdaki do'ya geldiğinde kızın duyduğu derin acı artık neredeyse işitilmez haldedir. Ona eşlik eden orkestranın ses açısından alan açmak üzere Pianissimo'ya kayması bu duyguyu engellemez. Ardından gelen kısa aradan sonra duraksız ve hızlı bir tempoda drama ağırlıklı bölüm başlar. Junia'nın nefes nefese söylediği heyecanlı sözler şöyledir: "Öfkeden kuduruyorsun, Barbar!" Triole-koloratur kızın tasvirini güçlendirir niteliktedir. Üçüncü bölümde Mozart müzikal anlamda birinci bölüme dönüş yapar (yarım tempo, melodik). Junia, kraldan bahsetmeksizin bağışlanan hayattan dem vurur. "Bir daha asla yanında olmamak, benim payıma düşen de bu işte."

Cecilio, Tiber rıhtımında gözlerden uzak bir yerde gizlenir. Şehre döner dönmez görüşmek istediği asilzade arkadaşı Cinna'yı bekler. Yaptıkları konuşma sırasında Cecilio Junia'nın kendisine sadık kaldığını, Silla'nın çevirdiği dolapları ve damat adayı olarak öldüğünün ilan edildiğini öğrenir. Cinna onu Junia ile buluşturacağına söz verir, ancak çok dikkatli olması gerektiğini de üzerine basa basa belirtir. Netice itibariyle o, geri dönmüş bir sürgündür ve bunun cezası da ölümdür. Cecilio pek yakında sevgilisi Junia'yı göreceği için sevinçten havalara uçar: "O tatlı anın hayali yüreğimde canlanıyor."

Silla'nın kız kardeşi Celia, ağabeyini teskin etmek amacıyla ister istemez arabuluculuk yapmak durumunda kalır. Silla amacına ulaşmak için Junia'ya karşı zor kullanmamalıdır. Silla'nın aklına başka bir fikir gelir: "Bugün benimle evlenecek ya da yarın ölmüş olacak." Celia yeniden duruma müdahale eder. Junia'yı gelmeye ikna edecektir, bir âşık olarak kıza iyi niyetle yaklaşırsa, ona öldürdüğü sevgilisini unutturması çok daha kolay olacaktır. Celia sonunda ağabeyini razı etmeyi başarır. Silla, Junia ile bir araya gelir.

Kahraman mezarlığı, birçok mezarın yan yana dizildiği bir alandır. Kararan hava onları meraklı gözlerden saklar. Junia her gün buraya gelerek ölen babası için dua eder. Cinna buluşma için burayı

seçmekle iyi etmiştir. Junia, babası ve öldüğünü sandığı Cecilio için dua etmeyi bitirdikten sonra karşısında birden Cecilio'yu görür. "Tanrım... Sen ha? Gözlerime inanamıyorum... Yoksa bu bir hayal mi?" İki sevgili kucaklaşırlar, ancak yakalanmamak için kısa süre sonra yeniden ayrılmak zorunda kalırlar. Cinna ikisi arasındaki iletişimi sağlamaya devam edecektir.

Mezarlık Müziği (birinci perde, yedinci sahne): Cecilio mezarların arkasına saklanmış, Junia'yı beklemektedir. Cecilio resitatif sözlerine başlamadan önce bir buçuk dakika süresince mezarlık müziği çalınır. Tüyler ürperten bir atmosfer vardır. Pes tonda çalan yaylılara yine aynı tonda kalp atışını andıran sürekli bir ritim eşlik eder. Ardından bir çeşit walking-bass gelir, ansızın kesilir ve üflemeliler sakin bir alçalışa geçerler. Piyano koyu bir karanlığa eşlik eder, tüm enstrümanlar sıkı bir armonik doku içindedir, yer yer disonandır. Mozart bunu on altı yaşında bestelemiştir. Olağanüstü!

Silla'nın arkadaşı Aufidius diktatöre Junia'yı öldürmemesi için yalvarır. Aşağılamaya uğrayan Silla, Marius'a sempati duyanların sayısının ne kadar çok olduğunu görmüyor mudur? Halk arasında huzursuzluk çıkarmak gibi bir tehlikeyi göze almamalıdır. Aufidius'un alternatif bir planı vardır. Her şeyden önce bir öneride bulunur: "Zorbalığını gizle, onu kamufle et." Junia ile aralarındaki gerginliği yumuşatmalıdır. Sonrasında ise kız Silla ile birlikte Kapitol'e gidecektir. Buraya geldiğinde de halkın ve senato üyelerinin önünde evlenmeyi kabul etmek durumunda kalacaktır. Roma ahalisinin önünde Silla'yı geri çevirecek değildir ya. Sonuçta o "bugüne dek her türlü karmaşanın üstesinden gelmiş başarılı bir yöneticidir". Duydukları Silla'nın aklına yatar. İki arkadaş bu planı gizli tutar. Diktatör Silla, gizli amaçlarından kız kardeşine bile bahsetmez. "Gün doğmadan" sevgilisi Cinna ile evlenebileceğini söyleyerek kızı şaşırtır. Böylece çifte düğün yapmak için harika bir fırsat doğacaktır. Celia sevinçten deliye döner. Nihayet içinden

geldiği gibi konuşabilir, heyecandan kekeleyerek Cinna'nın "hayatının aşkı" olduğunu itiraf eder.

Silla'ya karşı üç suikast planı yapılır. İlk olarak içi içine sığmayan Cecilio tam kılıcını çekmişken Cinna'ya rastlar, ona Silla'yı bulup öldürmek üzere yola çıktığını söyler. Marius'un mezarının başındayken duyduğu gizemli ses öyle söylemiştir, aksi takdirde Junia'yı da onu mutlu etme olasılığını da sonsuza dek kaybedecektir. Cinna son derece kararlı olan Cecilio'yu engeller. Bu yapmayı planladığı şey ne işe yarayacaktır? Böyle bir durumda Silla'nın muhafızları onu anında linç edeceklerdir. Peki ya Junia? Ona ne olacaktır? Bu kez ikinci bir suikast planı ortaya atılır. Cecilio, Silla'yı öldürmesi için arkadaşını ikna etmeye çalışır: "O tiranın kanını benim yerime sen dök." Ne var ki tüm bunlar olurken diğer tarafta Cinna ve Celia'nın düğün hazırlıkları sürer ve müstakbel kayınbirader olarak Silla'yı öldürecek hali yoktur.

Silla'nın senato ile giriştiği gizli hazırlığı hisseden Junia şüphelenmeye başlar. Cinna'ya, halk ve senatonun karşısına çıkmasının neye hizmet edeceğini sorar: "Seninle evlenmek istiyor ve gösterdiği kaba kuvveti mazur göstermek için senin de rızanı istiyor." Junia duydukları karşısında hiç etkilenmemiş gibi davranır. "Kendi hakkımda sadece ben karar veririm" der. Cinna kararından vazgeçemez ve ona yapılması planlanan büyük seremoniye katılmasını, ardından gerçekleşecek olan zifaf gecesinde de nefret uyandıran Silla'yı öldürmesini tavsiye eder. Ünlü Marius'un kızı ve şerefli bir Romalı olan Junia "bu ödlek aldatmacayı" reddeder. Silla kurban edilmelidir, ama bu şekilde değil. Cinna geri çekilir. Bu işi kendi başına halletmesi gerekecektir. Silla, "Ayaklarımın dibinde can verdiğinde herkesin intikamı alınmış olacak" der.

Halk ve senatonun huzurunda gerçekleştirilecek seremoninin hazırlıkları sürerken, Silla'nın sağ kolu ve aynı zamanda da dostu olan Aufidius her ihtimale karşı senatoya güvendiği sivil görevliler yerleştirir. Bu görevliler halkın sesi olarak büyük bir coşkuyla alkış tutabilecekleri gibi, gerektiğinde şiddet kullanarak müdahalede de bulunabileceklerdir. Aufidius Silla'yı kışkırtır; şimdi herkese

Roma’nın gerçek hâkiminin kim olduğunu göstermesi gerekmektedir. Silla, tüm yetkilerine ve gaddarlığına rağmen Junia’dan vazgeçemez: “Kalbim yalnız onun ismini sayıklıyor.” Öldürmek ile affetmek arasında gidip gelir. Sonra ansızın kararını açıklar: “Eğer bugün Roma kibirle Silla’nın isteğine karşı çıkarsa caddeleri halkın kanıyla yıkayacağım.”

Silla muhafızlar eşliğinde Junia’nın karşısına çıkar ve ona kur yapmaya başlar. Başka çaresi kalmamıştır, duygularını kıza açar, kendisini “en bedbaht” şeklinde niteler – oysa resmi olarak ikinci isimi Felix’tir ve bu da “mutlu” anlamına gelir. “Silla’nın ruhu fazilete muktedirdir” der. Junia’nın hüznü onu endişelendirir, kızla konuşmak için üç kez girişimde bulunur. Aralarında kısa ve sert bir konuşma geçer. Mücadeleci ve dik başlı Junia sık sık Silla’nın sözünü keser ve “Git, kalleş!.. Yalancı” diyerek sözlü saldırıda bulunur ya da kullandığı sözcükleri alıp çarpıtarak adamın ağzına tıkar. Son sözü şu olur: “Seni sevmektense ölürüm daha iyi.” Silla yanındaki muhafızlarla birlikte çıkıp gider.

Ne var ki Silla’nın söylediği bir söz Junia’nın yüreğine korku salmıştır. Onu daha fazla yaşatmayacağını söylemiş, ama “Ölüme yalnız gitmeyeceksin” diye de eklemiştir. Bunu söylerken kastettiği hiç şüphesiz sevgilisi Cecilio’dur. Daha sonra Cecilio kızın yanına gelir. Junia ondan çok iyi saklanmasını ya da buralardan kaçıp gitmesini ister. Her ikisi de diğerinin başına gelebileceklerden endişelidir ve ikisi de kaçınılmaz bir ayrılığın eşiğinde olsalar da birbirleri için öncelikle hayatlarını güvenceye almaya karar verirler. Cecilio veda ederken şöyle der: “Her zaman yanında olacağım.”

Kapitol’de büyük gösteri başlar. Bir koro, diktatöre övgüler yağdırır: “Binlerce ordu karşısında şeref başını nasıl süslüyorsa, korku salan alnını aşk öyle taçlandırıyor.” Ardından övgüler alan Silla konuşmaya başlar, Roma için yaptığı kahramanlıklardan bahseder ve gösterdiği çabanın karşılığını ister. Aynı zamanda Marius ve Silla arasındaki nefret de son bulacaktır: “Kutsal bir bağ beni kızına bağlayacak.” Senato sessiz kalır, bu da her şeyin yolunda olduğu anlamına gelir. Bu kez Junia senatoya saldırmaya başlar.

Onları korkaklıkla suçlar, medeni cesaretten ve doğruluktan uzak olduklarını söyler. Bu nasıl bir senatodur! “Korktuğunuz için bu caninin yakıp yıkan şiddetine razı oluyorsunuz” der. Silla kızı zorlamak isteyince ona şöyle buyurur: “Bana daha fazla yaklaşma, yoksa kendimi hançerlerim.” Bu sırada Cecilio aralarına girer. Tüm uyarılara rağmen diktatörü öldürmek için gelmiştir. Ancak muhafızlar tarafında etkisiz hale getirilir ve kılıcını bırakmak zorunda kalır. Silla’yı öldürmesi planlanan Cinna getirtilir. Silla’nın karşısında her şeyi anlatır, şüpheli Cecilio’yu fark edip peşine düştüğünü söyler. “Seni katilden korumak, hayatını kurtarmak için geldim ben” der. Silla, Cinna’nın sözlerine inanır.

Cecilio ve Junia ölüme birlikte gitmeyi düşünürken, Celia ve Cinna son dakikada diktatörü ölüm kararından caydırmak için dil dökerler. Elini bir kez daha kana bulayarak güven ve huzur bulamayacağını, düşmanlarının ona karşı biriktirdikleri nefretin böylece daha da büyüyeceğini ve infazına karar verdiği kişilerin yaşamasının onun işine yarayabileceğini Silla’ya hatırlatırlar. İmkânsız gibi görünen şey olur. Artık macera dolu, huzursuz yaşamından bıkan Silla, Junia’nın önünde bir açıklamada bulunur: “Alçak Silla, herkesin nefret ettiği bu gururlu kral, Cecilio’nun yaşamasını ve seninle evlenmesini istiyor!” Bir tarafta inanılmaz bir şaşkınlık vardır, sorular yükselir; diğer yanda ise hayranlık hâkimdir, övgüler yükselir. Elbette bir yandan da kutlama şarkıları söylenir, bu arada Cecilio ve Junia şöyle söylerler: “Erdem ve merhamet alçak dürtülere galip geldi.” Gerçekten de bu kimin aklına gelirdi ki?

Sözde Bahçıvan Kız (1775)

Bu kez iç içe geçmiş karmaşık mı karmaşık bir ilişki ağıyla karşı karşıyayız. Çok sayıdaki isim ve onların başlarından geçen olaylar insanın aklını karıştırdığı için operadaki olay örgüsünün ilk yirmi dakikasını pür dikkat takip etmemiz gerekir. Sonrasında her şeyi çok daha kolay anlayabiliriz. Yaşını başını almasına rağmen enerjik biri olan müzmin bekâr Podestà[1] Don Anchise Milano yakınlarındaki Lagonero'nun valisidir. Büyük çiftliğinde geniş bahçeleri, bir parkı ve şato gibi bir de evi vardır. Don Anchise kısa bir süre önce bahçesini gösterişli bir biçimde düzenlemeleri için iki kişiyi bahçıvan olarak işe almıştır. Bu işi Sandrina ve Nardo üstlenmiştir. Çok iyi iş çıkarırlar ve kabul görürler. Ne var ki aslında ikisi de kimliğini gizlemektedir. Güzeller güzeli Sandrina aslında Marchesa[2] Violante'tir ve eski sevgilisinin bıçaklı saldırısından sağ kurtulduktan sonra bahçıvan kıyafetleriyle sırra kadem basmıştır. Onu yalnız bırakmayan hizmetçisi de Roberto da Nardo takma ismini kullanmaktadır. Ama şans ondan yana değildir

Eh gönül bu, ferman dinlemez; podestà genç kıza sırılsıklam âşık olur ve niyetini uzun süre saklayamaz. "Seninle evlenmek istiyorum" diye kızın karşına çıkar. Ancak ne yazık ki muradına eremez, çünkü genç kız hem kederlidir hem de kafasında binlerce soru işareti vardır. Üstelik canına kasteden sevgilisiyle görüşmek için can atmaktadır, çünkü ona olan aşkı bitmemiştir. Eski sevgilisi ise kızı öldürdüğünü zannetmektedir. Ayrıca adam palavracının tekidir. Her gittiği yerde, "Benim geldiğim soylu aileyi tanımayan yoktur. Malım mülküm çoktur, emrimde çalışanların sayısını bile bilmem. Ailemizdeki erkekler arasında çok sayıda mareşal, kadınlar arasında ise çok sayıda prenses vardır. Hatta bizim aileden tam üç kraliçe, altı da kontes çıkmıştır" diye anlatır durur. Bu Kont Belfiore, valinin malikânesinde, Podestà'nın Milano'nun saygın

ailelerinden birine mensup olan yeğeni Arminda ile evlenmek üzere beklenmektedir. Kız da boş hayallere kapılıp gitmiştir.

Hizmetçi Serpetta, uzun süredir Podestà'nın yanında çalışmaktadır. Amacı onunla evlenmektir. Üstelik inanılmaz kıskançtır ve efendisine yaklaşan tüm kadın ve kızlara saldırmaktan çekinmez. Serpetta'nın en büyük rakibi Podestà'ya karşı ilgisini açıkça ortaya koymakta bir mahzur görmeyen Sandrina'dır. Küplere binen Serpetta beddua eder: "Lanet olsun o kadına. Buraya geldiği günden beri baron yüzüme bile bakmaz oldu!" İşe yeni başlayan bahçıvan Nardo'nun hayran hayran etrafında dolaşıyor olması kadının umurunda değildir. Adamı soğuk bir biçimde reddeder. Nardo'ya erkekler konusunda hiç sorun yaşamadığını söyler. Durumunu kısaca şöyle açıklar: "Binlerce âşığın peşime düşmesi için bir bakışım yeter."

Tüm bunlar olurken Arminda müstakbel damadı bekler ve geciktiği için adama söylenir: "İnsanları bekletmek kadar büyük bir kabalık daha yoktur." Sonunda damat gelir ve müstakbel eşine kur yapmaya başlar: "Gelinim, Arminda, göklerdeki güneşim..." Yaptıkları kısa görüşmede birbirlerine ısınıp ısınmadıklarını, birbirlerini nasıl bulduklarını ve her şeyin nasıl olacağını konuştuktan sonra Arminda her şeyi kabul etiğini ve gerektiğinde "ele sopayı alma" meselesini de kabul ettiğini belirtir ve durumu şöyle özetler: "Her konuda anlaştık. Ben sizi seveceğim, lakin sadakatsizlik ettiğinizi görürsem gözünüzün yaşına bakmam." Podestà mutludur. Yeğeni dünya evine girmek üzeredir. Övgülerle karşılanan Kont Belfiore ise ilk andan itibaren o hercai yaşamına bir son vermek zorunda olduğunun farkındadır.

Düğün hazırlıkları süratle devam eder. Düğün günü Sandrina, burnu havalarda dolanıp duran gelin Arminda'dan damadın aslında kendisinin eski sevgilisi olduğunu öğrenir. Arminda'nın evlenmek üzere olduğu kişi, Sandrina'nın canına kastettikten sonra aramaya başladığı Kont Belfiore'den başkası değildir. Şu işe de bakın! Kont ve Violante, yani namı diğer Sandrina arasında daha önce yaşanan ilişkiden bihaber olan gelin, çaresiz bahçıvana ayıla bayıla damadı

över: “Öyle yakışıklı, öyle güler yüzlü biri ki...” Sandrina bu kadarına dayanamaz ve düşer bayılır. Arminda bilinçsiz halde yerde yatan kıza ilaç getirmek için giderken, müstakbel damattan hastanın yanında kalmasını ister. Violante’yi görür görmez tanıyan adam dehşete kapılır ve kendisinden şüphe duymaya başlar: “Rüya mı görüyorum, yoksa bu gördüğüm gerçek mi? Hayal görüyor olmalıyım, ya da belki sarhoşum.”

Hikâyeyi herkes öğrenir. Kont ve Violante birbirlerini gördükten sonra, evlenmek üzere olan Arminda, eski aşkı Ramiro ile karşılaşır. Sevdiği kadın tarafından konta tercih edilen adam, kendini terk edilmiş hissetmektedir, kederlidir ve ansızın karşısında başka biriyle evlenmek üzere olan büyük aşkını bulur. Sürprizlerle dolu sahne tamamlanmıştır:

Sandrina: Kafam karmakarışık.
Kont: Resmen buz kestim.
Ramiro: Ne düşüneceğimi bilemiyorum.
Arminda: Tanrım, bu gördüğüm hayal olmalı!

Podestà yanlarına geldiğinde hepsi dut yemiş bülbüle döner. Vali bu durumu garipsese de kimse konuya ilişkin tek kelime etmez. Herkes çıkınca tek başına kalan Don Anchise öfkesini dışa vurur: “Sanki kendimi komik duruma düşürmüşüm gibi beni yalnız bırakmak ha! Hepsinin canını okuyacağım.” Düğün kutlamaları sona erdiğinde vali söylediklerini unutup eski neşesine kavuşmuştur.

Sahne artık, şimdiye dek sessiz kalan Serpetta ve Nardo’nundur. Valiye yanaşıp, adamın kanına girerler. Önce Serpetta başlar: Acaba Podestà, kont ve bahçıvan kızın herkesin gözü önünde “aşk bahçesinde” nasıl oynaştıklarının farkında mıdır? Kıskançlıktan içi kavrulan vali, açıklama bekler. Serpetta ellerini ovuşturmaya koyulur, çünkü valinin zihninde uyanan her şüpheyle birlikte Sandrina karşısında avantajlı duruma geçer.

Araya Nardo girer. Serpetta’nın yalan söylediğini iddia eder. “O kadın sizi kandırıyor!” diye açıklar. Nihayet içini yiyip bitiren ve her seferinde onu reddeden Serpetta’ya karşı savaşma fırsatını yakalamıştır. Bu nedenle Nardo’ya hak vermek gerekir. Ondaki “bir

kadının sahip olabileceği en kötü yürektir ve taştan da çelikten de daha serttir”.

Serpetta intikam almakta gecikmez ve Nardo’yu yalancı yerine koyar. Podestà için etrafında olan bitenleri anlamak her geçen gün daha da zorlaşır. Serpetta’nın zehri tesir etmeye başlamıştır. Şüphe içindeki Podestà, kont ve bahçıvanın konuşmalarına kulak misafiri olduktan sonra ansızın patlar; “Seni kapının önüne koyacağım, nankör kadın!” diye haykırır.

Sonra arapsaçına dönen ilişkiler ağına dahil olan herkes birbirini iğnelemeye başlar:

Arminda alaylı bir biçimde konta: Benim müşfik kontum.
Ramiro alaylı bir tavırla Arminda’ya: Yüreğime su serpildi.
Nardo alaylı bir tavırla Sandrina’ya: Nasıl heyecanlandım anlatamam.
Podestà alaylı bir tavırla Sandrina’ya: Masumiyet abidesi bahçıvan.
Serpetta alaylı bir tavırla Sandrina’ya: Ne kadar da temiz bir yüz.

Alaycı ifadelerin havada uçuştuğu bu söz düellosunda sessizliğini koruyan tek kişi konttur. Bir çıkmaza girmiştir. Düğün gününde bile Arminda’yı mı yoksa eski aşkı Sandrina’yı mı tercih edeceğini bilemez haldedir.

Ramiro da rahat vermez. Arminda’nın eski sevgilisi, sevdiği kadını geri kazanmak için yeni yollara başvurur. Saldırıya geçer: Arminda, sırf şatafata ve şan şöhrete düşkünlüğü yüzünden kontu tercih etmiştir. Ayrıca eskiden verdiği sözleri hatırlamalıdır. Anlaşılan o ki verilen sözler öylesine açık ve nettir ki sonunda Arminda verdiği sözlerden dönerek itiraf etmek zorunda kalır: “Evet, senin iyi niyetini kullandım, seni kandırdım.” Ancak şimdi kontla evlenmek üzeredir, hazırlıklar tamamlanmıştır ve düğün yapılmalıdır.

Derin düşüncelere dalan kont kendi kendine konuşur. O güzel bahçıvanı gördüğünden beri ondan başka bir şey düşünemez olmuştur ve her yerde onu aramıştır. Düğün günü gelip çattığında da değişen bir şey olmamıştır. Adam, duydukları karşısında öfkenden aklını yitirmek üzere olan Arminda’nın kendisini dinlediğini fark etmez bile. Bunun üzerine Arminda’nın dudaklarından şu sözler

dökülür: “Hayatlarımızı birleştireceğimiz bu günde bile bana ihanet ediyor, beni aldatıyor.” Kız hemen oracıkta kontun “kalbini yerinden sökmek” ister. Uydurduğu yalanlar, yutturmaya çalıştığı mazeretler artık onu kurtaramayacaktır. Hisleri onu yanıltmamıştır. Kont gerçekten de yanardöner adamın tekidir. Bu güç durumda Arminda’nın itirafları kontun işine yarar. Kızın ona karşı hâlâ merhamet ve az da olsa sevgi duyduğunu anlar. Kont bu kez Serpetta’nın her fırsatta önüne koyduğu önerilere uymayacak, yaltaklanarak af dilemeyecektir.

Nardo, Serpetta tarafından defalarca reddedilse de onun peşini bırakmaz. Kendisini kabul ettirmeyi kafasına koymuştur. Elinde bir bıçakla Serpetta’nın karşısına geçip, eğer kendisini kabul etmezse intihar edeceğini söyler. Üçkâğıtçı Serpetta ateşe körükle gider. “Hadi, ne duruyorsunuz?” der. “Yolunuz açık olsun!” Nardo bıçağı saplayıp çıkardığında kadın onu daha da kışkırtır: “Ne duruyorsunuz? Devam edin! Devam edin!” Bu büyük güç gösterisi hiçbir işe yaramaz. Serpetta onunla kedinin fareyle oynadığı gibi oynayacaktır. Kendi kendine şöyle der: “Onu deliye döndüreceğim!” Bundan sonra da sıra, saf Nardo’nun kötü biçimde içine düştüğü oyunlara gelir.

Son tahlilde kont hâlâ, eski sevgilisine ikizi kadar benzeyen bu kızın gerçekten de Violante olduğundan emin değildir. Sandrina kendisine bu konuda net bir yanıt vermediği gibi, adamın ettiği aşk yeminlerini de kesin bir kararlılıkla geri çevirir, onun “korkunç derecede hercai” olduğunu söyler, içten içe seviyor olsa da onu tersleyerek gitmesi için çaba gösterir. Podestà ikisinin konuşmalarını gizlice dinler. Kont güvenini boşa çıkarmış, hatta iğrendirmiştir. Bahçıvan kızı (ve kendisini de) teselli etmeye çalışır ve şöyle der: “Gözümün nuru benimle gel...” Fakat Sandrina bu teklifi kabul etmez.

Bir yanda bunlar olurken Ramiro kontun cinayet suçuyla arandığı haberiyle çıkagelir. Podestà hiç vakit kaybetmeden düğün tarihini erteler. Ramiro eline geçen fırsatı fark eder: Eğer kont cinayet işlediyse Arminda’ya talip olamayacak, kendisine de gün

doğacaktır. Ramiro hiç vakit kaybetmeden işe koyulur, kızın etrafında pervane olur. Ancak damadın katil olduğu haberi gelini öylesine yıpratır ki kız Ramiro'nun sözlerine kulak bile asmaz.

Kont sorguya çekilir. Podestà şu soruyu sorar: “Herkes orada burada senin Marchesina Onesti (Violante) öldürdüğünü söylüyor?...” Kont kekeleyerek yanıt verir: “Şey... evet... aşk... yani demek istediğim kıskançlık yüzünden... İsteyerek yapmadım.” Kontun kendini savunması gerekir. Podestà bu konunun aydınlanmasını ister. Bu noktada söze cesur Sandrina girer: “Onu ben savunacağım!” der ve gerçeği tüm çıplaklığıyla anlatır. Violante'nin ölmediğini, yaralı olarak kurtulduğunu söylemekle kalmaz, gerçek kimliğini de açıklayarak kendisinin Violante olduğunu belirtir.

Kimilerinin şaşkınlıktan dili tutulur, kimileri bu söylenenlerin doğruluğundan emin olamaz. Bu kız Marchesa'dır öyle mi? Kimileri ise öç almanın yolunu arar. Ortamda genel bir güvensizlik hâkimdir. Arminda elindeki oyuncağı vermeyecektir. Kontu kaybetmeye niyeti yoktur. Serpetta ona yardımcı olur. Koşarak salona girer ve nefes nefese şöyle der: “Sandrina kaçmış.” Bu esnada dışarısı zifiri karanlık olsa da Podestà herkese Sandrina'yı bulmalarını emreder. Serpetta saf Nardo'ya, bahçıvan kızı Arminda'nın kaçırttığını söyler gizlice. Dışarıda uzaklarda karanlık bir köşede büyük olasılıkla aç kurtlar nefret ettiği rakibinin icabına bakacaklardır.

Tir tir titreyen Sandrina gece karanlığında sığındığı mağarada ormandan gelen korkunç sesleri dinlerken kızı aramaya çıkanlar kendilerini bir karmaşanın içinde bulurlar. Meşaleler gelmeden önce herkes ormanda serseri mayın gibi dolaşıp durur. Neyse ki yüksek sesle birbirlerine seslendiklerinden ve karanlıkta yolları kesişip çarpıştıklarından aralarında kaybolan olmaz. Elbette âşık çiftler ile bekârların birbirine karıştığı da olur. Meşaleler karanlığı aydınlattığında bu durum seslerin yükselmesine ve tartışmalara neden olur. Kont ve Sandrina adeta akıllarını kaçırırlar, saçma sapan konuşmaya başlarlar, Orpheus'tan, güzel perilerden, Venüs ve Merkür'den bahsederler.

Ertesi gün Podestà çıkan ilişkiler karmaşasını düzenler. İstekleri dinler. Herkes kendi çıkarını kollar. Evlilik planları zavallı valinin üzerine yağmur gibi yağmaya başlar, herkes kendi argümanını açıklamaya çalışır. Sabrı taşan Podestà ara ara sesini yükseltir: “Ne haliniz varsa görün, kafamı şişirdiniz... Beni rahat bırakın!” İyice düşünüp taşındıktan sonra kimin kiminle evleneceğini bu kez resmi olarak açıklar. Kont Belfiore Marchesa Violante ile, Cavaliere Ramiro soylu Arminda ile, uşak Nardo (Robert) hizmetçi Serpetta ile. Podestà da evlenmek için can atar, ancak “başka bir Sandrina buluncaya kadar” beklemesi gerekecektir. Final. Koro.

1. Ortaçağ’da İtalyan şehirlerinde vali veya hâkim. (ç.n.)

2. İtalyanca bir soyluluk unvanı. (ç.n.)

Çoban Kral (1775)

Masallarda görmeye alıştığımız bir tablo: Kraliyet ailesi mensubu genç kız gönlünü bir çobana kaptırır. Kızın adı Elisa, erkeğinki Amintas'tır. Sosyal konumlarına uymayan bu damat, Elisa'nın ailesinde elbette önce soğuk duş etkisi yaratır. Fakat Elisa büyük bir kararlılık gösterir ve önce annesiyle, sonra da babasıyla konuşarak onları razı etmeyi başarır. Yakışıklı çobana bu durumdan bahsederken gözleri ışıl ışıl parlar. Şimdi eve dönmek zorundadır, ancak bir dahaki görüşmelerinden sonra delikanlıyı "bir daha asla terk etmeyeceğine" dair yemin eder.

Büyük İskender ile arkadaşı Agenor, köşe bucak dolaşarak Kral Sidon'un vârisi olarak tahta çıkacak kişiyi ararlar. Çoban Amintas'ı yakından tanımaları gerekmektedir. Araştırmaya başlarlar. Her ikisi de kibarca Amintas hakkında kişisel bilgiler toplarlar, babasının kim olduğunu öğrenmek isterler. Sonunda Amintas'ın halinden memnun, son derece neşeli biri olduğunu anlarlar. Genç adamın konuşma tarzı da İskender ve arkadaşı Agenor'un hoşuna gider. Asil ve karakteristik yüz hatları vardır. İskender şöyle der: "Yıldızlar kaderini ansızın değiştirebilir." Amintas'ın gösterdiği tepki ikisini de şaşırtır. Genç adam her şeyin olduğu gibi devam etmesini ister. Taht uğruna "sükûnet, huzur ve Elisa'nın yalansız aşkını" feda etmeyecektir. İskender ve Agenor manidar bakışlarla birbirlerini süzerler: "Hiç şüphe yok... bu çoban kesinlikle Sayda Krallığı'nın meçhul vârisi."

Kral Straton'un kızı Tamiris, babasının İskender tarafından öldürüldüğüne inanır. İskender'in orduları o bölgeyi işgal ettiği için kız gizlenir. Elisa'nın yanına sığınmıştır. Saraydan uzak kalmaya katlanmak zorunda olması yetmiyormuş gibi, saray kıyafetlerinden ve görkemli malikânelerden de uzak kalmıştır. Güvendiği tek şey büyük aşkı Agenor'dur.

Çifte kumrular baş başa kalmıştır – Elisa ile Amintas yaşadıkları köy hayatının tadını doyasıya çıkarırlar. Hiç beklenmeyen bir anda Agenor çıkagelir. Yalnız değildir, yanında kraliyet muhafızları ve Sidon da vardır. Kapitoneli yastıklar ve görkemli kâselerde kralın nişanını taşımaktadırlar. Agenor resmi ifadeler kullanarak konuşmaya başlar: “Sadık kullarınızın gönderdiği bu biat armağanını kabul ediniz, yüce kralım.” Amintas şaka yaptıklarını sanır, kendisiyle dalga geçtiklerini zanneder ve Agenor’a öfkeyle karşılık verir: “Bendeki bu kalp hakarete asla müsamaha göstermez.” Agenor soğukkanlılığını korur ve öfkeli Amintas’a olan biteni anlatır. Gerçekte çoban Amintas olmadığını, Sayda Krallığı’nın meşru vârisi olduğunu söyler. Çoban Amintas böylece gerçek kimliğini öğrenir: Sayda kralı, tahtını kötü şöhret sahibi Kral Straton’a kaptırınca bu kez oğlunun hayatı tehlikeye girmiştir. Çocuk kendi topraklarında büyümeli ve tahta çıkacağı günü beklemelidir. O güne dek başka birinin yanında büyüyecektir. Ne pahasına olursa olsun çocuğun kimliği gizli kalmalıdır. Bu nedenle ona yeni bir isim vermişlerdir: Amintas. Çocuğu büyüten adam ölüm döşeğindeyken onun kralın oğlu olduğuna dair kanıtları öz oğlu Agenor’a iletmiştir. Bu nedenle Agenor şimdi koyun çobanının karşısında durmuş ona şöyle der: “Bugüne dek sessizce babamın emrine uydum.” Ancak artık büyük İskender’in lütfu ile nihayet veliahtın kaderi değişmiştir. İskender ona tam yetki vererek Sayda kralı ilan edecektir. Kanaatkâr çoban tahta çıkmayı kabul eder. Soylu sevgilisi Elisa bu değişim karşısında heyecanını gizleyemez, sevincini biraz çocuksu, biraz da tuhaf bir biçimde dile getirir: “Yaşasın! Çok mesudum! Sevgilim kralım oldu!” Şimdi görev zamanıdır. Amintas’ın İskender’in huzuruna çıkması gerekmektedir. Sevgilisinin yanından ayrılırken Elisa’dan kendisini bağışlamasını isterken kızın dudaklarından şu sözler dökülür: “Git ve ülkeyi yönet.” Söyleyecekleri bununla sınırlı değildir. Kendisini de kastederek sözlerine söyle devam eder: “Sana sadakatle bağlı olanlara karşı yüreğindeki sadakati kaybetme.”

Ne var ki Elisa kısa bir sürede kraliyet sarayının huzurlu çoban çadırı olmadığını kabullenmek zorunda kalır. İskender’in sarayında sinirli sinirli oturup, eşinin huzuruna çıkmayı bekler. Agenor kralın çok önemli bir görüşme yaptığını söyleyerek buna engel olur. Aslında Amintas da özgür çoban hayatını özler. Şimdi ancak uzaktan bakabildiği, kraliyet vazifeleriyle uğraşmaktan vakit bulup da kucaklayamadığı Elisa’yı özler: “Çobanken daha az uşaklık ediyordum. O zaman bu taç ne işime yarıyor?”

Elisa’nın Seslendirdiği Arya: Elisa, Agenor’a ateş püskürür. Çünkü o, Amintas’ın yanına girmesini engellemiştir. Önce sakin üç dörtlük bir andante gelir, sonrasında ise konuşma çok daha dramatik bir hal alır. Elisa Agenor’a “barbar” der. Curcunalı bir ritmi olan aryada yer yer içli serzenişler –“Senin kalbin yok mu?”– yer yer de tehditkâr ifadeler içeren dörtlükler yer alır ve bir de “Barbar!” nidaları nakarat gibi tekrarlanır. Sinirden gözü hiçbir şeyi görmeyen Elisa, tek notalara sıkı sıkıya sarılır ve kolaraturlar aracılığıyla yakınmayı sürdürür.

Büyük İskender gerçek anlamda büyük işler başarmıştır. Straton’u yakalamış, tahtın yasal vârisini bularak onu başa getirmiştir. Şimdi uçsuz bucaksız krallığındaki diğer işlerle uğraşma vakti gelmiştir. Kafasını tek kurcalayan, kaçtığı tahmin edilen Tamiris’tir. Ona güvenmemesinin nedeni nedir? “Eğer kaçmasaydı, kendisine suçluyu suçsuzdan ayırt edebildiğimi gösterme fırsatım olurdu.” Aslında üzüntüsü boşunadır. Çünkü Tamiris uzaklara gitmemiştir. Agenor’a âşıktır ve o da kızı Elisa’nın yanında saklayarak korumaktadır. İskender bu durumu öğrendiğinde derin bir nefes alır.

İskender’in Seslendirdiği Arya: İskender tüm cephelerde galip gelmiş, düzeni sağlamayı başarmıştır; şimdi de sıra 179 ölçüden oluşan uzun aryayı söylemeye gelmiştir. İskender mutluluktan uçar: “Zaferimin sizi mutlu ettiğini biliyorum ve giderken ardımda tek bir düşman bile bırakmıyorum.” Mozart öncesinde orkestraya geniş yer vererek az sonra kralın konuşmaya başlayacağına işaret eder.

İskender’in seslendirdiği arya fa majör’dür ve büyük ölçüde enstrümanlar (flüt, obua, üflemeliler, yaylılar) öne çıkar. Mozart elbette nota vurgularını eksizsiz bir biçimde dört dörtlük ölçünün kuvvetli zamanlarına yerleştirmiştir. Obua ve flütlerle doldurulmuş, iyi orantılanmış ara nağmeler, ölçülü kadanslamalar ve sonunda aşırıya kaçmayan koloraturlara yer verilmiş bir mini kadanz, işte mutlu kralın şarkısı böyledir.

Büyük İskender, Amintas için çifte kutlama yapmayı planlar. Amintas aynı gün hem taç giyecek, hem de hayatını Tamiris’le birleştirecektir. Bu planı duyan Agenor’un nutku tutulur. Sevgilisi Tamiris devletin yüce çıkarlarına kurban edilecektir, hem bu durumda Elisa da karalar bağlayacaktır, çünkü Amintas’ını Tamiris’e bırakmak zorunda kalacaktır. Bu durumun mağdurlarından Agenor, diğer mağdur Elisa’ya rastlar. Kız, çoban sevgilisinin ve kralın sadakatsizliğine inanamaz. Mücadele edecektir, bir talebi vardır: “Amintas bu durumu tüm dünyanın önünde teyit etmeli. Bana gönlünü verdi.” Eğer Amintas kendisini değil de Tamiris’i tercih ederse, daha fazla yaşayamayacaktır. “Bunu görmesini istiyorum.”

Agenor İskender’in isteğini Tamiris’e bildirmeye cesaret edemez. Veda etmekte zorlanacaktır. “İyisi mi ben firar edeyim” der. Kız olup bitenler hakkında hesap sorunca Agenor sadık bir kul olarak kendisine hükmedecek kraliçenin boyunduruğu altına girmek zorunda kalır. Kız artık bu yeni hükümdarlık rolünü üstlenmiştir, Agenor’dan düğünde hazır bulunmasını ister. Adam bahaneler uydurmaya başlayınca Tamiris düğün günü orada hazır bulunması konusunda ısrar eder: “Sadık kulumun bana itaat etmesini istiyorum.” Tam istediği gibi bir intikam olacaktır. Olanlara sevinmeyen ve kibirle kötülük yapmayı düşünmeyen kız son bir gayretle ve metanetle aryasını söyler: “Terk edilen benim. Ve sana hakaretler yağdırmıyor, seni sadakatsizlikle suçlamıyorum.” O bir kader kurbanıdır.

Herkül Tapınağı’nın önündeki büyük alanda Yunan işgal kuvvetlerinin önde gelenleri ile Saydalı aristokratlar İskender’in önünde bir araya gelirler. Tamiris söz alır ve İskender’den kişisel bir karar vermesini ister: “Dinle, sevgilim Agenor bulunduğum mertebeyi, kendi aşkından üstün tuttu... Şimdi sen karar ver, bulunduğum mertebeyi mi yoksa böylesine sadık olan bir canı mı daha üstün tutmalıyım!” İskender Tamiris’in davranışından çok etkilenir. Kızın ciddiyeti, tavrı ve dürüstlüğü karşısında düşünmeye başlar. İskender henüz karar veremeden, karşısına ikinci ricacı gelir. Elisa, kendisinin aşkı için savaşan gururlu bir kadın olduğunu söyler. Gözünü karartarak yalvarır: “Haksızlığa uğrayan yüreğime bir el uzatın.” Haksızlık eden İskender’dir. İskender’in planları kızın canına kastetmiştir. Kral bu konunun kendisiyle ilgili olmadığını belirtir ve Elisa’nın gönlünü, Kral Abdolonimus’a değil, çoban Amintas’a kaptırdığını söyler. İskender bu konuda pek huzurlu değildir, ancak planının bozulmasını da istemez.

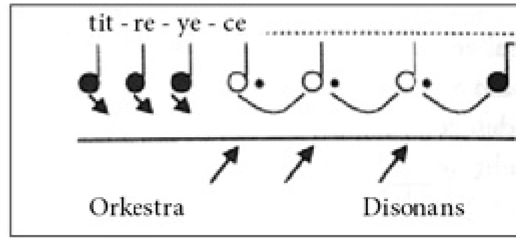
Ne var ki İskender planında değişiklik yapmak zorunda kalır, çünkü Amintas çoban kıyafetleriyle çıkagelip kraliyet giysilerini İskender’in önüne koyar ve Tamiris’in onurlu bir kraliçe olduğuna inansa da Elisa’ya sarsılmaz bir aşkla bağlı olduğunu söyler: “Elisa ihaneti hak etmiyor... Yanımda Elisa olduktan sonra hiçbir şeyin önemi yok.” Böylece krallık payesinden vazgeçip çoban olarak sürdürdüğü basit yaşamına geri döner.

Kadınların gösterdiği cesaretten ve Amintas’ın Elisa’ya olan sevgisini açıkça dile getirişinden çok etkilenen İskender, Sayda konusundaki planından vazgeçer. İki çiftin de sadık aşklarını görmezden gelemez. Sayda’nın yönetimine ilişkin yeni bir karar alır: Amintas ve Elisa “tahta getirilmişlerdir!” Tamiris ve Agenor’u da benzer bir gelecek bekler: “Siz yurttaş olarak kalamazsınız. Size de bir taht vermek beni mutlu edecek. Böylesine büyük faziletlerin hüküm sürecek bir krallığı da olmalı.”

Girit Kralı İdomeneo (1781)

Truva Savaşı bitmiştir. Girit halkı uzun zamandır kraliyet donanmasının geri dönüşünü bekler. Kydonia limanında toplanan binlerce kişi gözlerini ufka dikmiştir. Denizde korkunç bir fırtına vardır.

Donanma gözleri önünde batmak üzereyken Kral İdomeneo tanrılardan yardım ister. Denizler tanrısı Poseidon önce burun kıvırır, donanmayı kurtarmak istemez. Ancak sonra İdomeneo'dan bir kişiyi kurban etmesini ister. Her şeyden habersiz olan bu kurban, sahile çıkınca krala ilk yaklaşan kişi olmalıdır. İdomeneo rahat bir nefes alır, ancak kısa bir süre sonra verdiği söz nedeniyle yüreğini derin bir korku kaplar, çünkü içinde kötü bir his vardır: "Her zaman tir tir titreyeceğim." Mozart bu "titremeyi" öyle bir şekilde notaya dökmüştür ki, müzik dinleyicide neredeyse bedensel bir acı uyandırır:

İdomeneo'nun Aryası

Kral istifini hiç bozmaz. Sesinin tonu değişmez, on vuruş süresince temel seslerden 2. oktavdaki re'de takılı kalır. Öldürmek zorunda olduğu için duyduğu ıstırap kromatik olarak dokunaklı bir biçimde aynı anda iki kez vurgulanır: Biri, orkestranın yükselen iç çekişi andıran üç motifinde, diğeri ise aryanın başlangıcındaki hecelerde "tit - re - ye - ce". Buna ek olarak süre giden bu duygu orkestranın 3. iç çekişinde (suspiratio) sert bir disonansla daha da kuvvetlenir (gr7).

İdomeneo ile ilk karşılaşan kişi, kendi oğlu İdamante olur. Kral oğluna, verdiği söz hakkında hiçbir şey söylemez, sırtını dönüp emreder: “Peşimden gelme! Emirlere uy.” İdamante şaşkındır. Çünkü uzun süren ayrılığın ardından pek sevdiği muhterem babasına kavuşacağı için sevinçle karaya çıkmıştır. Bu da neyin nesidir? Babasının soğuk tavrı ve yüzündeki sert ifade, sorularını yanıtsız bırakması bütün hevesini kırmıştır.

Kralın oğlu İdamante’yi elde etmek için iki kadın birbiriyle rekabet halindedir. Bunlardan biri savaşta esir düşen göz kamaştırıcı güzellikteki Truvalı İlia, diğeri ise Argoslu kıskanç ve öfkeli Elektra’dır (çok dramatik bir soprano). İdomeneo’nun düşmanının kızı İlia’yı fırtınadan kurtarmışlardır. Erkek kardeşleri ve babası ise o fırtınada boğularak hayatlarını kaybetmişlerdir. İçinde bulunduğu durumun farkındadır ve kendini suçlu hisseder. Bir yandan Truvalı bir prenses olarak halkına ve babasına karşı sorumlulukları vardır, diğer yandan kalbini “düşmanları” olan Giritli prense kaptırmıştır. Prens onu sadece boğulmaktan kurtarmakla kalmamış, aynı zamanda kendisiyle bariz bir biçimde ilgilenmiştir. Prenses de İdamante’ye karşı boş değildir, ancak hislerini pek belli etmez. Kaderiyle kıyasıya bir çekişmeye girmiştir. İçinde bulunduğu durumu kısaca “biri babam, diğeri prens” diyerek dile getirir. Hem babasına hem de “düşmanına” karşı borçludur. Hiçbir çözüm yolu bulamaz. Bu da yetmezmiş gibi bir yandan da gözü saraydaki rakibi Elektra’nın üzerindedir.

Elektra, babasından intikam almak için annesini canice öldüren erkek kardeşi Orest’ı terk ederek Girit’e sığınmıştır. Girit sarayına girer girmez İlia’nın bir tehdit unsuru oluşturduğunu anlar. Kralın pek yakında öleceğini uman Elektra’nın –İdamante’nin “tahtına da kalbine de” ortak olabilmek için– Prens İdamante’yi elde etmek uğruna bu kızla savaşarak onu saf dışı bırakması gerekecektir. Her ne kadar asil soydan geliyorsa da rakibini kendisinin eline su bile dökemeyecek “aşağılık bir esir” olarak görür. Ne var ki sevdiği adam İlia’ya aşk yeminleri edince, Elektra “ölüler ülkesinin intikam meleklerini” çağırır. Onlardan her ikisinden de intikamını almalarını

ister. İlia, kendisine rakip olduğu için “kurban” seçilmiştir, prens ise kalbini kırdığı için. Bu intikam aryası Mozart’ın bestecilikteki ustalığına dair çok sayıda kanıtla dolu olduğu gibi, karakterleri başarıyla betimlediğinin de bir kanıtıdır.

Kral keder içindedir, ancak tanrılara verdiği söz hakkında da kimseye bir şey söylememiştir. Kurtuluşunun arkasındaki gerçek hikâyeyi sadece ve sadece kraliyet danışmanı ve arkadaşı olan Arbaces’e anlatır. Sağ kolu ona tanrıları aldatmasını önerir. İdamante bir süre için Girit’i terk edecektir. Bunun gerçek nedeni kendisine bildirilmeyecektir, ona Elektra eşlik edecektir. Sonuçta babasının tahtı üzerinde hak iddia edecekmiş gibi kendi ülkesine dönmesi gerekebilir. İdomeneo bu öneriyi kabul eder. Böylelikle İdamante tanrıların elinden kurtulacaktır, sanki yer yarılmış da içine düşmüş gibi olacaktır. Ne var ki tanrılar bu duruma müdahale etmekte gecikmez!

Elektra ülkesine geri döneceği için sevinçlidir, özellikle de bu yolculuğa kralın yakışıklı oğluyla birlikte çıkacağı için. “Sevincini ifade edecek söz bulamaz”, ayrıca nefret ettiği rakibi İlia’yı da alt etmiştir. Prensle birlikte yolculuk edecektir ve bir şekilde İdamante’nin gönlünü çalmayı başaracaktır: “Onu büyüleyerek kendine âşık eden kadından uzak, iradem çok daha kolay zafer kazanacaktır.” Elektra’nın sevinçli beklentisi ve hayalleri adeta havada uçuşur. (Mozart orkestra düoleleri üzerine trioleik şarkılara yer vermiştir. Kabul etmek gerekir ki bu kısa pasaj, küçük bir parçadır, ancak bestecilik açısından tam bir dâhi işidir.)

İlia’nın saraydaki varlığı kralın kederini az da olsa hafifletir. İdomeneo, İdamante ile İlia arasındaki aşkın varlığından haberdardır ve üzerinde hiç konuşmamış olsalar da ilişkilerini onaylar. Kraliyet sarayındaki izole yaşamına ve husumetlere rağmen kedere kapılmayan genç kadının bu güçlü duruşu kralda hayranlık uyandırır. Kral hayranlığını dile getirir ve sözlerine şöyle devam eder: “Dostluğumu size ispat etmek için elimden geleni yapacağım.” Bunu duyan İlia yüreğini krala açar, teşekkürlerini sunar ve bundan böyle kendisine “baba” demek istediğini söyler. Artık Girit’i “pek

sevgili vatanı” olarak gördüğünü de ekler. İlia, İdamante’nin Argos’a gideceğini öğrenmiştir ve bu yolculuğu desteklemektedir. Kendi korkularını bastırmıştır. Hatta daha da ileri giderek sevgilisini bu yolculuk için yüreklendirir: “Git! Beni unut ve kendini tamamen ona ver!” Ancak İdamante’den bu kararlılığı tehlikeye atmamasını da rica eder. Daha fazla dayanamayacaktır.

Ne yazık ki Yunan tanrıları hiçbir şeyi öyle kolay kolay unutmazlar. İdamante ile Elektra kendilerini Argos’a götürmek için limanda hazır bekleyen gemiye binerken ansızın korkunç bir fırtına çıkar. Şimşekler çakar, düşen yıldırımlar gemilere isabet edince limandaki gemiler ateş alır. Poseidon adeta öfkeden çılgına dönmüş gibidir. Birdenbire denizin ortasında korkunç bir canavar peydahlanır. İnsanlar panik içinde sağa sola kaçışırlar. Tanrıların nefretini ve öfkesini uyandıracak ne yapmışlardır? Bu kimin kabahatidir? İdomeneo kendisini tanrılara kurban olarak sunsa da artık her şey için çok geçtir. Korkunç canavar, önüne gelen herkesi öldürmeye ve eline geçen her şeyi yakıp yıkmaya devam eder.

Sarayın bahçesinde ise İlia içinden geçenleri sayıp dökmektedir. Çiçeklere, ağaçlara, rüzgâra seslenerek sevgili prense ondan bir aşk mesajı iletmelerini ister: “Yeryüzünde daha büyük bir aşk görmediğinizi söyleyin ona.”

İlia’nın Seslendirdiği Arya: Bu arya, Mozart’ın müziğini tam anlamıyla yansıtan eşsiz bir örnektir. İnsanlar onun müziğini berrak, serbest, iyimser, hoş ve eşlik edilebilir oluşundan dolayı ayırt eder ve severler. İlia tüm sorunlarını bir yana bırakır. Dertlerden azade genç kadın, İdamante’ye duyduğu büyük aşkı ifade eden aryasını söylemeye başlar. Başta orkestra on yedi ölçülük bir ezgi – olabildiğince yumuşak varyantta– ile giriş yapar. Aryada “Tatlı tatlı esen rüzgâr, ah, sevdiğime doğru git” sözlerinin melodisi orkestranın ezgisiyle örtüşür. Kusursuz bir ahenk söz konusudur. Mozart yüz yirmi altı ölçülük aryanın bütününde sadece ve sadece bir tane gürlük işareti kullanmıştır. Birinci ölçüde bir “p”ye yani piyanoya yer vermiştir. Geniş makam olanakları arasından mi

majör'ü tercih etmiştir, ki bu Mozart için istisnai bir seçimdir. Operalarının geneline bakıldığında bestecinin bu makamı sadece özel durumlarda kullandığı görülür. Arya sakin bir "andante grazioso" hızında ilerler. Akıp giden üç dörtlük ölçüde sadece bir Farmata işareti vardır: "... gök kubbenin altında gördüğünüüüüüüz." Sonrasında aryanın başlangıç kısmı tekrar edilir. Dikkat çeken küçüklükte uzun bölümler vardır (sekunden). Buna karşın sekstinler ve septimler gibi büyük intervaller de dikkat çeker niteliktedir. Mozart böyle yaparak onun "yüreği" ve "aşk ateşi"ne vurgu yapmıştır (ölçü 50/55. ve ölçü 74ff).

İdamante yanına geldiğinde genç kadın ona aşkını ifade eder. Hislerini açıkça dışa vurmuş, çekingen tavrından kurtulmuştur. Çift birbirini kucaklar, o andan itibaren "gelin ve damat" olurlar.

İdomeneo ve Elektra genç çifti ararlar. Kral, tanrılara verdiği söz hakkında hâlâ tek kelime etmemiştir, dolayısıyla denizde çıkan fırtınanın, korkunç canavarın engel tanımayan öfkesinin ve verilen onca kaybın nedenini kraldan başka bilen yoktur. Arbaces, krala, sarayın önünde toplanan öfkeli halkın ve din adamlarının ondan bu yıkımı durdurmasını ve tanrıların şehirlerine yöneltti̇ği hiddetinin nedenini açıklayarak, kurbanın hazırlanmasını beklediklerini bildirir. İdomeneo, İdamante'nin canavarı alt ettiğini öğrenince, planları bir kez daha bozan tanrıların istedikleri kurbanı almak için bundan sonra çok daha acımasız davranacağı konusunda en ufak bir şüphesi kalmaz. Bu aşamada İdamante de babasının bir yemin ettiğini ve kendisini nasıl bir sonun beklediğini öğrenir.

İdomeneo'nun başka seçeneği yoktur, uzun süredir sakladığı sırrı açıklar: "Daha fazla gizlemeyeceğim... Dinleyin... İstedikleri kurban İdamante'den başkası değil ve siz tanrılar göreceksiniz bir babanın oğlunun kanını nasıl akıttığını." Kalabalık dehşete kapılır. Kralın oğlu kendini kurban etmeye hazırdır. Poseidon tapınağında İdomeneo din adamlarıyla birlikte tören hazırlıklarını sürdürür. Beyaz kıyafet içindeki İdamante muhafızlar ve din adamları eşliğinde içeriye girer. Baba ile oğul arasında geçen dokunaklı veda

konuşması aralarındaki kırgınlığa son verir. İlia son anda içeriye girerek son hamlenin yapılmasını engeller (sinirlenen başrahibin engel olma çabası işe yaramaz). Genç kadın kendisini İdomeneo’nun kollarına atarak sevdiği adamın yerine ölmek için yalvarır. Bu manzara tanrıları derinden etkiler. Davudi bir ses duyulur: İdomeneo tahttan inmelidir, yerini oğlu İdamante almalı ve İlia ile evlenmelidir. Kalabalıktan sevinç naraları yükselir, hep bir ağızdan tanrılara övgüler yağdırırlar.

Saraydan Kız Kaçırma (1782)

Osmanlı topraklarının sıcak güney sahilinde yer alan gösterişli bir yazlık köşk. Belmonte gizlice köşkün bulunduğu bölgeye kadar gelir. Yüksek surların ardında ihtişamlı Selim Paşa Sarayı’nın deniz kıyısına dek uzandığını bilmektedir. Paşa bu gösterişli sarayında üç Batı Avrupalıyı esir tutmaktadır. Üçünü de köle tüccarı korsanlardan satın almıştır. Sarayda tutsak edilenler: İngiliz asıllı Constanze, onun hizmetçisi Blondchen ve bir de Pedrillo’dur. Constanze, İspanyol soylusu Belmonte’nin nişanlısıdır. Ne var ki saraya getirildikten kısa bir süre sonra Selim Paşa’nın gözdelerinden biri olur. Hal böyle olunca elbette kendisine haremde birtakım ayrıcalıklar da tanınır. Constanze, şişman ve yaşlı kâhya Osman’ın gözetiminde yazlık köşkün bahçesinde dilediği gibi dolaşabilmektedir. Paşa, kâhya Osman’a ele avuca sığmayan Blondchen’i armağan etmiştir. Farklı dinden olanlara sövmekten kaçınmayan huysuz kâhya Osman sık sık, “Benim de bir aklım var! Benim de bir aklım var!” diye tekrarlayarak kendini ele verir. Esirlerden üçüncüsü de Belmonte’nin uşağı Pedrillo’dur. Pedrillo, Blondchen’e sırılsıklam âşıktır, bu nedenle Selim Paşa köle pazarında ikisini de alıp saraya getirdiği için mutludur. Yazlık sarayın bahçe işlerini üstlenen Pedrillo, sevgilisi Blondchen’i sık sık görebilir. Ancak hiç şüphe yok ki Blondchen’in öfkeli sahibi Osman ile Pedrillo’nun birbirlerine karşı düşmanlığı gitgide büyür. Bu düşmanlığın altında iki neden vardır. İlk neden, Blondchen’i kıskanmaları, diğeri ise farklı inanç sistemlerine ait olmalarıdır. Aralarındaki bu kültür farkı Osman’ın düşmanca planlar yapmasına neden olur. Osman inançlarına fanatiklik derecesinde bağlıdır, adeta bir Hıristiyan canavarıdır. Hasmı Pedrillo ile karşılaşır karşılaşmaz onu azarlar. Yüzüne karşı, “Önce kafanı uçursunlar, sonra ipte sallandırsınlar,

ardından kızgın şişlerde dağlayıp yaksınlar, elini kolunu bağlayıp denize atsınlar, en son da işkence etsinler” der.

Osman’ın Seslendirdiği Arya (Son Kısmı): Mozart’ın bakış açısına göre Osman basit tabiatlı bir adamdır. Otuz ölçü boyunca tepinir durur, sadece iki fon sesi eşliğinde ileri geri sövüp sayar. On altı ölçü boyunca temel nota la bemolü, on dört ölçü boyunca da hâkim olan melodi mi majör izler. Daha basit bir melodi düşünülemez bile. Şarkının melodisinde de la ve mi sesleri tekrarlanır. Ancak tempo oldukça hızlıdır “allegro assai” ve melodik yapılandırmalar da neredeyse imkânsızdır. Böylece tempo, Osman’ın çığ gibi büyüyen öfkesini ifade etmiş olur. Söylediklerini anlamak zor olsa da jestleri her şeyi anlatır.

Belmonte bu iki ana karakteri de karşılaşır. Osman bir merdivene tırmanmış, yavaş yavaş incir toplar. Keyfi yerindedir –büyük olasılıkla Blondchen’i düşünür– ve şarkılar söyleyerek insanın “sevdiğine” nasıl davranması gerektiğini anlatır. Her dörtlüğün sonunda “trallala trallala” diye tekrarlar. İlk dörtlükteki nasihatleri şöyledir: “Bir sevgilin varsa, öp onu, yarenlik et ve teselli ver, çünkü teselli etmeni gerektirecek bir şey mutlaka vardır.” Belmonte Osman’ın söylediklerini can kulağıyla dinler. İlk dörtlükten sonra daha fazla bekleyemez ve çekinerek sorar: “Burası Selim Paşa Sarayı mı?” Osman dönerek soru soran yabancıya bakar, fakat tek kelime etmeden aşk hakkında felsefe yapmaya devam eder. İkinci dörtlükteki tavsiye şudur: Eğer insan sevdiğini elde ederse, her ihtimale karşı onu kilit altında tutmalı, kapatmalıdır. Belmonte sorusunu tekrarlayınca Osman söylediği aşk şarkısını yarıda keserek sadece, “Ha?” demekle yetinir. Üçüncü dörtlükte kâhya dikkatli olunmasını salık verir. Karanlıkta, hele bir de mehtap varsa genç bir âşık peydahlanıverir ve sonra “iyi geceler sadakat”. Nihayet üçüncü dörtlüğün sonunda Osman, sabırsızlıkla bekleyen Belmonte’ye yanıt verir. Evet, burası Selim Paşa’nın evidir. Yabancı, Pedrillo ile görüşüp görüşemeyeceğini sorunca kâhya adeta köpürür: “Kafasını

kazığa geçirmek gerek onun!" diye söze başlar. Belmonte ne yaparsa yapsın Osman'ı sakinleştiremez. Öfkesi gitgide büyür. Bu yabancının amacı nedir? Köylü kurnazı Osman, karşısındaki yabancının derdini çoktan anlamıştır. Elbette adam saraya sızıp, kız kaçırmak niyetindedir. Buraların güvenliğinden sorumlu olan Osman görevini yapar; yabancıya, "Çek git!" der ve köşke geri döner.

Pedrillo, efendisi Belmonte'yle karşılaşınca pek sevinir. Uşak ve efendi kucaklaşırlar. Ardından Belmonte, Pedrillo'yu soru yağmuruna tutar: Constanze hayatta mıdır? Kendisine sadık kalmış mıdır? Onunla konuşmuş mudur? Pedrillo efendisinin sorularını kısaca yanıtlar, çünkü iskeleye gitmesi gerekmektedir, Paşanın lüks sandalı kıyıya yanaşmak üzeredir. Pedrillo'nun paşa ve beraberindekileri karşılaması gerekmektedir. Pedrillo sarayda bulunduğu sürede paşanın hobileri hakkında bilgi edinmiştir. Bahçeciliğin yanı sıra mimarinin de paşanın ilgi alanları arasında olduğunu bilmektedir. Bu nedenle yeni gelen Belmonte'yi paşaya usta bir mimar olarak tanıtacaktır. Planı gayet güzel işler. Belmonte işe alınır ve nihayet sevgilisi Constanze'ye yaklaşma imkânı bulur. Selim ve Constanze baş başa konuşurlar. Selim genç kadının kendisini neden geri çevirdiğini anlayamaz. Paşa, "Seni engelleyen nedir?" diye sorup, açık yüreklilikle, "Seni ne kadar sevdiğimi biliyorsun" deyince, Constanze iyice köşeye sıkışır. Selim Paşa'nın cömertliğinden ve asil tavrından etkilense de adam sabırsızlanmaya başlamıştır ve bunu ifade etmekten kaçınmaz: "Unutma, benim emrim altındasın!" Constanze defalarca geri çevirdiği paşaya, kalbinin bir başkası için çarptığını açıkça belirtmesine ve hayatı boyunca sadık bir köle olarak kalabileceğini söylemesine rağmen, Selim Paşa kadının bu teklifini geri çevirir. Açık görüşlü biri olan paşanın içindeki diktatör birdenbire gün yüzüne çıkar. Bir gün daha sabredecek, sonrasında da kadına sahip olacaktır. Constanze hıçkıra hıçkıra aryasını söyler: "Keder kaderim oldu." Paşa kararından vazgeçmez: "Yarın beni sevmek zorundasın!" Selim Paşa'nın tehditleri ve işkence imaları bile Constanze'nin Belmonte'ye olan

sadakatini sarsmaz. Anlaşılan o ki yavaş yavaş saraydan kaçmanın vakti gelmiştir.

Diğer çift de (Blondchen ve Osman) bir araya gelerek konuşurlar. Onlar şüphesiz lafı dolandırmadan konuya girerler. Osman gayet net bir biçimde, "Burası Türkiye... Ben senin efendinim, sen de benim kölem. Ben emir veririm, sen de uyarsın!" der. İşte bu kadar. Aşk konusunda da durum böyle olacaktır. Blondchen buna karşı çıkar, bir İngiliz olarak "özgür doğmuştur" ve hiçbir şeye zorlanamaz. Ancak buna rağmen ona el sürecek olursa, gözlerini oyacaktır. Blondchen küplere biner. Görüşmenin devamında Osman'ın ağzından girer burnundan çıkar. Sonunda Osman pes eder: "Dayak yemeden gitsem iyi olur." Şansını kaybetmiştir, çıkıp gider.

Blondchen ile Osman'ın Düeti: Müzikal anlamda da Blondchen Osman'dan baskındır. Osman son derece kalın bas bir tonda boyun eğdirmeye çalışır, ardından da sesini roket gibi yükselterek kendi kurallarını ardı ardına sıralarken, Blondchen onun böbürlenen sesini büyük bir maharetle devralarak kendi soprano sesine transpoze eder ve şöyle bir karşılık verir: "Hayır, paşa olsaydın bile olmazdı."

Diyaloğun sonunda Osman pes eder. Melodik anlamda eko biçiminde baskılanır:

Blondchen	Göz	a	çıp	ka	pa	ya	na	ka	dar
		o	o	o					
					o	o	o		
								o	o
	o								
Osman	Çıt	çı	kar	ma	dan	gi	di	yo	rum
		o	o	o					
					o	o	o		
								o	o
	o								

Pedrillo gizlice Blondchen’e sokulur ve kulağına Belmonte’nin sarayda olduğunu söyler. Gece yarısı hep birlikte kaçacaklardır. Kadınlar merdiven yardımıyla odalarından çıkacaklar, Belmonte ile birlikte iki kadını sarayın yakınlarında bekleyecek olan bir gemiye götüreceklerdir.

Pedrillo saraydaki koşulları gayet iyi bilmektedir. Kaçışı engelleyebilecek tek kişi ispiyoncu kâhyadır. Bu nedenle bir oyun yaparak onu devre dışı bırakmaları gerekmektedir. Ağzına damla alkol koymayan Osman’ı yoldan çıkartmak için Pedrillo’nun büyük çaba harcaması gerekecektir, çünkü Hz. Muhammed’in alkol yasağı onun için delinmez bir kuraldır. Peki, şimdi ne olacaktır? Pedrillo enfes Kıbrıs şarabından temin eder. Osman’a kendisini gammazlamayacağına, kimseye çaktırmadan evine kadar götüreceğine dair söz verir. Allah’ın geceleri uyuduğunu da söyleyince Müslüman Osman şarabın tadını yudum yudum çıkarmakta bir sakınca görmez. Osman ilk kez onunla tartışmaz. Hatta Pedrillo’ya karşı dostça hisler beslemeye bile başlar. Şarap etkisini gösterir. Sonunda Osman baş düşmanına “Kardeşim” diye hitap eder. Gecenin sonunda da Pedrillo onu sorunsuz bir biçimde evine bırakır.

Blondchen çaresizlik içindeki Constanze’ye haberi verir. Belmonte’nin sarayda olduğunu, gece yarısı sevdikleri adamların gelerek kendilerini kaçıracaklarını söyler. Kaçışa daha vakit vardır. İki çift bir araya gelir: Belmonte ve Constanze, Pedrillo ve Blondchen. Bu sırada Osman aldığı alkolün etkisiyle uyur. Her iki adam da kıskançlıktan mustariptir ve kadınlara Türk erkekleriyle aralarında gönül ilişkisi olup olmadığını sorup dururlar. Sevdikleri adamların bu tür suçlamalarda bulunması Constanze ve Blondchen’i çileden çıkarır. Adamları protesto ederler. Gerisingeri dönüp ikisini de orada bekletmeyi düşünürler, ancak kaçış saati bu kadar yaklaşmışken bunun akıllıca bir davranış olmayacağını anlarlar. Bu aptal kıskançlara yanıt vermek gerekmektedir. Constanze bunu sözlü olarak yapar: “Ah, bu sözlerinle beni nasıl da yaralıyorsun.”

Blondchen ise Pedrillo'nun suratına okkalı bir tokat patlatır. İki âşık hatalarını anlayıp kadınlardan af diler.

Mozart'ın burada dinleyicisinden beklentisi büyüktür, çünkü dört kişiyi aynı anda aynı ritimde yavaşça söyletir:

Constanze: Belmonte'ye, gönlümün paşada olduğunu söylemişler.
Blondchen: Kerata, kendisine sadık kalıp kalmadığımı soruyor.
Belmonte: Constanze bana sadık kalmış, en ufak bir şüphem yok.
Pedrillo: Kesinlikle eminim ki Blondchen doğruyu söylüyor.

Gece yarısı yaklaştıkça Belmonte iyice sabırsızlanır, ancak Pedrillo'nun vereceği "işareti" beklemesi gerekir. İşaret bir romanstır, aslında sokak şarkıcılarınkine benzer sözleri olan bir serenattır. Önceden kararlaştırdıkları gibi, gece yarısı merdivenleri kadınların odalarının pencerelerine dayarlar. Âşıklar sevgililerini camdan çıkarmayı da başarırlar. Ne var ki kaçış planları başarısızlıkla sonuçlanır. Başarısız olmaları bir tek nedene bağlı değildir. Birincisi, pencereye tırmanan âşıklar fazla gürültü yaparlar, ayrıca şarabın Osman üzerindeki etkisi de beklediklerinden kısa sürer ve son aşamada kaçaklar çabucak sıvışmak yerine şarkıyı uzattıkça uzatırlar. Durumu fark eden gözcü hemen nöbetçilere haber verir: "Nöbetçiler, yetişin! Hırsız var!"

Bu çağrıyı duyan Osman da derin uykusundan uyanır. Meşalelerin aydınlattığı gecenin karanlığında kaçaklar yakalanır. Osman, Belmonte'nin rüşvet teklifini kesin bir şekilde reddeder: "Kellelerinizi istiyoruz... Bu anın gelmesini sabırsızlıkla bekledim." Osman sevinçten oynamaya başlar ve aynı zamanda bir de şarkı söyler: "Sizi idam sehpasına çıkartıp, boynunuza ilmeği geçirdiklerinde ben bayram edeceğim." Bu noktada kaçaklar da yaklaşan ölümün ayak seslerini duyarak endişelenmeye başlarlar. Özellikle Belmonte ve Constanze, söyledikleri uzun düette hiç değilse birlikte öleceklerini düşünerek birbirlerini teselli ederler.

Faka basmadığı için kendisiyle gurur duyan Osman, kaçmaya çalışırken yakaladığı çiftleri paşanın huzuruna çıkarır. Ancak Selim Paşa herkesi şaşırtacak bir karar verir. Açık görüşlü bir yönetici olarak hepsini affeder. Son anda can düşmanının oğlu olduğunu

öğrendiği Belmonte’yi bile cezalandırmaz. Ondan babasına şunu bildirmesini ister: “Kötülüğü kötülükle cezalandırmaktansa, uğradığı haksızlık karşısında iyilik yapmak insana çok daha büyük bir haz verir.” Osman olan bitene anlam veremez. Paşa, şaşkın gözlerle etrafı süzen kâhyaya verdiği kararı kısaca şu sözlerle anlatır: “Telaşlanacak bir şey yok. İyilik yaparak kazanamadığın kişiyi başından savman gerekir.”

Opera Müdürü (1786)

Her zaman gündemde olan bir konudur ve her tiyatro şu acı deneyimi yaşamıştır: Sadece iddialı oyunlar sahneye konursa seyirci gelmez, ama daha hafif oyunların repertuara alınması gişe başarısını her zaman garantiler. Başyapıtlardan ve ince zevklere hitap eden oyunlardan yana olan opera müdürü ve onun tam aksini savunan oyuncu Buff da aralarında bu konuyu tartışırlar. Buff patronuna, isteklerinin kendilerini iflasın eşiğine kadar götürdüğünü hatırlatır. Artık değişmesi gereken bir şeyler vardır. Opera müdürü olan Frank pes eder. Buff yerden göğe kadar haklıdır.

Frank bir kez daha itiraz eder: Sahnelenecek oyunların kalitesi düşük de olsa oyuncuların profesyonel olmaları gerektiğini ileri sürer. Bu konuda da haksızdır. Buff, opera müdürüne gezici tiyatronun o günkü halkla ilişkileri konusunda bir dizi şey öğretir. Yetersiz oyuncular lehinde ona binlerce tüyo verir, onları seyirci karşısında nasıl saygın birer oyuncu olarak göstereceğini anlatır: “Bir oyuncuyu anlamakta zorlandıklarında, bilge bir tavır takınarak onlara, kendisinin büyük bir konuşmacıdan ziyade düşünür olduğunu, gizli bir cevher olduğunu, bu nedenle onu değerlendirmenin kolay bir iş olmadığını söyleyin. Kötü şarkı söyleyen şarkıcı için, oyunculuğunun şarkıcılığının da üstünde olduğunu söylersiniz. Delibaş koyun gibi oradan oraya hoplayıp zıplayan dansçı için ise, bu figürlerin, çağımız sanat anlayışı yüzünden tamamen unutulan, atalardan kalma gerçek dans figürleri olduğunu, doğanın ta kendisi olduğunu söyleyin. İnsanlar aptal yerine konmaktansa, söylediklerinize kelimesi kelimesine inanmayı tercih edecek ve sonunda bunun olağanüstü olduğunu söyleyeceklerdir.”

Buff’un söyledikleri opera müdürünün aklına yatar. Müdür başını sallayıp içinde bulundukları durumu biraz düşündükten sonra, “Ama

bunu yapmak o kadar da kolay olmayacak” der. Buff müdürün bu sözlerine de karşı çıkar. Seyircinin hiçbir zaman kendine ait bir fikri olmadığını, “uzmanların” ağzından çıkan, anlaşılması zor şeyleri papağan gibi tekrarlayıp durduklarını ileri sürer. Buna dayanarak oyunu takdim edecek birkaç “sunucu” kiralamayı önerir. Yapmaları gereken tek şey, onlara güzel oyuncuyla birlikte bir yemek yeme fırsatı tanımak ve oyuna ücretsiz bir bilet vermektir. Böylece olumlu bir eleştiri yapmalarını garantiye alacaklardır. Biraz sert ve vicdan sahibi müdür yüzünü buruşturarak, “Ama bu resmen beğeniyi satın almak olur” der. Buff’un kastettiği şey işte tam da budur. Müdür ne demek istediğini anlamıştır. Buff, opera müdürüne kâr etmenin yollarını bir bir anlatır. Sonunda müdürün kafasında tek bir soru işareti kalır: “Peki ya hiç seyirci gelmezse ya da beklediğimizden daha zeki bir seyirci topluluğuyla karşılaşırsak ne olacak?” diye sorar. Bu riski göze almak zorundadır. Şansına güvenmesi gerekir, çünkü “aptallık şansın vesayeti altındadır”. Buff’un çabaları sonuç verir. Salzburg’daki temsil için hazırlıklar başlar. Oyuncu kadrosu oluşturulur.

Ne var ki sanatçılar ciddi meblağlar isterler; kendine güvenen oyuncular daha fazlasını isterken, genç ve güzel olanlar çok daha yüklü ücretler talep ederler. Bu rakamları ancak büyük organizasyonlar ya da servet sahipleri karşılayabilir. Bu kişi Banker Eiler’den başkası değildir. Frank ile görüşen banker, ondan para karşılığında kendisine yardım etmesini ister. Eiler, oyuncu olan “Madame Pfeil”a sırılsıklam âşıktır, ancak kadın bir yönetmeni batırmıştır (kadro da dağılmıştır), şimdi de bankeri karşısına alıp oyun çıkarmasını beklemektedir ve kadın bitmek bilmeyen oyunculuk aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Uzun lafın kısası, Eiler, Bay Frank’tan “Madame Pfeil”ı ekibine alarak, kendisini bu oyunculuk zırvalığından kurtarmasını ister. Teklifi şöyledir: Madame Pfeil’ın maaşını kendisi ödeyecektir. Eğer iş çıkaracak olurlarsa da üzerine bin duka daha ödeyecektir. Müdür Frank daha yanıt bile veremeden Bayan Pfeil söze karışır. Kibar müdüre sitem eder: “Demek öyle Bay Frank. Büyük Madame Pfeil’ın burada olduğu bilmenize

rağmen beri aramadınız, dahası ziyaretime bile gelmediniz öyle mi?” Kadın daha da ileri giderek kendisini müessesenin kurtarıcısı ilan eder. Frank’ı içinde bulunduğu bu korkunç durumdan “çekip çıkaracağını” söyler. Tek şartı vardır: “Subretten kraliçeye kadar” tüm önemli roller ona verilecektir. Ancak Frank haftada en fazla on iki sikke ödeyebilecektir, ki onu da zaten bankerden alacaktır. İşe talip olan Bayan Pfeil lütfederek “Pekâlâ” der, “size acıdım, on iki sikkeyi kabul ediyorum.” Ne de olsa –ona göre– oyunculuktaki başarısı tartışılmazdır. Kadın hiç vakit kaybetmeden kolları sıvar, bankeri işaret ederek, “Hadi bakalım, şimdi ‘Dolduruluşa Getirilen Koca’dan bir sahne oynayalım!” der. Kendisinden performans beklenen adam söze karışır: “Görüyor musunuz, yine oynamam gerekecek.” Sonrasında Madame Pfeil konuyu anlatır, ne kadar iyi bir öğretmen olduğunu Frank’a göstermeye çalışır.

Aralarında saçma sapan bir diyalog başlar. İpe sapa gelmez şeyler yüzünden çocukça saldırılarla birbirini rahatsız eden bir çifti oynarlar. Nasihatler ve suçlamalar havada uçuşur. Anlaşılan o ki Madame Pfeil, Bay Eiler’i sinir etmekle meşguldür: “Badminton topu yanınıza bir kadından daha çok yakışır.” Bay Eiler hiç düşünmeden karşılık verir: “Sizin yanınıza da adamdan ziyade bir kukla yaraşır!” Tartışmanın ikinci kısmı Madame Pfeil’ın sözleriyle başlar: “Bir adamın karısına bu kadar yakıştığı nerede görülmüş?” Bay Eiler hiç bozuntuya vermeden devam eder: “Ya bir kadının kocasına bu kadar yakıştığı nerede görülmüş?” İşte böyle sürüp gider. Bay Eiler eş seçiminde berbat bir tercih yaptığından yakınarak eşini “maskeli haliyle” seçmemesi gerektiğini söyler. Bunu söylerken makyajsız, “yalın yüzünü” görmekten bahseder. Derken oyunculuk eğitimi hâlâ devam eden Eiler, oyun metnini unutur ve eli ayağına dolanır, ancak hemen toparlarlar ve düşmanları olan Lord Medway hakkında konuşmaya başlarlar. Kocasına acıyan ve kadına ilanı aşk eden bu adam hakkında bir karara varırlar: Bir mektup yazarak ondan öç alacaklardır.

İş başvurusu için gelen bir diğer kişi Madame Krone’dir. Ekipte yer almak ister ve ondan önce konuştukları Madame Pfeil kadar

kibirlidir: “Bildiğiniz gibi, tragedya konusunda benim gibi düşünenlerle çalışmak isterim.” Opera müdürü omuz silker, şu günlerde tragedyaların pek talep görmediğini, seyirci çekmediğini ve dolayısıyla para getirmediğini söyler. Buff araya girerek müdürü destekler. Kadın, Bay Frank’ın fikrini tamamen değiştirmiş olmasına hiç tepki vermeksizin ısrarla işi almak ister, klasik tragedyaya güveninin sonsuz olduğunu belirtir ve “en iyi tragedya oyuncularını” beraberinde getirdiğini söyleyerek şaşkınlık yaratır. Kadın ekibiyle birlikte hemen bir örnek sergilemek ister. Opera müdürü izledikten sonra kararını bildirebilecektir. Kadın, oyuncu Bay Herz’i de peşinden sürüklemiştir. “Bianca Capello”dan bir sahne oynarlar: Madame Krone Bianca rolündedir, Herz ise Bonaventuri’yi canlandırır: İki yıl önce o gün ilk kez birlikte olmuşlardır. Bonaventuri yıldönümlerini unuttuğu için Bianca mızmızlanır. Bu yüzden adam onu hâlâ sevdiğine dair defalarca yemin etmek zorunda kalır. Olan olmuştur. Kadın ısrarla aşklarının artık “eskisi gibi olmadığını” söyler. Cassandra Bongiani isminde bir bayanı ima ederek mühürlü bir mektup çıkarır. Sadık Bonaventuri o mektubun kaybolduğunu düşünür. Güzeller güzeli Cassandra’ya yazılmış olan mektubun mührü açılmamıştır. Bianca zarfı geri verir. Bay Herz derin bir oh çeker, sonra da hayret ve sevinçle, “Tüm yeryüzündeki en asil kadın” diye haykırır. Ancak erken davranmıştır. Kadın dükün kendisini arzuladığını itiraf eder. Yazdığı mektupla kadını sıkıntıya sokmuştur. Oyuncular oyunu burada keserler. Bay Frank çok etkilenmiştir. Hiç vakit kaybetmeden iki oyuncuyla da haftada on dört sikkeye anlaşır. Buff, müdürün tercihini tragedyadan yana kullanmasına sinirlenir ve “İnsanlar gülmek istiyor, sızlanmak değil” der.

Bay Buff neşeli bir şekilde bir sonraki oyuncuyu anons eder ve müdüre, “İşte size zafer!” diye de garanti eder. Kadının adı Vogelsang’dır. Buff daha fazla beklemeden Bayan Vogelsang ile birlikte “Kibar Köylü Kız” isimli eserden bir sahne oynamak istediklerini söyler. Daha önce bu oyunu birçok defa karşılıklı

oynamışlardır. Kız, köylü güzeli Röschen'ı, Buff ise Michel'i canlandırır.

İkisi de henüz reşit değildir, beş parasızdırlar ama sonbaharda evlenmeyi planlamaktadırlar. Röschen düşüncelidir, gerçekçi değerlendirmeler yaparak beş parasız bir geleceğin belirsizliklerle dolu olduğu sonucuna varır. Önce kendisi kariyer yapacak, sonra sevgilisinin kariyer yapması için çalışacaktır. Her ikisi de mesleklerinde başarılı olduklarında evleneceklerdir. Kız bu işe kafa yormuştur, oğlana kariyer planını açıklar. Süslenip püslenip şehre gidecek, kardeşi hükümdarlığın emrinde bahçıvanlık yapan yaşlı Anne'yi ziyaret edecektir. Kendisi de bahçıvan olarak iş bulacak ve her gün "resmi dairelerde, binicilik okullarında... asil beyefendilere" sebze satacaktır; daha fazla para kazanılan böyle yerlerde "öğleden önce kolayca birkaç gulden kazanabilecektir". Evlenebilmek için gereken temel sermayeyi bulacaktır. Akşamüstleri "dikiş dikmeyi, temizlik yapmayı ve kuaförlüğü" öğrenecektir; modaya uygun giyinecek, kontesin hizmetçiliğini yapacaktır. Aynı zamanda şarkı söylemeyi öğrenecek ve şarkıcılık yaparak da yılda bin duka kazanacaktır. Sonra "yaşlı bir kavalyenin gelmesini bekleyecek", adama ölene kadar bakacak ve o öldükten sonra da yılda yüz bin gulden geliri garantileyecektir. Röschen sözünü kesip görüş bildiren Michel'e aldırmadan son noktayı koyar: "Her şey anlattığım gibi olacak." İyimser hesaplar yapan Röschen'ın elbette Michel için de bir kariyer planı vardır, sonunda asiller sınıfına dahil olacak ve "von"lu bir soy ismi alacaktır. O gün geldiğinde kız da varsıl bir dul olacağından evlenebileceklerdir.

Opera müdürünün keyfine diyecek yoktur. Elbette Bayan Vogelsang'ı işe alacak ve ona haftada on sekiz sikke ödeyecektir. Tam anlaşmak üzerelerken kadın şöyle der: "Sizden bir ricam daha olacak. Kocam da şarkı söyleyebiliyor." Herz de karısının şarkı söyleyebildiğini açıklar. Ekip gittikçe büyür.

Şimdi de sıra Bayan Herz'tedir. Kadın küçük bir arya hazırlamıştır: "Ayrılık vakti geldi." –bu, Mozart'ın yapıtındaki tek solo parçadır, geri kalanı sadece konuşmadan ibarettir– tahmin

edilebileceği gibi arya sol minördür, ardından dört dörtlük ölçüde hareketli sol majör gelir ve "yürek" (*das Herz*) sözcüğü iki yerde de güzel koloraturlarla süslenmiştir. Metinde de bu kısımlara vurgu yapar: "Madame Herz'in eline bir öpücük kondurur" ve hemen arkasından "Herz karısının elini çekip alır." Bu hareketten rahatsız olmuştur. Küçük flörtleşmeler bile onu kıskandırmak için yeterlidir. Bu nedenle maaş konusunu tartışıp durur. Sonunda kadın işe alınır.

Hiç vakit kaybetmeden bir sonraki şarkıcı içeri girer. O da diğerleri gibi kendine fazlasıyla güvenir. "Şöhretimi duymuş olmalısınız" der, ama yine de hemen "Delikanlı, aşkını memnuniyetle kabul ediyorum" diye bir rondo söylemeye başlar. Kadının adı Mademoiselle Silberklang'tır[3], sesi de ismi gibidir. Opera müdürü alkışlamaya başlar. "On altı sikke karşılığında benimle çalışmak ister misiniz?" Kadın kabul eder. Bayan Vogelsang'ın da eşini dahil etmesiyle opera topluluğu oluşmuş olur.

Tahmin edileceği gibi, primadonnalar birbirleriyle rekabet etmeye başlarlar, maaşların adil bir biçimde kademelendirilmesini isterler. Bay Vogelsang gerçekleri işaret ederek bayanlara, kimsenin kimseyi küçümsememesi gerektiğini, bunun sanata zarar vereceğini söyler. Geri dönen Madame Pfeil haftalığı hakkında söylenmeye başlar. Opera müdürü daha fazla dayanamaz, çareyi blöf yapmakta bulur. Bu bitmek bilmeyen tartışmalara sinir olduğunu, daha başlangıçta bu kadar çok engelle karşılaştığı için artık bu işten vazgeçtiğini söyler. Müdürün bu sözleri işe yarar. Tüm sanatçılar domino taşı gibi bir bir dökülür. Kuruş para istemediklerini, sadece sanat yapmak için var olduklarını, aldıkları alkışın kendilerini mutlu ettiğini söylerler. Şu işe bakın ki kapanış şarkısında hepsinin (Buff'un bile) aklı başına gelir: "Başkalarını küçümsemek en büyük sanatçıyı bile küçültür."

Opera Müdürü'nün gerçek bir opera olduğu söylenemez; daha ziyade içinde beş müzik parçasının, bir uvertürün, Bayan Herz ile Bayan Silberklang'ın aryalarının ve bir de triyonun yer aldığı, kapanışını koronun üstlendiği seyirlik bir oyundur.

3**.** Almanca gümüş ses anlamında. (ç.n.)

Figaro’nun Düğünü (1786)

Figaro dizlerinin üzerine çökmüştür. Elindeki mezurayla içinde bulunduğu odayı ölçer ve kendi kendine sayıp durur – burası kraliyet şatosunda yer alan büyük bir odadır. Figaro evleneceği Susanna ile birlikte odaya yerleşmeden önce her şey kusursuz bir biçimde hazır edilmelidir. Yatağın nereye konacağı, masanın, dolabın, koltuğun yerleri belirlenmelidir.

Ne var ki onlardan çok daha erken davranan ve her şeyi çok önceden düşünmüş olan biri vardır: Bu kişi Kont Almaviva’dan başkası değildir. Punduna getirip dayanılmaz güzellikteki Susanna’yla yakınlaşacaktır. Şimdi, tam da düğün arifesinde o eski “baronluk hakkını” kullanmak ister. Oysa, çağdaş bir aristokrat olan kont, resmi olarak bu tarihi gelenekten vazgeçmiştir. O nedenle yüksek zümre mensubu biri olarak kurnazlığa başvurarak gizlice kızla birlikte olmaktan başka şansı yoktur. Kontun peşinde olduğunu Susanna çoktan anlamıştır. Kendilerine cömertçe tahsis edilen odanın kontun yatak odasına çok yakın olması, onunla bir buluşma ayarlama ihtimalinin büyüklüğüne işaret etmektedir. Hiçbir şeyden habersiz ortalarda dolanan Figaro’ya Susanna olayın içyüzünü anlatır. Figaro dehşete kapılır. “Kont efendi, gerçek maksadınızın ne olduğunu şimdi anlıyorum” diyerek konta meydan okur. Efendisi artık rakibi ve düşmanıdır: “Kont efendi, eğer dans etmek istiyorsan, söylemen yeter, ben çalarım!”

Figaro’nun Seslendirdiği Arya: Öfkeden deliye dönen Figaro, hissettiği bu şiddetli duyguyu hiddetli bir arya ile dışa vurmaz. Mozart ona meydan okuturken aristokratların müzik dili olan menuettoyu[4] tercih etmiştir. Hiç şüphesiz menuettonun on sekizinci yüzyılda aristokrasi zarafetinin sembolü olarak kabul edildiğini de gayet iyi bilmektedir. Figaro saraya özgü üç dörtlük ölçü aracılığıyla

kendini kontla aynı düzeye koymuş olur. O dönem düşünüldüğünde bu, uygunsuz bir davranıştır. Figaro, altmış üç ölçü boyunca üç dörtlük allegrottoyu söyler. Sonrasında ise öfkeye kapılır: “İnce oyunlarla, cesur hamlelerle, bugün dalkavukluk, yarın riyakârlık edip onun bütün planlarını acımasızca bozacağım!” Bu üç dörtlük prestoda[5] aklında bir sürü şey geçer. Sonrasında gelen uzun es, hızlı tempoyu yavaşlatır. Figaro girdiği kibar rolü hatırlar ve yirmi ölçü boyunca sakin sakin menuettonun düz temposunda şarkısını söylemeye devam eder.

Figaro’nun, evin eski kâhya kadını Marcellina ile kapanmamış bir hesabı vardır. Kont, Marcellina’dan unutulmaya yüz tutan hakkını talep etmesini ister. Kadın yıllar önce düşüncesizce hareket eden Figaro’ya bir miktar borç vermiş ve zamanında geri ödememesi durumunda onunla evleneceğine dair bir sözleşme yapmıştır. Susanna yaklaşan tehlikeyi sezer. Marcellina ile karşılaştıklarında iki kadın karşılıklı atışmaya başlar. Önce bunu oldukça kibar bir biçimde yaparlarken, sonra sözler acı alaya döner ve tartışma alevlenir. Hasımlar birbirlerini reverans yaparak selamlar. Bu sıcak diyaloğu başlatan Marcellina olur: “Yeni gelin!” Susanna bunun ne anlama geldiğini düşünürken karşı taraf hemen ekler: “Kontun güzeli.” Susanna kadının düello davetini kabul eder, derin bir reverans yapar, saldırıyı savuşturur ve Marcellina’yı zorlamaya başlar: “Saygıdeğer Bayan... İspanya’nın sevgilisi... Elbiseniz... Yaşınız!” Marcellina yaşının hatırlatılmasını onuruna yediremez. Başını dikerek odadan çıkar. Susanna zaferini kutlar: “Hiç güleceğim yoktu, yaşlı kadın küplere bindi!..”

Şatodaki en saf ruhlu kişi soprano uşak Cherubino’dur. Ergenlik çağındaki genç, şatodaki tüm genç kız ve kadınların peşinden koşar. Susanna’ya hayrandır, kontese de öyle ve sonunda aradığını bahçıvanın kızı Barbarina’da bulur. Ne var ki bu sırada kont tarafından yakalanır ve saraydan atılmakla tehdit edilir. Kont bu durumu kullanır, bebek surattan zaten hiç hazzetmemektedir. Cherubino, Susanna’ya içinde bulunduğu güç durumu anlatır. Çocuğun bu sulu göz hali ona hiç yabancı değildir.

Cherubino'nun Seslendirdiği Arya: Cherubino arkasından biri kovalıyormuş gibi hızlı hızlı şansonetini söyler. Mozart onun için son derece hızlı tempolardan biri olan "allegro vivace"yi uygun görmüş, hızını "alla breve!" ile iki katına çıkarmıştır. Orkestra da genç adama ayak uydurur, canlı, hareketli bir biçimde ona eşlik eder. Aynı ezgiyi bir tam ses yukarıdan tekrarlar: "Ne nerede olduğumu, ne de ne yaptığımı biliyorum. Bir ateşler içinde yanıyor, bir buz kesiyorum. Her genç kızın karşısında yüzüm kızarıyor. Ve aşka dair feryatlarımı rüzgâr alıp götürüyor." Uzun bir durak ve sessizlik (Susanna'nın sesinin gelmesini bekliyor, ama gelmiyor) yeniden bir ara, uzun bir durak, bekleyiş; sonra Mozart bir "adagio" ile çıkıyor karşımıza ve soruyor: "Sesimi duyan yok mu?" Bir tam ses yukarıdan sorusunu yineliyor. Sonra gerçekliğe dönüp kendi kendine söyleniyor: "Aşk hakkında kendi kendimle konuşuyorum." Genç adam kendine acır.

Susanna bıyık altından gülerek genç adamı dinler. Cherubino aryasını seslendirdikten sonra kadına veda ederek odadan çıkmak ister, ancak tam o sırada kontun gelmekte olduğunu görür. Korkuyla geri döner ve çareyi büyük bir koltuğun ardına gizlenmekte bulur. Susanna'nın dizleri titremeye başlar: "Kahretsin, kont geliyor – zavallı ben!" Kont aceleci davranır, sürekli olarak Susanna ile fiziksel temasa girmek için çaba gösterir. Ve sonunda ağzındaki baklayı çıkarır, bu gece hemen ona sahip olmak istediğini söyler. Bu akşam karanlık inerken bahçede "kısa bir an" bile yetecektir. Kont daha fazla detay veremez, çünkü dışarıdan Basilio'nun sesi gelir. Müzik öğretmeni olan Basilio ikiyüzlü, pasaklı bir düzenbazdır. Kulağı deliktir, sarayda olup bitenleri dikkatle takip eder. Kont kimsenin kendisini Susanna'nın odasında görmesini istemez. Bu kez onun da saklanması gerekir ve o da kanepenin arkasına saklanır. Cherubino hiç vakit kaybetmeden harekete geçer. Kanepenin arkasından çıkıp yavaşça üzerine oturur, dizlerini toplar. Susanna da aceleyle genç adamın üzerine bir sabahlık örter. Kont, Cherubino'yu fark etmez bile.

Hiç şüphe yok ki Susanna üçüncü misafiri Basilio'yu başından hızlıca def etmek için elinden geleni yapar: "Bir an evvel çıkın lütfen... Gidin hadi!" Ne var ki adamın gitmeye niyeti yoktur. Anlatmaya koyulur, iğneleyici sözler söyler, ortamı iyice kızıştırır: "Diyelim ki kont sizi seviyor... Kadınlar efendileri, uşaklara tercih ederler... Cherubino o şarkıyı sizi düşünerek söyledi... Kim bilir belki de kontesi düşünerek söylemiştir... Ya o manalı bakışları kont sezecek olursa?" Bunu duyan kont saklandığı yerde daha fazla duramaz. Basilio'dan hemen gidip kadınları ayartan Cherubino'yu saraydan kovmasını ister. Susanna'nın başı döner. Hafif bir baygınlık geçirir. Kont ve Basilio koşarak kadını tutarlar ve biri sağına, diğeri soluna geçip kadının kalp atışlarını dinlerler. Susanna kendine gelir ve ikisine birden bağırır: "Utanmazlar!" İki adam da bunu üzerlerine alınmazlar. Tek istedikleri Susanna'ya yardım etmektir. Hemen sonra konuyu değiştirip maymun iştahlı Cherubino'nun yaptıklarından bahsederler. Kont, genç adamın bahçıvanın kızıyla olan gönül ilişkisini anlatır. Onu nasıl yakaladığını gösterirken sabahlığı kanepenin üzerinden çekiverince, altından Cherubino çıkar. Kont önce Susanna'ya dönerek, alaycı bir tavırla ona "tüm kadınların en ahlaklısı" diye hitap eder. Sonra da Susanna'nın arkasından neler karıştırdığını görmesi için Figaro'yu çağırtır. Basilio görmüş geçirmiş bir edayla Susanna'ya bakar ve, "Güzel olan her kadın böyle yapar. Bunda şaşılacak bir şey yok ki" der.

Figaro hemen gelir. Figaro, bembeyaz bir elbise ve kadınlı erkekli çiftçilerden oluşan bir koroyla birlikte gelmiştir. Çiftçilerin tümü beyaz giyinmiştir. Kontun ayaklarına çiçekler sererler. Figaro kontu gafil avlamayı başarmıştır, özellikle koronun ikinci dörtlükte Figaro'nun düğününe açıkça atıfta bulunması ve kontu saflığın koruyucusu olarak nitelemeleri –"kalbi hoşgörü doludur" "bekâretinizi korumanızı sağlar" "daha güzel bir çiçektir" "kutsal beyaz!"– işe yaramıştır. Figaro efendisinden ısrarla evlenmelerine izin vermesini ister. Kont son anda kendini sıyırır, şarkı için kibarca teşekkür eder, ancak çok "daha ihtişamlı" bir kutlama

hazırlayabilmek için düğün tarihinin ertelenmesini ister. Tek derdi biraz daha zaman kazanmaktır.

İyice sinirlenen Figaro yeni bir atılım yapar. Bu kez plana kontes ve Susanna da dahil olacaktır. Eşini ihmal etmesine rağmen, gördüğü her güzel kıza yanaşmaktan çekinmeyen kont çok kıskanç biridir. Bu yüzden Basilio konta bir mektup götürecektir, mektuba göre kontes güya sevgilisiyle gizlice buluşacaktır. Kont birdenbire öfkelenecek, kafası dağılacaktır. Böylece Figaro ve Susanna ertesi gün bu vahim kızgınlığın gölgesinde evlenebileceklerdir. Her ihtimale karşı bir tedbir daha alırlar: Susanna konta, uzun zamandır beklediği buluşmanın gerçekleşeceğini müjdeler, o gece parkta buluşacaklardır. Ancak Susanna buluşmaya gitmeyecek, yerine kendi kıyafetlerini giyen –ve Figaro'nun gitmesine izin vermediği– Cherubino'yu gönderecektir. Bu rezalet karşısında kont, Figaro'nun evlenmesine razı olacaktır.

Kontes tam bir çıkmaza girmiştir. Hem kocasını sevmektedir, hem de abayı yaktığı her güzel kadının peşinden koştuğunun farkındadır. Kocasını bu huyundan vazgeçirmek için Susanna ile işbirliği yapar. Aslında kontes bu gibi oyunlardan hiç hoşlanmaz, ancak belki de bu sayede kocası pişman olarak geri dönecek ve düzenli bir aşk hayatları olacaktır. Bu yüzden savaşacaktır. Cherubino'nun tatlı sözleri hoşuna gitmiyor da değildir, ancak ona aşkla bağlı değildir; genç adamı âşık gibi değil bir anne şefkatiyle sever. Şimdi bu güzel yüzlü genci randevu için hazırlamaları gerekmektedir. Bu işe o da el atacaktır. Susanna'nın içi içine sığmaz, genç adamın ölçülerini alır. "Bedenlerimiz aynı" der. Susanna'nın kıyafetleri Cherubino'nun üzerine sanki onun için dikilmiş gibi oturur.

Cherubino içindeki aşk acısını yeniden satırlara döker. Etrafında pervane olduğu iki kadın, kontes ve Susanne aynı anda onu dinler. Böyle eziyet çekmek de neyin nesidir? "Aşkın ne olduğunu bilen siz nazik hanımlar, kalbimde alev alev yanan aşk mıdır, bana söyleyin." Cherubino'nın canzonettası insanları cezbeden niteliktedir. (Çoğu zaman opera seyircisi bu hoş melodiye kayıtsız kalamaz, oturduğu yerden eşlik eder – sadece Cherubino'nın ses kalitesini tam

manasıyla kavramak isteyen bir topluluk varsa şarkıyı mırıldanmaz). Cherubino'nun kaderi hakkında karar verilmiştir. Asker olarak savaşa katılacaktır. Şatoda kâhya olarak geçirdiği güzel günleri artık ardında bırakacaktır. Figaro ona karanlık ve tehlikeli askerlik hayatına dair nasihatler verir, onu bu hayata büyük bir zevkle hazırlar. Bu tatlı vedayı geciktirmek için bir bahanesi daha vardır. Bebek yüzlü kâhyayı kadın kılığına sokmak uzun zaman alır. Onu giydirmeye çalışan becerikli kadınlar Susanna ve kontes, çıkardıkları işin mükemmelliği konusunda hemfikirdirler. Cherubino bir içim su olmuştur: “Kadınların ona neden âşık olduğu, şimdi anlaşılmıştır.” Kötü bir sürprizle karşılaşmamak için iki odanın kapısını kilitlemişlerdir. Planları gizli kalmalıdır. Ne var ki avdan vakitsiz dönen kont, kapının önünde dikilip, “Ne, kilitli mi bu kapı?” diye gürler.

Böylece saklambaç oyununun ikinci perdesi açılmış olur. Cherubino'yu hızlıca yan odaya geçirirler. Kont kapıyı kırmak için alet almak üzere uzaklaşır. O geri dönene kadar Susanna yan odada bulunan Cherubino'nun yanına gider ve genç adamın camdan atlayıp kaçmasına yardım eder. Cherubino sırra kadem basar.

Kont kapıyı kırarak içeri girer ve karısının odada yalnız olduğunu görür. Ne var ki eli ayağına dolanan kontes, orduya teslim olmak üzere çok önceden şatodan ayrılması gereken Cherubino'nun kendisini ziyaret ettiğini söyler. Tesadüfe bakın ki konta iletilen mektupta bahsi geçen gizli âşık da Cherubino'dan başkası değildir. Kont öfkeden deliye döner. Karısına hakaret etmeye başlar: “Sadakatsiz, dinsiz imansızın tekisin, beni rezil etmeye çalışıyorsun.” Kontes, kâhyanın hâlâ yan odada olduğunu sandığından telaşlıdır. Sinirden gözü dönen kocası, yan odanın kapısını hışımla açar ve Susanna ile burun buruna gelir. Kont da kontes de şaşkındır. Susanna son derece neşelidir. Konta, “Ne duruyorsunuz, silahınızı alıp kâhyayı vursanıza... işte tam karşınızda duruyor” diyerek kendini işaret eder. Kont mahcup olmuştur, eşine güvenmeyip kaba davrandığı için pişmandır. Karısının kulağına, “Sizi seviyorum” diye fısıldar, ancak kadının tepkisiz kaldığını

görünce devam eder: “Yemin ederim ki seviyorum.” Kontes çok kısa bir yanıt verir: “Yalan söylüyorsunuz!” Mektup konusu da açıklığa kavuşur. Casus Basilio, efendisine gizli davetin kimden geldiğini söyler. Figaro da konta gerçeği söylemek durumunda kalır. Günah ve sevap her zaman kol kola gezer, o yüzden kont son sözü söyleyerek iyi haberi verir: “Madem istiyorsunuz, genel barış olsun.” Ancak şimdi akıllara gelen tek soru, barışın ne kadar süreceğidir.

Elbette olaylar bu kadarla kalmaz: Pencereden atlayan Cherubino kaçarken ardında iz bırakmıştır. Karanfil fidelerinin dikili olduğu saksı harap olmuştur. Büyük olasılıkla yine sarhoş olan bahçıvan söylenerek çıkagelir. Yukarıdan atlayan birinin, çiçeklerinin üzerine basıp geçtiğini ve bunu yapanı da gördüğünü söyler. Yüzünü tam olarak seçememiştir. Ancak yukarıdan atlarken düşürdüğü kâğıtları toplayarak beraberinde getirmiştir. Tam o anda Figaro söze karışır ve camdan atlayanın kendisi olduğunu söyler. Bahçıvanın elinden sözümona kaybettiği kâğıtları alır. Kont kâğıtları görmek ister. Bu, Cherubino’ya verilen askerliğe tayin vesikasıdır. Figaro, konta fırsat vermeden durumu açıklar: Genç adamın bir eksik olduğu gerekçesiyle kısa süre önce bu kâğıtları kendisine verdiğini söyler. Gerçekten de resmi belgede mühür eksiktir.

Bu noktada kont, hizmetçi Marcellina’yı işin içine sokar. Kadın, herkesin tanıdığı Basilio ve Dr. Bartolo ile birlikte odaya girer. Marcellina, Figaro’nun kendisiyle evleneceğini taahhüt ettiği bir kontrat olduğunu açıklar. Kadın, kontratın gereğinin yapılmasını, yani Figaro’nun kendisiyle evlenmesini ister. Basilio ve Bartolo da şahittir. Herkes şaşkınlıktan donakalır.

Susanna, kontun dikkatini Marcellina meselesinden başka yöne çekmelidir, yoksa düğün çıkmaz ayın çarşambasına dek ertelenecektir. Almaviva’yla akşama buluşmak istediğini söyler. Kont kızın bu teklifini geri çevirmez. Kontun sorularına şöyle yanıt verir: “Eğer hoşunuza gidecekse elbette geleceğim... Sizi yüzüstü bırakmayacağım.” Zafer kazandığı için mutlu olan Susanna, Figaro’yu da teselli eder: “Bu davayı avukata ihtiyaç duymaksızın

kazandık!” Kont bu sözlere istemeden kulak misafiri olur. Bir kez daha kandırıldığını anlar ve öç almak için yanıp tutuşur. Onun için, göz alıcı güzellikteki Susanna’yı kendisinin değil de bir uşağın elde etmesi katlanılamaz bir durumdur. O halde, Marcellina’nın eskiye dayanan hak talebini gündeme getirmenin tam zamanıdır. Yargıç Don Curzio dava dosyalarını inceler ve şu sonuca varır: “Ya parayı ödemeli ya da kadınla evlenmeli.” Figaro köşeye sıkışmıştır, ayağa fırlar, zaman kazanmaya çalışır. Asil bir aileden geldiğini ve soylu akrabalarının bilgisi olmaksızın kararı kabul edemeyeceğini söyler. Karşı taraf onunla alay etmeye başlar. Bu akrabalar nerededir? İspatlamasını isterler.

Bunun üzerine Figaro anlatmaya başlar. Henüz küçük bir çocukken hırsızlar tarafında kaçırıldığını söyler. Sağ kolunda bir iz vardır. Kolunu açıp gösterir. Marcellina ansızın haykırır: “Aman Tanrım, bu o... Raffaelo!” Yirmi yıl sonra aile bir araya gelir: Baba Bartolo, anne Marcellina ve artık neredeyse varlığını bile unuttukları oğulları Figaro. Yargıç daha fazla uzatmadan kararını açıklar: “Bu adam babası, bu da annesi, dolayısıyla evlenemezler.” Kont kendi kendine sövmeye başlar: “Öfkeden tir tir titriyorum. Kader bunu bana nasıl yapar!”

Şimdi saklambaç oynama ve şaşkınlık yaratma sırası kontese gelmiştir. Figaro’nun kılık değiştirme fikrini benimser ve finali hazırlar.

Kontesin Seslendirdiği Arya: Kontes öyle karmaşık bir kadın değildir. Mozart ona toplam 28 parça arasından iki arya vermiştir. Kontesin ses renginin “dramatik koloratur soprano” için sade örnekler olduğu söylenebilir. Do3’e[6] gerek duymadan söyler ve dramatik yanı da sakin bir ritimle desteklenir. Aryanın allegro kısmında bile do majörün basit temelinde sabit kalır. Bu kısımda büyük aralık atlamalara ya da zorlayıcı ritimlere de hiç yer verilmez. Kontes solosunu orkestranın birinci kemanların melodisi eşliğinde söyler. İtiraf etmek gerekir ki, bu bölümde kullanılan melodi basit ama etkileyicidir. Mozart kadını daha operanın başında çekingen

olmaya zorlamıştır. Oysa kontesin duygu yüklü, hiddetli aryalar söylemek için geçerli nedenleri vardır. İlk perde boyunca onu hiç görmeyiz. Opera seyircisi kontesin varlığını, sadece üçüncü kişiler üzerinden öğrenir. Kontes alçakgönüllüdür, ancak durgun biri değildir, sorunlu bir saray kadını hiç değildir. Yüreği aşk ateşiyle yanar. Mozart aşk dolu yüreğin atışlarının La2'ye[7] kadar yükselmesine ve yolunu gözlediği kocasının kendisine dönmesinden bahsederken de uzun nota değerleri şeklinde acı çekmesine izin verir. Sadece bu kısımda hâkim olan orta ses bölgesindeki iki ses ansızın ayrılır, ikisi de "yürek" sözcüğüyle bağlantılıdır. Susanna ile birlikte giriştiği eylem ve finalde tertiplediği kurnazlık kadının neşeli ve cesur biri olduğunu gösterir. Ancak bunlar da kadının vicdan azabı çekmesine neden olur: "Aman Tanrım, nasıl da aşağılık bir rol yapmaya zorluyorsun beni." Mozart onda sempatik bir kadın görmüş ve onu özenle melodik anlamda ifade etmiştir. Andantinoda hüzünlerini, allegroda umutlarını dışa vurmuştur. Müzikal anlamda aşırı değerler kullanmaktan kaçınmıştır.

Saklambaç oyununun üçüncü perdesi açılır. Bu kez Susanna konta buluşma teklif eder. Kont kabul ettiğini belirtmek için mektuba tutturulmuş iğneli broşu kendisine iletmelidir. Mektubu konta ulaştırmak Barbarina'ya düşer. Ne var ki kız beceriksizin tekidir, karanlıkta giderken broşu kaybedince kendisini amansız bir arayışın içinde bulur.

Figaro bu durumdan işkillenir, eli ayağı birbirine karışan Barbarina'nın dili hemen çözülür ve kontun kendisine söylediklerini Figaro'ya bir bir anlatır: "Al küçüğüm, bu iğneyi güzel Susanna'ya götür, ona bunun çam ağacının iğnesi olduğunu söyle." Artık Figaro da nerede buluşacaklarını öğrenmiştir. Barbarina Cherubino'ya duyduğu hayranlıktan bahsederken Figaro aklını başına toplamak için büyük çaba harcar. Bunu bir arya söyleyerek başarır. Tüm erkeklerin kadınlara karşı uyarılması gerektiğine inanır: "Açın gözünüzü körler, kandırılan erkekler!" Hemen arkasından kadın düşmanı, kuvvetli bir saldırıya başlar: "Cadılar, hain kadınlar kutsal buhuru hiç mi hiç hak etmiyorsunuz!" Figaro, kontesin düzenlediği

oyuna gelmiştir ve Susanna'nın sadakatinden ciddi ciddi şüphe duyar. Karanlıkta gizlice bahçeye iner, âşıkların buluştuğunu kendi gözleriyle görecektir. Şatonun karanlık bahçesinde kontes ve Susanna kılık değiştirmiş olarak yerlerini almışlardır. O ana dek kimse, uyanık Figaro bile, durumun farkına varmamıştır. Figaro herkesi bir araya toplar: Barbarina, Marcellina, Bartolo ve Basilio, hepsi oradadır. Figaro onlara namuslu sevgilisi Susanna ve Kont Almaviva için unutulmaz bir kutlama hazırladığını söyler. Onlardan sessizce beklemelerini ister. "Fazla uzaklaşmayın, burada bekleyin ve çıt çıkarmayın" der. Bu sırada bahçeye Cherubino gelir, aslında Barbarina ile buluşmak için oradadır, ancak Susanna sandığı kontese yanaşır. Karanlıktan cesaret alarak, "Bana karşı çekingen davranma... Konta izin veriyorsun da bana neden yasak koyuyorsun?" der. Kontes bu saf çocuktan bir an evvel kurtulmak niyetindedir. "Küstah, çek git buradan" diye onu kovalar. Cherubino hiç oralı olmaz, kadını öpmeye çalışır. Bu sırada kont gelir. Küstah çocuk çekilir ve kont aşk uvertürüne başlar. Nihayet amacına ulaşmıştır. "Aşk ateşiyle yanıp tutuşuyorum" der, pamuk gibi bembeyaz ellerin dokunuşuyla eridiğini ifade eder. Susanna'ya dokunduğunu sanır.

Kontes kıyafetleri içindeki Susanna gerçekten de rolünün hakkını verir. Öfkeden kudurmuş olan Figaro ile konuşur. Figaro ona yüksek sesle eşinin Susanna ile buluştuğunu görüp görmediğini sorar. Susanna bir an için sesini değiştirmeyi unutur. Böyle olunca Figaro durumu şıp diye anlar: Kontesin kıyafetleri içindeki Susanna'nın ta kendisidir. Şimdi oyun oynama sırası ondadır. Kontese aşk hayatına dair mahrem bir sırrını açıklar gibi "bu ateşin onu için için yiyip bitirdiğini" söyler. Susanna'yı kasteder. Susanna onu daha fazla dinleyemez. Sinirle Figaro'yu tokatlamaya başlar. Otuz yedi ölçü uzunluğunda bir ağız dalaşına girişirler ve sonunda Figaro diz çökerek, "Barışalım biricik sevgilim" der. Susanna, sevgilisinin kendisini çoktan tanıdığını ancak o zaman anlar.

Olan bitene en son uyanan kont olur. Tüm şato ahalisinin önünde üzüntüsünü dile getirir ve özür diler. Acaba vaat ettiği gibi sadık

kalabilecek midir?

4. Fransa kaynaklı, üç zamanlı saray dansı. (ç.n.)

5. İtalyanca bir müzik terimidir. Çok çabuk anlamına gelir. (ç.n.)

6. İkinci oktavdaki do. (ç.n.)

7. İkinci oktavdaki ıa. (ç.n.)

Don Giovanni (1787)

İtalya'da bir şehir. Saatler gece yarısını geçmiştir. Neredeyse donmak üzere olan Leporello, seksek oynar gibi bir o ayağının bir diğerinin üzerinde hoplayarak Donna Anna'nın evinin önünde nöbettedir. Efendisi içeride güzeller güzeli Donna ile birlikte keyif sürer. Leporello ise her zamanki gibi kapının önünde beklemektedir. Komik bir maaşla geçinir, itilip kakılır ve hatta azar işitip tehditlere maruz kalır. Buna daha fazla dayanamayacaktır. Hepsi bu kadar da değildir: Soylular soylusu Don Giovanni'nin kadınlara karşı tutumu, onları aldatması, baştan çıkarması, gülünç duruma düşürmesi katlanılacak şeyler değildir. Üstelik Don Giovanni zor durumda kalıp da bir adamın elinden kaçamayacağını anladığı an çareyi onu bıçaklamakta bulur. Leporello bunun gibi altı vaka hatırlar. Aslında baştan çıkardığı kadın sayısının yanında bunların lafı bile olmaz. Efendisinin baştan çıkardığı kadınları numaralayıp, isim ve olay yerine göre özenle kayda geçme işi de Leporello'ya aittir. Bugüne dek tam bin dört yüz genç kız ve kadını deftere kaydetmiştir. Efendisi titizliğe önem verir. Ahlakmış, edepmiş Don Giovanni bunlara güler geçer. Leporello kesin kararını vermiştir, daha fazla bu adamın hizmetinde çalışmayacaktır. İlk fırsatta bunu ona söyleyecektir.

Kafasından bunlar geçerken aniden bir gürültü olur. Leporello'nun hiç şüphesi yoktur: "Efendimin başı yine derde girdi!" Don Giovanni telaşla sokağa fırlar, bir eliyle yüzünü kapatmıştır, diğeriyle de Donna Anna'yı sürükler. Kız var gücüyle seslenir: "Ahali! Hizmetçiler! Yetişin, adam kaçırıyorlar!" Kim olduğunu bilmediği maskeli adama, "Umarsız bir intikam meleği gibi kovalayacağım seni!"

Kızın babası, çıkan gürültüyü ve çığlıkları duyarak uyanır. O da koşarak evden çıkar ve kaçmak üzere olan ahlaksızın karşısına

dikilir. Aralarında geçen kısa ama heyecanlı diyaloğun ardından ikisi de kılıçlarını çeker. Gözü kara Don Giovanni, kılıcını kızın babasına saplar. Korkusuz kahraman uşağıyla birlikte karanlıkta gözden kaybolmadan Leporello şöyle fısıldar: “Bravo, iki eğlenceli iş birden. Hem kıza tecavüz et, hem babasını öldür!” Ancak şu yanıtı alır: “Kendi istedi. Onun kadersizliği.”

Donna Anna ve nişanlısı Don Ottavio bir görevliyle birlikte ellerinde fenerlerle yaşlı adama yardım etmek için olay yerine gelirler, ancak adamın cesediyle karşılaşırlar. Anna gözyaşlarına boğulur. “Baba, babacığım!” diyerek hıçkıra hıçkıra ağlar. Anna’nın yüreğindeki acının derinliğini ve ağırlığını Mozart’ın müziği sayesinde daha iyi kavrarız.

Donna Anna, Resitatif / Düet: Buradaki labirenti andıran ses düzenini anlamak için tek bir parametre yeterlidir. Artık eli ayağı tutmaz olan, delilik sınırındaki Donna Anna bu labirentin koridorlarında sendeleyerek dolaşmaktadır – burada tek istisna sol bemoldür. Beşli ve dörtlü çemberinin tüm duraklarından geçer. Normalde Mozart’ın üç ton işaretinin dışına pek çıkmadığını biliyoruz. Bunun dışında kullandığı aşırı işaretlerden de söz edebiliriz. İşte bu tür işaretlere bu eserinde çokça rastlıyoruz: Daha başlangıçta kızın “Baba” sözü (mi bemol7), “Katil elindeki çelikle onu ölümcül bir şekilde yaraladı” (la bemol), si bemol tonu çevresindeki büyük dalgalanma ve bundan sadece sekiz ölçü sonra gelen kızın ölen babasının yüzüne bakarak söylediği, “soluk ve ölümün nefesi kadar soğuk” (fa diyez) kısmı.

Donna aklını yitirmiş gibi babasını sorar (si bemol majör). Nişanlısı cevap vermek ister, “baban” (si minör / re bemol) der ve sözlerine devam edemez. Ottavio Donna’ya fa majör temel sesinde eşlik eder. Gördüğü bu kötü manzarayı unutmasını ister. Babasının yokluğunu ona hissettirmeyeceğini söyler: “Kocan bir baba gibi seni koruyacak!”

Mozart, babasının yasını tutan genç kızın duygularını kendi ritmik, melodik, hareketli işitsel renk oyunlarıyla süslemiş, bunlara

bir de tempo ve ton değişikliklerini eklemiştir.

Donna Anna kendine gelir. Nişanlısı yanındadır, kız ona babasını sorar, sonra ayağa kalkar ve nişanlısının, babasının öcünü alacağına dair söz vermesini ister. Ottavio büyük bir coşkuyla söz verir: “Aşkımız üzerine yemin ediyorum!” Babanın ölümünün getirdiği şok dalgası birçok şeyin üzerini örter.

Gece gece o ırz düşmanının eve nasıl girdiği ya da Don Giovanni ve Donna Anna karşı karşıya geldiğinde gerçekte neler yaşandığı konusu gündeme gelmez.

Yaşanan son olaylarla birlikte iyiden iyiye hırpalanan Leporello efendisinin hizmetinden çıkmak ister. Ne var ki bir türlü cesaretini toplayıp bu kararını ona söyleyemez: “Önemli bir konu vardı... son derece önemli... ama kızmayacağınıza söz verin... şunun şurasında biz bizeyiz... kimse duymaz bizi... her şeyi açıkça söyleyebilir miyim?” Asil, maceraperest efendisinin orada bulunması bile uşağın birden süt dökmüş kediye dönmesine yeter. Yine de, “Alçakça bir hayat sürüyorsunuz!” deme cüretinde bulunur. Sınıf bilincine sahip Don Giovanni, Leporello’dan gelen kınamaları ciddiye alacak değildir, onu bir el hareketiyle başından savar. Uşağı onun yaşam şeklini eleştirirse ne olacaktır yani! Önemli olan, gece bitmeden bir “ahu” ile daha buluşacak olmasıdır. Büyük bir heyecanla buluşacağı kadını bekler. Tüm algıları alarm durumundadır, gözlerini dört açmıştır, çünkü “kadın güzel bir şeye benzemektedir”. Don Giovanni keskin kulaklarını iyice açınca kadının “elbisesinin hışırtısını duyar”, artık kokusunu bile alabilmektedir: “Sessiz ol! Sanırım kadın kokusu alıyorum!” Kadının adı Donna Elvira’dır ve Don Giovanni ile kısa süren bir evlilik yaşamıştır. Bu eski çift gecenin karanlığında buluşacakları yeri ve zamanı konuşurken birbirini tanıyamamışlardır. Don Giovanni ve Leporello, cadde boyunca kendi kendine söylenerek yürüyen bu güzel yabancının sözlerine kulak kesilirler.

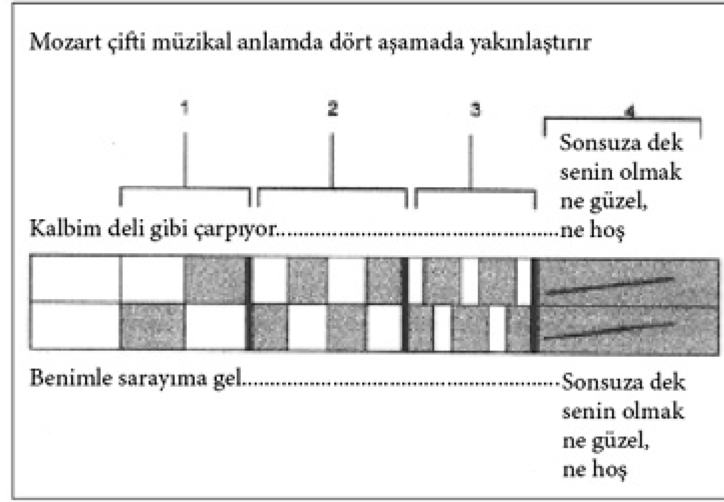
Donna Elvira “sadakatsiz” bir adama sövüp saymaktadır. Onu her yerde arayacaktır. Bulduğunda ise “lime lime doğrayacak, kalbini yerinden sökecektir”. Beklediği fırsat burnunun ucundadır. İkisi de

birbirini görür görmez tanır. Don Giovanni hiç bozuntuya vermeden kadını, “Sevgili Donna Elvira” diyerek nazikçe selamlar ve ona düğünlerinden üç gün sonra Burgos’tan hiç iz bırakmadan ayrılışının nedenlerini açıklamaya çalışır. Elvira ona bu şansı tanımaz, kaçak damada saldırarak, ondan tüm sorularını yanıtlamasını ister. Don Giovanni söyleyecek söz bulamayınca genç kadını sakinleştirmesi için Leporello’yu öne sürer ve kimseye çaktırmadan ortadan kaybolur. Neye uğradığını şaşıran Leporello, çılgına dönen güzel kadını sakinleştirmenin yollarını arar. Önce efendisinin gönül maceralarını önemsiz olaylarmış gibi göstermeye çalışır. “Ne ilk ne de sondunuz, ya da son olacaksınız” der. Efendisi için tuttuğu randevu defterini çıkartıp, kadınların yaşadıkları ülkeler, şehirler, dış görünüşleri, saç renkleri, bedenleri, yaşları ve deneyimleri gibi detayların yer aldığı listeyi okumaya başlar. Kadın dikkatle Leporello’yu dinler. Sonra aldatılan kadının öfkesi yeniden kabarır: “Demek bu arsızın ihanetinin sınırları bu kadar geniş ha... İhanete uğrayan kalbimin öcünü alacağım!”

Küçük bir köy. Dans müziği çalmaktadır. Gürültülü bir ortamdır. İnsanlar içki içip şarkılar söylemektedirler. Köylüler düğün kutlamaları için bir araya gelmiş, eğlenmektedir. Bu Masetto ve Zerlina’nın düğünüdür. Damat altıncı hissi kuvvetli, mantıklı bir adamdır. Gelin ise tam bir yapma bebek gibidir, zır cahil olmasına karşın genç ve güzeldir. Don Giovanni uşağıyla birlikte düğüne katılır. Kadın avcısı Don Giovanni, neşe içinde eğlenen bunca genç kız ve kadın arasında dolaşıp durduktan sonra gelin ve damatla tanışır ve daha o anda gelini gözünü kestirir. Leporello’dan herkesi toplayıp şatoya götürmesini, onları orada eğlendirip tüm ihtiyaçlarını gidermesini ister. Düğün kutlamaları orada daha coşkulu bir biçimde devam edecektir. Gelinle bir an önce bir araya gelmek isteyen Masetto’yu gelinden uzak tutmak için özel bir muamele düşünülmüştür. Don Giovanni rahatsız edilmek istemez. Edilmez de.

Don Giovanni tecrübelidir. Gelini iltifatlarıyla tuzağına düşürür. “Şeker gibi tatlısın” der, şuh bakışlarına, kiraz dudaklarına övgüler

yağdırır ve daha fazla oyalanmadan sadede gelir: “Hadi, hiç vakit kaybetmeyelim. Seninle hemen evlenmek istiyorum!” Zerlina başlangıçtaki kuşkularından kurtulmuştur, evlenmeyi kabul eder. Don Giovanni’nin şatosunda birlikte olacaklardır. Şatoya gitmek üzere yola koyulurlar. Yolda, “Elini ver bana, hayatım” diye ritmik biçimde biri diğerinin sözlerini tamamlayarak şarkı söylerler. Biri melodiye başlar, diğeri onun başladığı cümleyi tamamlar. Sonra da sevinç içinde senkronik biçimde, “Gel, neşemizi bulalım!” derler.

Elini ver bana hayatım, (Giovanni - Zerlina düeti)
1. aşama: İkisi de uzun cümleler kurarlar.
2. aşama: Birbirlerine yaklaşırlar, cümleler kısalır.
3. aşama: Birbirlerinin sözünü keserler.
4. aşama: Aynı zamanda aynı şeyleri söylerler.

İkili, şatoya giderken yolda Donna Elvira ile karşılaşırlar. Kadın olan biteni anlamakta gecikmez. Önlerini keserek Don Giovanni’ye çıkışarak ondan öcünü alacağını; gözleri önünde Zerlina’ya onun “kirli elli” bir kadın avcısı olduğunu açıklayacağını söyler.

Kurnaz düzenbaz kızın kulağına tüm bunların küçük bir şakadan başka bir şey olmadığını fısıldar. Boşuna çabalamaktadır. Öfkeli Elvira sözlerine devam eder: “Ne kadar acı şakalar yaptığını çok iyi biliyorum!” Bunu duyan Zerlina da şüphe duymaya başlayınca Don Giovanni başka bir oyuna baş vurmak zorunda kalır. Öfkeli Elvira’nın ruh hastası olduğunu söyler: “Zavallı, aşkından aklını

kaybetmiş, beni sevgilisi sanıyor, ben de sırf acıdığım için bozuntuya vermiyorum.” Bunu dert edindiğine göre, demek adamın yumuşacık bir kalbi vardır. Zerlina bundan çok etkilenir. Ama Elvira yine araya girer. Kendi başından geçeni anlatır ve saf Zerlina’ya yalvarır: “Kaç, o haine inanma!” Donna Elvira genç kıza doğru gider, kolundan tuttuğu gibi kızı yanına çeker. Don Giovanni sövüp saymaya başlar. Bugün hiçbir şey yolunda gitmemektedir. Önce hiç hesapta yokken eski karısı Donna Elvira ile karşılaşmış, sonra da dil döktüğü Zerlina ile bir aşk gecesi geçirememiştir. Bunlar da yetmezmiş gibi bir de yoluna Ottavio ve Donna Anna çıkar, neyse ki henüz yaşlı adamı öldüren kişinin kimliğini tespit edememişlerdir. Ona gelip de katili bulmakta kendilerine yardım edip edemeyeceğini sorduklarında, hiç tereddüt etmeden kabul eder.

Şaşkın şaşkın dolanan Donna Elvira, Giovanni, Donna Anna ve kızın nişanlısı ile karşılaşır. Onları dikkatli olmaları için uyarır: “O düzenbaza güvenmeyin!” Giovanni yine o aşağılık oyalama numarasına soyunur, sinirden kudurmuş olan kadının aklını yitirmiş olduğunu söyler. Ne var ki bu kez karşısındaki o saf Zerlina değil, iki başka uyanık Anna ve Ottavio’dur. Biraz düşündükten sonra ikileme düşerler: “Kime güvenmeliyiz o halde?” İkisi de burada bir dolap döndüğünü anlar. Ottavio, “Her şey açıklığa kavuşana kadar vazgeçmeyeceğim” der. Giovanni Elvira ile birlikte giderken, kızla ilgilenmesi gerektiğini söyler. O sırada Donna Anna var gücüyle haykırır: “Babamı o öldürdü!” Adamı, fısıldamasından ve sesinden tanımıştır. Donna Anna, Ottavio’yu teşvik eder: “Babamı öldüren caninin kim olduğunu artık biliyorsun, o halde ne duruyorsun, hadi işbaşına!”

O anda Donna Anna nişanlısına cinayetin işlendiği gece olup bitenleri anlatır. Don Giovanni gecenin karanlığında evlerine girmiş, Anna’ya tecavüz etmek istemiştir. Genç kız çığlık atınca boğazına sarılmıştır. “Duyduğu acının ve adamın o iğrenç girişiminin” verdiği olağanüstü güçle hırsızın elinden kurtulmayı başarmıştır. Bir kez daha çığlık atınca hırsız korkup kaçmaya başlamıştır, kız da onun koluna yapışmış, caddeye kadar çıkmışlardır: Anna, “Artık

kovalanan değil, kovalayandım" der. Sonra ise babası yardımına koşmuştur. Ottavio olayın acı sonunu bilmektedir. Derin bir nefes alır. O korktuğu şey Anna'nın başına gelmemiştir.

Dolandırdığı bir diğer kişi de Zerlina'nın nişanlısı Masetto'dur. Gelini düğün gecesinde bu çapkına kaptırmıştır. Köylü, genç kızı suçlamaktadır. Hakaretler yağdırır, kıza "Yılan, fahişe, benim gibi sözünün eri bir çiftçiye bunu nasıl yaparsın" diye söylenir. Bunu gerçekten de hak etmemiştir. Hem bu skandal ışık hızıyla dört bir yana yayılacak, genç adamın şanına gölge düşürecektir. Masetto'nun uçarı sevgilisi kelebek gibi gönülden gönüle konmaktadır. Düşüncesizce o soylu adamın peşinden gitmiş, onun kibar tavrından etkilenmiştir. Masetto bu duruma tepki verince de kız tüm saflığıyla yarı çocuksu, yarı komik bir tavır takınır. Masetto'dan dayak yemeye razıdır. "Hıncını al! Beni öldüresiye döv, istediğini yap bana, ama sonra Masetto, sonra huzura erelim... Gece, gündüz mutlu bir hayat geçirelim" der. Ancak daha o gece Giovanni kendisini arzuladığını söylediğinde pek direnç göstermez. Giovanni, "Her şeyim, aşkınla yanıyorum... Gel... Seni mutlu edeceğim" der ve kızı, Masetto'nun onları dinlemek için saklandığı duvarın dibine götürür. Zerlina ile birlikte damadı arıyormuş gibi yapmaya başlar. Ancak kızı tavlamaktan vazgeçmiş değildir. Sahte bir tavır takınır, iyi kalpli ev sahibini oynamaya başlar. "Haydi üçümüz de gidip içerideki misafirlerle birlikte dans edelim" der. Kutlama başlamıştır, beyefendi balo salonunda misafirlerinin karşısına çıkar. Konuklar arasında maskeli üç kişi vardır. Bunlar Ottavio, Donna Anna ve Donna Elvira'dır.

Şatoda kutlama tüm hızıyla sürerken salonda tek dansa kalkmayan kişi Masetto'dur. Leporello isteksiz damadı dans alanına çekerken Giovanni etrafında pervane olduğu Zerlina'yı "hafif bir şiddet uygulayarak" özel bir odaya götürür. Olaydan kısa bir süre sonra içeriden yardım çığlığı duyulur. Biri, "İmdat, tecavüzcü!" ve "Yardım edin!" diye bağırır. Konuklar sesin geldiği yöne koşarlar, odanın kapısını kırıp içeri girerler. Leporello'yu da beraberinde sürükleyen Don Giovanni'yi kılıç çekmiş olarak bulurlar. Zerlina'yı

tecavüzcünün elinden kurtaranın kendisi olduğunu sanmaları için çabalar. Leporello'nun yine onu bu zor durumdan kurtarması gerekmektedir. Ancak bu defa suçüstü yakalanan Giovanni paçayı kurtaramaz. Maskeli üç kişi kimliklerini açıklar. Anna ve Elvira, "Biz her şeyi biliyoruz, seni düzenbaz" derler. Ottavio yakalanan yalancıyı silahla zararsız hale getirir. Nihayet suçluyu yakalamışlardır. "Bu gece gününü göreceksin!" diye bir imada bulunurlar.

Leporello yine eveleyip gevelemeye başlar. Efendisine daha fazla hizmet etmek istemediğini kim bilir kaçıncı kez tekrarlar. Giovanni bunu yapması için bir neden göremez, ama yine de uşağına görevine devam etmesi için birkaç altın para teklif eder. Leporello bu seferlik görevini sürdürmeyi kabul eder. Bunu efendisinin hatırı için yapacaktır. Bu seferki kurbanı Elvira'nın hizmetçisidir. "Gece inmek üzere olduğundan" da acele etmesi gerekmektedir. Plana göre önce Elvira'yı evden çıkaracaklardır. Bu işi Giovanni kılığına giren Leporello üstlenecektir. Efendisi direktifleri verir: "Aşağıya indiğinde ona doğru koş, kızı kucakla ve birkaç kez okşa, sesimi taklit ederek onu ustalıkla başka bir yere götür." Plan işler. Leporello efendisinin o yumuşak sesini öyle güzel taklit eder ki Elvira öç alma fikrinden uzaklaşarak sözde Don Juan'ın peşinden gider. Leporello'nun içi bir hoş olur. Bu sahneyi izleyen efendisi kıskanmaya başlamıştır. "Adam resmen âşık oldu!" der. Ancak bu ikiliden bir an evvel kurtulması gerekmektedir. Olduğu yerde gürültü çıkarmaya, sövüp saymaya başlar. Elvira ve Leporello korkarak oradan uzaklaşırlar. Donna Anna'nın evinin önüne geldiklerinde bir grup yollarını keser. Bunlar, Annave Zerlina, Ottavio ile Masetto'dur, onlara bir grup hizmetçi de eşlik etmektedir. Ellerinde fenerler vardır. Giovanni'yi bulduklarını sanırlar. "Bu sadakatsiz ölmeli" diye söylemeye başlayınca Leporello kimliğini açıklar ve af diler. Tüm bunların efendisinin bir oyunu olduğunu, onu bu kılığa sokanın da o olduğunu söyler. Yaşadıkları bu hayal kırıklığıyla daha da öfkelenen kalabalık hep bir ağızdan haykırır: "Onu da öldürelim!" Leporello son anda kaçarak paçayı kurtarır.

Leporello'nun kıyafetlerini giyen Don Giovanni bu arada girdiği uşak rolünün tadını çıkarır. Heyecan verici şeyler yaşar, hoşça vakit geçirir. Silahlanan Masetto, sevilmeyen kadın avcısına karşı bir tür sürek avı düzenlemek için gönüllü aradığını söyleyince, Giovanni ona katılır. Hatta bu işi organize bile eder. Bu arada sokakta rastladığı bir kızla (genç ve güzel) yakınlaşmıştır. Kızın ateşli öpüşleri ve okşamaları yüreğini hoplatır. Bu güzel kızın Leporello'nun sevgilisi olması ona en ufak bir rahatsızlık vermez. Ancak Leporello bu konuda efendisiyle aynı fikirde değildir. Efendisinin bu utanmazlığı nereye vardıracağını merak eder. "Peki ya karım olsaydı?" diye sorar. Giovanni güler, "Daha iyi ya" der.

Maskeliler, bir türlü yola gelmeyen Giovanni'yi tanımışlardır ve Giovanni'nin hafiyelerin gazabından kaçıp saklanabileceği güvenli bir sığınak kalmamıştır. Giovanni, Leporello ile birlikte çareyi mezarlığa saklanmakta bulur. Ortalık karanlıktır, gece olmuştur. Çapkın adam neşeyle ellerini ovuşturur: "Şimdi bizi arasınlar da bulsunlar bakalım!" İkili, tebdili kıyafet dolaşırken yaşadıkları maceraları anlatmaya koyulurlar. Leporello yaşadığı dehşet anlarından bahsederken, Giovanni eğlenceli anılarını anlatır. Tam o sırada hiç tanımadıkları bir ses duyarlar: "Gün doğmadan bu kahkahaların sona erecek!"

Görünürde kimsecikler yoktur. Leporello mezar heykelini işaret ederek, "Bu şey kıpırdadı" der. Giovanni heykele bakar. Taştan heykel başını oynatır. Bu kez heykelin hareket ettiğini o da görmüştür. Efendisi korkudan dizlerinin bağı çözülen Leporello'yu gizemli heykelle konuşması için zorlar. Ondan yaşlı adamı akşam yemeğine davet etmesini ister. Leporello söze başlar: "Çok nazik heykel, beyim..." Korkudan cümlenin sonunu getiremez. Giovanni'nin keyfi yerindedir, uşağını konuşmaya devam etmesi için zorlar. Neticede bir davette bulunacaklardır. Derken Giovanni bu işi kendisi üstlenir ve doğrudan sorar: "Konuşabiliyorsanız konuşun. Yemeğe gelecek misiniz?" – "Evet."

Düğünden sonra yaşanan çalkantılı günlerin ardından Masetto ve Zerlina yeniden bir araya gelir. Damat, hafifmeşrep Zerlina

yüzünden çektiği sıkıntılar yetmezmiş gibi bir de (Pedrillo kılığındaki) Giovanni'den bir güzel dayak yemiştir. “Adam beni paçavraya çevirdi” der. Zerlina fırsatı kaçırmaz, “Ben seni iyileştiririm sevgilim” diye onu avutur. Masetto'nun iyileşmek için ellerini kızın göğüslerine koyması gerekir...

Donna Anna ve Don Ottavio farklı karakterlerdir, son derece olgun ve ölçülülerdir. Özellikle de Donna Anna böyledir. Ottavio onun bu özelliğinden etkilenir. Kızın ruh haline göre hareket eder, yeri geldiğinde onu teselli eder, destek verir, onu korur ve onunla yakından ilgilenir. Büyük sıkıntıyı atlattıktan sonra Ottavio artık onunla bedensel aşkı da yaşamak istediğini belirtir. Anna, Ottavio'yu oyalamaya çalışır. Bu kadar derin yaraların kolay kapanmayacağını söyler: “Birbirimize onca zamandır hasretken, bu mutluluğu senden esirgediğim için çok canım yanıyor!” Ottavio çaresiz bu duruma boyun eğer. Dayanacaktır.

Aşk ve nefret arasında gidip gelen Donna Elvira, Don Giovanni'yi değiştirmek (ve kendisine döndürmek) üzere son bir hamle yapar. Don Giovanni ise kadının son derece içten bu davetinin bir tuzaktan ibaret olduğunu düşünür. İçtenlikten uzak bir biçimde kadına cevap verir. En kısa zamanda değişeceğini, ama şimdi müsaade ederse yemeğini bitirmek istediğini söyler. Elvira onun soğuk tavrını görmüştür. Bu adam sanki hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamaktadır. Kadın çaresizce “Boğazında kalsın, barbar!” diye haykırır ve aşka, hayal kırıklıklarına ve aşağılanmalara sonsuza dek veda ederek manastıra kapanır.

Leporello akşam yemeği için enfes yemekler ve şaraplar hazırlatmıştır. Müzisyenler de müzik yapmaktadır. Don Giovanni masanın başında oturmaktadır. Bu sırada biri çığlık atarak salonu bir baştan bir başa geçer. Commendotore'nin taştan heykeli kapının önündedir. Müzisyenler kaçarlar, Pedrillo bir yerlere saklanır. İçinde bulunduğu durumun ciddiyetini kavrayamayan Giovanni, “Bir örtü getirip üstünü örtün!” der. Commendotore'nin heykeli bir karşı davette bulunur. Ancak onun davetinde dünyevi yemekler olmayacaktır. Giovanni o an bile kahramanlık taslamaktan

vazgeçmez. “Ben korku nedir bilmem, geleceğim!” der. El sıkışarak anlaşırlarken Giovanni ansızın irkilir. Elini heykelin elinden kurtaramaz. Ne kadar çaba harcasa da bunu başaramaz. Hünerli, kurnaz serseri kötürüm olur. Ancak onun o huzursuz iç dünyası hâlâ capcanlıdır; kandırmaktan, aşağılamaktan ve görmezden gelmekten hâlâ şeytani bir keyif alır. Heykel, ona bunun o eski kötü hayatını bırakıp tövbe etmesi için son şansı olduğunu söyleyince Giovanni, “Hayır, hiçbir şey için tövbe etmiyorum, yaşlı bunak” der. İşte o onda dört yandan ateşler fışkırır, yer sarsılır, paramparça olan Giovanni cehennemin dibini boylamadan önce son sözlerini söyler: “Bu cehennem, bu nasıl bir dehşet!”

Così fan tutte[8] (1790)

Güney İtalya'da deniz kenarında bir kafede üç adam oturmuş kahvaltı ederler. Bir yandan da kadınlardan bahsederler. Kardeş olan Ferrando ve Guglielmo, sözlülerinin özelliklerini ballandıra ballandıra anlatırlar. Göz kamaştırıcı bir güzellikleri vardır, inanılmaz çekicidirler, sadık ve uysaldırlar, aynı zamanda sıcakkanlı ve zengin.

Masadaki diğer adam, Marchese Don Alfonso büyük bir dikkatle sohbete dahil olur. Don Alfonso ikisinin de öğretmenidir, aynı zamanda babalarının da arkadaşıdır. Adam kadınların başka özellikleri de olduğunu belirterek, özellikle kadınların sadakatine hiç mi hiç güvenmediğini söyler. Bunu söylemesiyle birlikte iki kardeş hakarete uğradıklarını düşünerek ayağa fırlayıp, (subay oldukları için her daim yanlarında bulundurdukları) kılıçlarını çekerler. Büyük bir kavga çıkmak üzereyken filozof kılıklı Don Alfonso bu iki sinirli adama şu soruyu sorar: "Peki o halde, şimdi sinirlenmeden beni dinleyin. Güzel sözlülerinizin sadakatini kanıtlamak için elinizde delil var mı? Asla yoldan çıkmayacaklarından bu kadar emin olmanızı sağlayan nedir?" Kardeşlerin verdiği zayıf yanıtlar Don Alfonso'yu tatmin etmeye yetmez. Her iki taraf da kendi görüşüne sıkı sıkıya bağlıdır. Kardeşler sözlülerinin kendilerine sadık kalacağından emindirler, Don Alfonso ise bunun aksini savunur. Alfonso bahse girmeyi teklif eder, taraflar yüz altınına bahse girerler. Alfonso kardeşlere 24 saat içinde sözlülerinin onlara sadık kalmayacağını ispatlayacaktır.

İki kız –Fiordiligi ve Dorabella kardeşler– sabırsızlıkla subay olan sözlülerinin gelmesini beklerler, ancak karşılarında yolunu gözledikleri sevgililerini değil de nefes nefese kalmış yorgun Don Alfonso'yu görünce şaşırırlar. Adam onlara kötü bir haber getirmiştir; iki erkek kardeş kraliyetten gelen celp emriyle "savaş

meydanına" gideceklerdir. Kısa bir vedadan sonra duyulan davullar sözümona askerlerin gemiye binmesi gerektiğini bildirmektedir. Olayın şokunu atlatan kız kardeşler ayrılık acısından dert yanmaya başlarlar. Don Alfonso mutludur, planı tıkır tıkır işler.

Despina, iki kız kardeşin hizmetçisidir ve erkekler konusunda deneyimlidir. Ağlayıp sızlanarak dolaşan ve başlarına gelen bu felakete dayanamayacaklarını söyleyerek zehir ve hançer arayan kızları başını sallayarak izler. Derken kızlara çıkışır: "Bu neyin yasıdır böyle? Savaşa giden iki bey de kendilerini teselli edecek bir şeyler bulacaktır ve eğer öldürülecek olurlarsa sadece iki erkeği kaybetmiş olacaksınız, ancak diğer erkeklerin hepsi size kalacak!"

Hizmetçi feleğin çemberinden geçmiştir ve gerekirse rüşvet de almaya razıdır. Don Alfonso'ya şöyle der: "Altın için yapmayacağım şey yoktur." Don Alfonso hizmetçi hakkında yanılmadığını görür. Adam kadına para verip kızları baştan çıkarmak üzere yaptığı planı anlatır ve ondan aracılık yapmasını ister. O andan sonra Alfonso ve Despina'nın arasından su sızmaz.

İki kardeş (savaştan en ufak iz bile yoktur) çoktan geri dönmüşlerdir. Üstelik sözlülerini test etmek için bıyık takıp kılık değiştirmişlerdir. Don Alfonso'nun "eski dostları" olarak kızların evine gireceklerdir. İki kardeşin tuhaf kılığını gören Despina kendini tutamayıp kahkahalarla gülmeye başlar. Yaban görünüşlü "Arnavutlara" bakar, "Âşık olunacak tipler değiller!" der ve oyun başlar. Eve misafir olarak gelen "Arnavutlar" (ve Don Alfonso) kızlarla tanışırlar. Ne var ki adamların kızlarla yakınlaşma girişimleri sonuç vermez. Yabancılar hem patavatsızdırlar, hem de sakız gibi yapışkandırlar. Kızlar adamlara ilanı aşk etmemelerini söyler ve "Biz sözlüyüz. Boşuna çabalıyorsunuz!" derler. Sonra da bu küstah taliplerini evden kovarlar.

Kılık değiştiren iki kardeş, Ferrando ve Guglielmo, sadık sözlüleriyle gurur duyarlar. Kıs kıs gülerek Don Alfonso'ya yol yakınken iddiadan vazgeçmek isteyip istemediğini sorarlar. Alfonso başını iki yana sallar. Zamana bırakacaktır. Kızların tavrı karşısında şaşkındır. Yeryüzünde iki kadının birden nasıl olup da sadakat

gösterdiğini kafası almaz. Böyle bir şey mümkün değildir! Bu başarısız girişimin ardından Despina ile kafa kafaya verip kızları yoldan çıkarmak için ne yapacaklarını konuşurlar. Despina iyimser bir tavır sergiler, bir sonraki eylem için heyecanlıdır, çünkü "Despina bir işe el attı mı, amaca ulaşmak işten bile değildir!"

Sahne değişir. Köşkün bahçesinde iki kız kardeş dolaşmaktadır. Ansızın bir gürültü gelir. "Arnavutlar"ın kendilerine doğru yaklaştığını görürler. Kızlar, aşk acısına dayanamayan Ferrando ve Guglielmo'nun giriştikleri sözde intihara şahit olurlar. Kılık değiştiren kardeşler sözüm ona arsenik şişelerini çıkarıp içerler ve ansızın yere yığılırlar. Böyle yaparak kızlarda acıma duygusu uyandıracaklardır! Oyunları işe yarar. Bir doktor çağırırlar (üçkağıtçı Despina bu kez de doktor önlüğüyle gelir). Zehirlenmeye karşı ne yapılacağını gayet iyi bilmektedir; bunun için mıknatıs kullanır.

Kızlar zehirlenen adamlara yaklaşırlar. Hareket ettiklerini görünce rahatlarlar. Doktor kızlardan yardım ister. Adamları içeri taşıyacaklardır. Ölümden dönen adamların başlarını dikkatlice tutmalıdırlar. İki çift böylece yakınlaşır. Kızlar merhamet gösterirler. Despina hemen teşhisi koyar: "Ateş bacayı sarıyor, anlaşılan!"

Fiordiligi ve Dorabella gösterdikleri iyi niyetin doğuracağı sonuçları düşünürler. Bu "Arnavutları" köşke alacak olurlarsa âlem ne diyecektir? Despina tam da bu noktada devreye girer, "Beni ziyarete geldiklerini söylerim" der. Ayrıca tedirgin kızları, daha özgüvenli hareket etmeleri için yüreklendirir. Neticede onlar Eva'nın kızlarıdır; ne istediklerini ve neler yapabileceklerini gayet iyi bilirler. Ayrıca kızlara, yabancı bir adamla ilgilenmenin sadakatsizlik sayılmayacağını da söyler. Şunu unutmamaları gerekmektedir: "İnsan aldatmadan, tatlı yalanlar söylerse, o zaman kraliçedir." İkiz kız da cesaret bulur. Dorabella hiç vakit kaybetmez, utanıp sıkılmadan kızlara sarışın olanı mı, yoksa esmeri mi istediklerini sorar.

Kız kardeşleri karşılaştırmak yerinde olacaktır, çünkü ilk bakışta birbirine çok benzerler. İkisi de tiz bir sesle, hızlı hızlı konuşur.

Gururludurlar.

Mozart her birini iki arya ile takdim eder ve ikisi için de aynı durum söz konusudur: Önce erkeklerin küstahlıklarına kızarlar. İkinci aryada ise erkekler tarafından baştan çıkarılmaya çalışılırlar. Buraya kadar kız kardeşler neredeyse ikiz gibi birbirlerine benzerler.

İlk aryada yalan dolan yoktur. Kız yalnızdır, etrafta başka oyuncu yoktur. Karakter kendi ruhsal durumundan bahseder. Aryasıyla göz boyamaktan uzaktır, sanki röntgen ekranının ardında durmaktadır ve onu açık seçik görmek, içini dışını okuyabilmek, hakkında net kararlar alabilmek mümkündür. Biz de şimdi birbirine ikiz kadar benzeyen bu iki kız kardeşi Mozart müziğinin röntgen ışığına tutacak ve onlara çok daha yakından bakacağız. Mozart'ın bu karakterlere uygun gördüğü ses rengini ve melodileri inceleyeceğiz. Orkestra olaylara sadece ek bilgi sunduğundan ona fazla yer verilmeyecektir.

Mozart'ın müziğine bir göz atacak olursak, incelemeyi daha da karmaşıklaştırmamak için, bu röntgen sürecinde şarkı söylerken kullanılan sesler ritim, ses aralığı, duraklar ve tempolar bakımından yapmak yerinde olacaktır. Dinamikler, atrikülasyon, yoğunluk ve ses araçları gibi unsurlara değinilmeyecektir.

8. Kadınlar Hep Böyledir. (ç.n.)

1. Durum
Kız kardeşler erkeklerin küstahlığından şikâyetçidir

1. Fiordiligi'nin Aryası	1. Dorabella'nın Aryası
Süre	
1'35	*5'15*
Metin	
Kaya ne kadar sert ise bu can da o kadar sadıktır	İnsafsız ıstıraplar, yüreğimi eziyorlar ...
Ritim	
Birbirinden çok farklı, on farklı nota değeri, Belli, önemli sözcük ve mısralar vurgulu ölçülerde	Basit, altı farklı nota değeri, Normal durum ağırlıklı olarak dörtlük, hızlı Orkestra-Triolen
Etki: Enerjik, kararlı	Etki: Coşkulu, kızgın
Ses Aralığı	
Aşırı La'dan do3'e kadar Tam yirmili ses aralığı Tam dokuzlu ses aralığı	Normal re1'den la bemol majör 2'ye kadar
Etki: Dramatik, Sınırları zorluyor	Etki: "Aşk acısından" ziyade huzursuzluk
Duraklar	
En küçüğünden en büyüğüne (on birli) duraklar mevcut	Çoğunlukla kısa duraklar, sadece bir kez- sekiz ölçülük, üç kez de altı ölçülük
Etki: Büyük ses alanları aracılığıyla metindeki "sıkıntılı" kısımlarda	Etki: Tavizkâr, sade, rahat dinlenir. Dinleyicide muazzam bir gerginlik yaratır.

Temel Usul	
Değişken	Sabit
Andante – allegro – piu allegro	Allegro agitato
Etki: Gittikçe artan hız - ruhsal bir ayaklanma	Etki: Kesintisiz heyecan, yüksek tansiyon

2. Durum

Kız kardeşler iki adam karşısında nefislerine yenilirler

2. Fiordiligi'nin Aryası	2. Dorabella'nın Aryası
Süre	
6'30	3'15
Metin	
Zayıf kadıncağızın bu kabahatini... Bağışla...	... Aşk varsa ... Onun her istediğini yap...
Ritim	
Karmaşık	Basit, yine dört muhtelif değerde
Ses Aralığı	
Uzak	Normal
La'dan sol diyez2'ye kadar	do1'den sol2'ye kadar
11 ½ tam ses aralığında	9 ½ tam ses aralığında
Duraklar	
Küçükten çok büyüğüne kadar farklı biçimleri mevcut	Genel olarak küçük, sadece bir tane altı vuruşluk
Temel Usul	
Değişken	Sabit
Adagio – allegro	Allegretto vivace

Yapıt İncelemesinin Sonucu: Mozart karşımıza birbirinden son derece faklı iki kız kardeş çıkarmıştır. Metindeki nüansları yakalamış, bunları müzikal anlamda daha da geliştirmiştir. Dorabella, Despina'nın akıllı uslu öğrencisidir. Uzaktaki sözlüsünü

düşünerek kendini teskin eder. Ama sözlüsü savaşta ölürse, ona boşu boşuna sadık kalmış olacaktır. Böyle olmak zorunda değildir.

Buna karşın kız kardeşi vicdan azabı duyar. O her seferinde yeni bir bahane bulup ateşli âşığı Ferrando'yu kendinden uzak tutmak için çabalar. Sözlüsünün peşinden savaşa gitmek gibi çılgınca bir fikre kapılsa da sonra bu fikirden vazgeçer. Sonunda "Arnavut" eğer kendisini geri çevirecek olursa yeniden intihar edeceğini söyler. Kız ancak o zaman gardını indirir.

İki erkek kardeş cehennem azabı çeker. Özellikle de Guglielmo çok üzgündür; kardeşi Ferrando'nun baştan çıkarıcılığına daha fazla direnemeyen Fiordiligi'sini görmek ona acı verir. Ne var ki Don Alfonso ile girdikleri bahsin şartlarına uymak zorundadırlar. Şartlar uyarınca iki kardeş de oyuna katılmalıdır ve yirmi dört saat daha bitmemiştir. İki kardeş isyanlardadır. İntikam alacaklardır. Kız kardeşler sadakatsizliklerinin bedelini ağır ödeyeceklerdir. Don Alfonso çözüm yolunu bulmuştur: "Kızlarla evlenin, çünkü così fan tutte – Kadınlar hep böyledir! Bunun yanı sıra Alfonso öfkeden küplere binen adamların da gerçek yüzünü ortaya çıkarmıştır. Her ikisi de iki kadını birden sevmektedir; hem "eski sözlülerini", hem de "yeni talip oldukları kızları". Peki, şimdi ne olacaktır?

Kurnaz Despina, sonunda kızları "Arnavutlarla" evlenmeye razı eder. Despina ve Don Alfonso her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmüşlerdir. Don Alfonso nikâh memurunu içeriye getirir. Memur, kılık değiştiren Despina'dan başkası değildir. Bu kez de noter kılığına girmiştir. Belgeleri çıkarır ve bu işi çabucak halletmek ister. Kızlar belgeleri imzalar. Alfonso evlilik kontratlarını eline alır ve zaferini kutlamaya koyulur. Artık elinde kızların sadakatsizliğini kanıtlayan tasdikli bir belge bile vardır, bahsi kazanmıştır.

Ancak, dışarıdan gelen asker şarkıları ve marş sesleriyle kutlama bölünür. Ordular savaştan dönmektedir. Bir panik başlar. Şimdi ne olacaktır? Don Alfonso planının son perdesini sahneler.

Taze damatlar hemen yan odaya saklanır. Savaş kahramanları Ferrando ve Guglielmo içeri girer. Sözlülerinin soğuk tavırları ve

ters hareketleri karşısında şaşkındırlar. Büyük bir merakla kıyafet değiştiren noterin Despina'ya dönüşmesini izlerler. Don Alfonso kardeşlere evlilik kontratlarını gösterince kıyamet kopar. İntikam alacaklardır. Bir hışımla odaları ararlar, alçak hasımlarını yakalayıp ortalığı kan gölüne çevireceklerdir. Kızların elinden tir tir titremekten ve dua etmekten başka bir şey gelmez.

Son bir sürpriz daha vardır. Subaylar aslında "Arnavutların" da kendileri olduğunu açıklarlar. Kızlar allak bullak olur. Erkekler nişanlılarının vefasızlığına öfkelidir, kadınlar ise onları oyuna getirdikleri için erkeklere kızgındır. Tüm bu duygu kasırgasının ortasında Don Alfonso kıyıya vuran dalgalara direnen bir kaya gibi dimdik durur ve insan sarrafı olmanın keyfini sürer. Hedefine ulaşmış, iki erkek kardeşe hayatları boyunca unutamayacakları bir ders vermiştir. Herkesin şimdi ona "suçlu" diye saldırması gayet normaldir. O bunu anlayışla karşılar. Sonunda herkes birbirinden özür diler, birbirini affeder. Perde kapanır. Finito.

Sihirli Flüt (1791)

Biri, “Yardım edin” diye haykırır. “Merhametli tanrılar, bana yardım edin!” diyerek var gücüyle koşar. Adamın peşinde dev bir yılan vardır. Dev yılan tıpkı bir ejderha gibi ağzından ateşler saçarak hızla adama yaklaşır. Adam sonunda daha fazla dayanamaz, gücünü kaybedip bayılır. Neyse ki tanrılar onun yardım çığlığına kayıtsız kalmazlar. Canavarı öldürmek üzere eli silahlı üç kadın (peri) gönderirler. Kadınlar canavarı öldürüp parça parça ederler. Sonra da kazandıkları bu büyük başarıyı kutlayarak, “Zafer! Zafer!” diye haykırırlar.

Zafer kutlamalarının ardından, bilinçsiz bir şekilde yerde yatan güzel yüzlü Prens Tamino’yu görürler. Prensin görüntüsü karşısında adeta büyülenirler. Cesur ve atılgan kadınların içinde şefkat uyanır. Birine âşık olacaklarsa, o kişi bu adamdan başkası değildir, öyle de olur. Kadınların üçü de prense âşık olurlar. Üçünden biri diğerlerinden önce davranıp, yerde yatan adamın uyandırılması gerektiğini, bu nedenle diğerlerinin onsuz geri dönmeleri gerektiğini söyleyince, diğer ikisi kıskançlık gösterip mızıldanır. Üçü de prensi uyandırmak ister. Birbirlerine söylenirler, hileye başvurarak diğerlerini kandırmayı denerler, kısacası, Prens Tamino’nun yanında kalmak için ellerinden geleni yaparlar. Üçü de geri adım atmaz. Sonunda, çareyi adama hep birlikte “Hoşça kal, yeniden görüşmek umuduyla!” deyip tanrıçanın yanına gitmekte bulurlar.

Tamino nihayet kendine gelir. Daha sersemliğini atamadan doğrulur ve canavarın paramparça olmuş bedenini görür. Hafızasını zorlar. Neler olduğunu hatırlamaya çalışır. Ancak başaramaz. Burası neresidir? Neler olmuştur? Yılanı kim öldürmüştür? Hayatta kalmayı başarmış mıdır? Bir saniye, kulağına gelen bu ses de nedir? Bu bir panflüt sesidir, çok hızlı bir biçimden inceden kalına doğru çalınır. Ses biraz daha yaklaşınca Tamino flütü çalan kişiyi de görür.

Çok tuhaf görünen adam, tıpkı bir cennet kuşunu andırır. Rengârenk kıyafetler giymiş, her yanına tüyler yapıştırmıştır, şapkasında bile renkli tüyler vardır. Sırtında ise kocaman bir sepet, sepetin içinde de canlı kuşlar vardır. Elinde de küçük bir flüt. Yabancı, sürekli beş sesten oluşan o melodiyi çalar, çalmadığı zamanlarda da şarkı söyler. Tamino ihtiyatlı davranıp saklanır ve saklandığı yerden adamın söylediği neşeli şarkıyı dinler.

Bu tuhaf adam şarkısında kuş avcısı olduğundan, kaygısız bir hayat sürdüğünden bahseder ve dünyadaki tüm genç kızları elindeki ağ ile yakalamak gibi bir hayali olduğundan dem vurur. Sonra aralarından en güzelini seçecek, kıza şeker verecek, onu öpecek, onunla yatacak ve böylece karıkoca olacaklardır. Papageno için her şey işte bu kadar kolaydır.

Tamino saklandığı yerden çıkınca Papageno boş bulunup korkar. Birbirlerini ürkek bir biçimde şüpheci gözlerle süzerler. Sonunda meraklarına yenik düşerler. Çekinerek birbirlerine “Hey sen!” ve “Hey oradaki” diye seslenirler. Yavaş yavaş sohbet etmeye başlarlar. İkisi de kendileri için önemli olan şeylerden bahseder. Papageno biraz daha fazla konuşur. Tamino onun kuş avcısı Papageno olduğunu, kuşları avlayıp “Gecelerin Kraliçesi”ne gönderdiğini, karşılığında da kraliçenin hizmetkârlarından yiyecek ve içki aldığını öğrenir. Tamino onun pek de zeki biri olmadığını, ama hazırcevap ve nüktedan bir tabiat çocuğu olduğunu, neticede sempatik biri olduğunu düşünür.

Papageno karşısındaki kişinin uzak diyarlardan gelen bir prens olduğunu öğrenince şaşırır. Ona, yıldızlar kadar parlak olan tanrıçayı görme arzusundan derhal vazgeçmesini tavsiye eder. Hiçbir ölümlü bunu başaramamıştır. Buna rağmen şansını denemek isterse, Papageno kaba kuvvet kullanmak zorunda kalacak, onu yakalayıp işkence etmesi için üç kadın hizmetkârına teslim ederek kraliçeye gönderecektir. Papageno, prensi çok güçlü olduğu konusunda da uyarmayı ihmal etmez. Bu da yetmezmiş gibi, Papageno daha da ileri giderek yılanı da hiçbir araç kullanmaksızın, çıplak elle öldürdüğünü ileri sürer. Papageno bu kez çizmeyi

aşmıştır. Üç kadın yeniden ortaya çıkar ve Papageno'yu yalan söylediği için cezalandırırlar. Yiyecek ve içki yerine bu kez ona taş ve su verirler, ağzına da kilit vururlar – onu asıl üzen de bu olur. Böylece Papageno konuşamaz olur. Kraliçenin hizmetindeki üç kadın Tamino'ya yılanı, çenesi düşük Papageno'nun değil, kendilerinin öldürdüğünü açıklar. Bu sırada kadınlardan biri, duydukları karşısında şaşkına dönen Tamino'ya üzerinde bir kızın fotoğrafı olan bir madalyon verir. "İşte, bu resmi sana yüce kraliçe gönderdi. Bu onun kızının resmi... Kızı beğendiysen ne mutlu sana, kaderine hürmet et, onu takdir et" der. Tamino ne yapacağını bilemez. Kızın güzel yüzünü görür görmez adeta büyülenmiştir. Dakikalarca elindeki resme bakar. Düşüncelere dalar.

Tamino'nun Seslendirdiği Arya: Mozart olay akışına bağlı kalır. Müzikal anlamda Tamino'nun duygularını temel alır. Uzak tonlardan mi bemol majör ve üç kez yinelenen üç sesli akor aracılığıyla Mozart durumun olağanüstülüğüne işaret eder. Kızın güzelliği karşısında Tamino'nun nefesi kesilir. Mozart, Tamino'ya ilk cümlesini –"Bu büyüleyici güzellikte bir resim..."– beş nefeste söyletir. Prensin aceleci tavrı, –"keşke şu an burada olsaydı"– orkestranın derinliklerine kadar işler: Tam da bu bölümde baslar on ölçü boyunca tek bir seste kalırlar (si), enstrümanlar ise çaldıkları kısa figürlerle iç çekişi andıran bir müzik yaparlar. Orta sesler (34. ölçüden 46. ölçüye kadar) legato ve staccato arasında gidip gelerek bir tür karmaşa yaratırlar. Mozart Tamino'nun, "Ne olurdum?" sorusuna vurgu yapar. Soru işaretiyle birlikte gerilim akoru D7[9] duyulur, sonra da tam bir ölçü boyunca genel bir sessizlik olur. Bir soru sormak için bundan daha uzun süre beklenemez. Tüm bunlar altmış üç ölçü sürer.

Üç kadın Tamino'nun tutkusuna ve arzularına şahit olmuşlardır. Yanına giderek onu aşk konusunda yüreklendirirler. Prensin "gelecekte mutluluğu bulacağına emindirler". Ona bu güzel kızın isminin Pamina olduğunu ve onun kraliçenin kızı olduğunu söylerler. Kız "kötü güçler" tarafından kaçırılmıştır. Zavallı annesi,

kızını kurtaracak birini aramaktadır. Kraliçenin emriyle ona aracılık ettiklerini söyleyen üç kadın, Tamino'ya, kızı kurtarırsa kraliçenin de rızasını almış olacağından onunla evlenebileceğini belirtirler. Prens oyuna gelir. Hemen onlardan yardım ister, onlara kötü adamın Pamina'yı nerede sakladığını sorar. Tam o anda şimşekler çakar, gök gürülder. Dağlar diz çöker, yerler sarsılır ve üzeri yıldızlarla kaplı bir salon görünür. Gecelerin kraliçesi uzakta, uzun merdivenlerin tepesindeki tahtında oturmaktadır. Tamino'ya dil döker. Ona ihtiyacı vardır. Çaresiz anne çok acı çekmiştir ("Acı çekmek için yaratılmışım..."). Tamino derinden etkilenir. Kraliçe, kaçırılma sırasında yaşanan dehşet verici şeyleri anlatır, kızın yardım çığlıkları attığını söyler. Sonra Tamino'ya emir verircesine şöyle der: "Sen, sen, sen onu kurtaracaksın... ve o da sonsuza dek senin olacak!"

Prens gözlerini ovuşturur. Yoksa rüya mı görmüştür? Papageno onun gerçeğe dönmesini sağlar. Omzuna vurarak ağzındaki kilidi gösterir. Tamino'nun elinden bir şey gelmez. Prens omuz silker. Bu zor durumda da yine üç kadın yardımına koşar. Bu kez ellerinde silahlar yoktur, son derece naziktirler. Bir de armağan getirmişlerdir. Kraliçelerinin selamlarını ileterek sihirli flütü Tamino'ya verirler. Bu sihirli alet, her durumda işine yarayacak, sinir küplerini neşeli insanlara, hüznü sevince dönüştürecek, vahşi hayvanları kuzu edecek ve onu soğuğa karşı da sıcağa karşı da dirençli kılacaktır. Prensi, onu bekleyen tehlikelerden koruyacaktır. Papageno kulak kesilir. Tehlike mi demişlerdir? Tam kimseye görünmeden ortadan kaybolacağı sırada Papageno'ya seslenirler. Kraliçenin emri uyarınca cani Sarastro'ya giderken Tamino'ya eşlik etmesi gerektiğini söylerler. Papageno sessizce lanet okur, hayatı tehlikede demektir, çünkü Sarastro son derecede acımasızdır. Kadınlar bu korkak adama üzerinde çanlar olan bir enstrüman verirler, bunun da sihirli olduğunu söylerler. Papageno kendisine verilen enstrümanı hemen test eder. Günün birinde bunun kendisini nasıl zor bir durumdan kurtaracağının henüz farkında değildir.

Monostatos siyahi bir adamdır, köle gardiyanı olarak yüreklere korku salmıştır. Çok geniş bir yetki alanı yoktur, ancak yine de emri

altında çalışanlara gücünü hissettiren küçük bir kral gibi davranır. Böylece dışlanmış bir siyahi olarak komplekslerini gizlemeye çalışır. Efendisi Sarastro'ya kölelik derecesinde bağlıdır, onun gözüne girmek için çabalayıp durur. Görevine sıkı sıkıya bağlı olması da hep bu yüzdendir.

Yine bir başarısını bildirmek için gelmiştir. Pamina'yı Sarastro'nun sarayından kaçmak isterken yakalamıştır. İnsan kılığındaki dev adam kölelerine Pamina'yı zincire vurmalarını söyler. Köleler hemen onun bu isteğini yerine getirirler. Sonra adam kızla yalnız kalmak istediğini söyleyerek yardımcılarını dışarı çıkarır. Ne var ki rahatı bozulacaktır. Yolunu kaybeden Papageno, yatak odasına doğru yollanır. Siyahi dev Monostatos ve renkli kuş kılığındaki Papageno çarpışırlar. İkisi de karşısındakini şeytan sanarak korkar. Karşılıklı, "Merhamet et! Canımı bağışla!" diye kekelerler ve panikle kaçmaya başlarlar. Siyahi adamın koşarak uzaklaştığını gören Papageno, Pamina'nın yanına yaklaşır.

Kızın, tuhaf giyimli Papageno'nun, annesi tarafından gönderilen elçinin yardımcısı olduğundan emin olması biraz zaman alır. Kız sorar, Papageno anlatır. Zaten iş anlatmaya gelince kimse onun eline su dökemez. Papageno prensten bahsederken kız onu dikkatle dinler. Hakkında daha çok şey bilmek ister. Prens kendisini gerçekten sevmekte midir, onu görebilecek midir, ne zaman gelecektir, kendisini gerçekten de kurtarabilecek midir? Papageno bir an düşüncelere dalar. Herkes aşktan bahsetmektedir, peki ya kendisi? "Papageno'nun hâlâ bir Papagena'sı olmadığını düşündükçe şu tüylerimi tek tek yolmak geliyor içimden!" der ve sonra bunu daha açık bir biçimde ifade eder: "Henüz ne bir genç kız oldu, ne de bir kadın!" Pamina onu uyrarır; biraz sabretmesini, elbet bir gün bir kız arkadaşı olacağını söyler. Kulağına şöyle fısıldar: "Hiç beklemediğin anda gökten bir kız arkadaş gelir sana!" Papageno kendini toplar ve ikisi de "aşkın, tatlı duyguların" ve erkek-kadın birlikteliğinin dünyanın en güzel şeyi olduğu konusunda hemfikir olurlar.

Üç erkek çocuk Tamino’yu Sarastro’nun ülkesine getirir. Tamino gelir gelmez mabedin girişini aramaya koyulur. Üç kez çaldıktan sonra “bilgelik mabedi”nin kapısını bir rahip açar. Tamino, Sarastro’nun sarayının nerede olduğunu sorunca rahip soğuk bir biçimde, “Onun sarayı burası, bilgelik mabedidir” der. Tamino hem şaşırır, hem de sinirlenir. Ne yani o cani bilgelik mabedinde mi yaşamaktadır? Bu bir kandırmacadan başka bir şey değildir. Tamino gitmek isteyince –konuşma sanatında usta olan– rahip onunla uzun bir sohbete girer. Rahibin yaptığı açıklamalar önce nefret dolu olan Tamino’yu etkilemez. Rahibin sözünü keser, sözlerine itiraz eder. Ancak daha sonra Sarastro’nun o korkunç kötü adam olamayacağına inanır. Geceler kraliçesi ona doğru bilgi vermemiştir. Rahip, telaşlı Tamino’yu oyalar. Pamina’nın yakınlarda bir yerlerde kilit altında tutulduğunu doğrular, ancak prens onu görmek isteyince yan çizer. Onun yerine görünmez bir korodan kehanet gibi bir yanıt gelir: “Şimdi, şimdi ya da hiçbir zaman.” Erkeklerden oluşan bu koro (elbette tenor ve bas) Pamina’nın hâlâ hayatta olup olmadığını sorunca da ritmik bir biçimde yanıt verirler, üzerine basa basa, “Pa-mi-na — Pa-mi-na — Pamina hayatta” derler. Tamino, Sarastro Krallığı’ndaki tanrılara güvenilir bilgiler verdikleri için teşekkür eder.

Sihirli enstrümanların yeni sahipleri onların sihirli etkilerini görmek için elbette sabırsızlanırlar. Tamino ve Papageno sihirli enstrümanlarını iki farklı durumda denerler. Rahiple yaptığı uzun konuşmanın ardından yalnız kalan Tamino, biraz da can sıkıntısından sihirli flütünü çalmaya başlar. Flüt etkisini gösterir. Dört bir yandan çeşit çeşit yabani hayvan çıkıp gelir. Aslanlar, filler, geyikler, tavşanlar kuşlar... Hepsi de toplanıp, Tamino’nun etrafında kocaman bir çember oluşturarak flütün sesini dinlerler. Tamino flüt çalmayı bırakır bırakmaz da sessizce ortadan kaybolurlar.

Enstrümanının sihirli etkisi Papageno’yu da zor bir durumdan kurtarır. Monostatos Papageno’yu “şeytan” sanıp kaçınca Pamina rahat bir nefes almıştır. Kuş avcısı ve kraliçenin kızı hemen oradan nasıl kaçacaklarını düşünmeye başlarlar: “Hızlı ayaklar, süratli

cesaret... yoksa bizi şıp diye yakalarlar!” Pamina’nın hedefi Tamino’yu bulmaktır. İkili şarkı söylerken bir yandan da hoplaya zıplaya dans eder. İkisi de oradan bu şekilde kaçamayacaklarını anlarlar. Şimdiye dek çoktan ortalardan kaybolmuş olmaları gerekmektedir. Geç kalmışlardır! Monostatos kızı yakalar, köleleri hemen zincirleri getirirler. O sırada Papageno’nun aklına yanında taşıdığı sihirli enstrüman gelir. Hemen çıkarıp sapından tutarak sallar, ucundaki minik çanların çalmasıyla beraber dev cüsseli Monostatos dans etmeye başlar, esirler de müziğe kayıtsız kalamazlar, onlar da dansa eşlik ederler. Hepsi sihrin etkisine girmiştir. Çalınan fanfar ve davullar Sarastro’nun gelişini haber verir. Şimdi kaçaklar onun huzuruna çıkacaktır. Sarastro bembeyaz kıyafetleriyle altı hayvanın çektiği aracıyla gelir. Zafer aracına altı aslan koşulmuştur. Kalabalık bir grup kralı selamlar: “Çok yaşa Sarastro... Herkesin kendini adadığı yüce kralımız sensin!” Pamina kendini Sarastro’nun önüne atar ve diz çöker (bu sırada Papageno ortalarda yoktur). Ondan af diler. Monostatos’u işaret ederek onu suçlar, kendisini izlemiş ve sahip olmaya yeltenmiştir. Sarastro’nun bir işareti yeter, ırz düşmanı gardiyanı hemen götürüp cezalandırırlar. Sarastro Pamina’ya onu affettiğini söyler ve kızı annesinin yanından, onun otoritesinden neden kaçırdığını anlatır. “Eğer seni onun ellerine bıraksaydım, seni mutluluğundan edecekti” der. Tam olarak nasıl bir mutluluktan bahsettiğini açıklamaz. Kıza olan aşkını açıkça dile getirir. “Gönlünün başkasında olduğunu biliyorum. Beni sevmeni de beklemiyorum, ama seni özgür de bırakmayacağım” der. Böylece, kıza olan aşkını itiraf eder, ancak özgürlük talebini reddetmiş olur. Kısa süre sonra onu özgür bırakmayışının başka nedenleri olduğu anlaşılacaktır.

Rahipler, Sarastro başkanlığında bilgelik mabedinde toplanırlar. Sarastro, eğer rahipler de onaylarlarsa Tamino’nun efendi bir “sırdaş” olabileceğini söyler. Rahipler şartları yeniden değerlendirirler ve Tamino’nun erdemli, ağzı sıkı, yardımsever biri olup olmadığını sınamaya karar verirler. Özellikleri konusunda konuşurlar, oylamaya sunarlar. Oylama yapılır, ancak oylar

pusulayla, el kaldırarak ya da baş sallayarak verilmez. Oylama müzikal bir işaretle yapılır, aynı zamanda bilgeliklerini sembolize eden bu melodi törensel bir biçimde söylenir. Hepsi üç defa tekrarlanan bu akora eşlik eder. Dikkatle dinlendiğinde bunun uzun ve son derece yavaş bir tempoda üç kez tekrarlanan bir si bemol majör akoru olduğu anlaşılır:

Üç kez tekrarlanan arya.

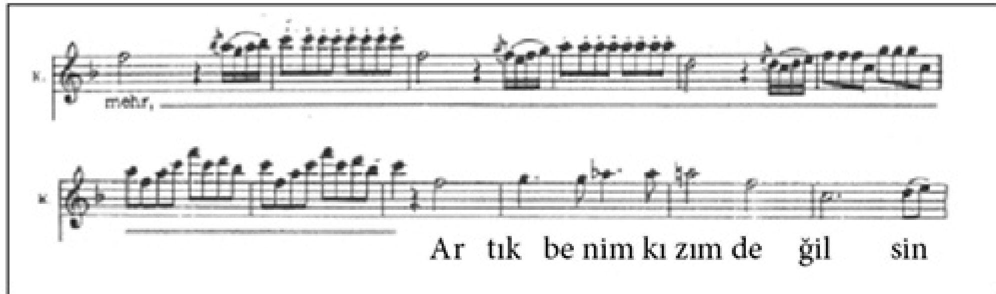
Ritüel, bir ibadetle son bulur. Rahipler, tanrılardan girecekleri imtihanlarda onlara yardımcı olmaları için dua ederler.

Daha sonra rahipler Tamino ve Papageno’ya, tabi tutulacakları imtihanlar hakkında bilgiler verirler. İlk imtihanda dayanıklıkları sınanacaktır, daha açık söylemek gerekirse, kadınların kandırma girişimlerine karşı koymaları gerekecektir. “Kendinizi kadınların şeytanlıklarından koruyun!” derler. Tamino ve Papageno “tüm kaidelere uyup ölümü bile göze alabilecekler midir?” Tamino bu soruya olumlu yanıt verir. Bu gücü gösteremeyen sınavı “kaybedecektir”. Papageno kararsızdır. Sınava girmesinin daha iyi olacağını düşünür, ancak rahiplerden biri ona emeklerinin karşılığında ödül olarak güzel bir kız alacağına dair söz verince kararını değiştirir. Sınava girmeyi kabul eder. İlk sınavı üç kadın karşısında vereceklerdir. Onlara gecelerin kraliçesinin tapınakta olduğunu ve hayatlarının tehlikede olduğunu söyleyerek, yalancı rahiplere inanmamalarını isterler. Ancak Tamino’yu da Papageno’yu da kandıramazlar. Rahipler durumdan hoşnuttur, Tamino’ya güzel sözler söylerler: “Yaşa, delikanlı! Kaya gibi sağlam tavrın kazandı.”

Gecelerin kraliçesi uzun zamandır süregiden uğursuz olayları izler, ancak çok fazla müdahale edemez. Kızını kurtarmak üzere gönderdiği Tamino, kraliçenin baş düşmanı Sarastro’nun

imparatorluğunda bir bilge olarak yetişmektedir! Üstelik kızı da bu haini delicesine sever, kraliçe ise bir kadın olarak hiçbir zaman “bilgelerin” arasına kabul edilmeyecektir ve nefret ettiği Sarastro ise kraliçenin iktidar yetkisinden korkmaksızın “o yüce güneş çemberini” yönetecektir. Yalnız ve sıkıntı içinde olan kraliçe gücünü de neredeyse tamamıyla kaybetmiştir. İntikam için yanıp tutuşur. Kızını ziyaret eder ve ondan bir şey ister: “Şuradaki kılıcı görüyor musun? Sarastro için keskinleştirildi. Onu öldüreceksin ve yüce güneş çemberi bana geçecek... Susuyor musun?” Sonra da bağırıp çağırmaya başlar: “Yüreğim intikam ateşiyle yanıyor.”

Geceler Kraliçesinin Seslendirdiği Arya: Ezgi *allegro* assai çerçevesinde inanılmaz bir tempoda gider. Kraliçenin ağzından çıkan çoğu hece ya da sözcük anlaşılır. Mozart bunun yanı sıra bir de melodinin bir bölümünü oluşturan kısa parçaları büyük ses aralıklarına bölmüştür. Hainliğinden kıvranan öfkeli kraliçe yüksek dramatik sesiyle (efsanevi fa3 her zaman hayranlık uyandırır) veryansın eder. Sinirden kendini kaybederek (şayet Sarastro yaşayacak olursa tüm doğanın dengesi altüst olmalıdır) sesleri kurşun saçar gibi kullanır: Tek bir heceyi histerik bir biçimde yüz beş (!) tek sese uzatır! Burada sözcükler işe yaramaz hale gelir. Mozart kraliçenin yüksek dramatik sesinin kontrpuanı olarak orkestraya art arda gelen sekizlikleri, senkoplu aksanları kullanmış ve sesin şiddetini huzursuz bir biçimde alçaltıp yükseltmiştir.

Monostatos, kraliçenin kızıyla yaptığı konuşmayı duyar. Duydukları karşısında heyecanlanır. Artık işi çok daha kolaydır.

Hemen gidip Pamina'dan hesap sorar, onu özür dilemesi için zorlar. İki olasılık vardır: Ya annesiyle birlikte boğdurulacaktır ya da hayatta kalmak ve annesini kurtarmak istiyorsa Monostatos'u sevecektir. Monostatos'un hevesi yine kursağında kalır. Sarastro girer. "Her şeyi biliyorum..." der Pamina'ya. Evet, Sarastro kızın annesinden nasıl intikam alacağını da gayet iyi bilmektedir: "Tanrı, o sevimli gence amacına ulaşması için güç ve cesaret versin ki, sen de onunla birlikte mutlu ol. Böylece annen utanç içinde kalesine geri döner." Sarastro intikam hakkında bir süre konuşur ve sonunda bu konudaki bilgelik öğretisini onunla paylaşır: "Bu büyük salonlarda insanlar intikam nedir bilmezler." Burada dostluk, hoşgörü ve bağışlama hüküm sürer. Kim bu kaidelere uyarsa mutlu olacak, "bundan çok daha iyi olan" diyara gidebilecek ve ilahi mutluluğu tadacaktır.

Rahiplerin karar verdiği gibi Tamino ve Papageno sınavlardan geçmek üzere yollarına devam ederler. Bir sonraki sınav sessiz kalma sınavıdır. Bunu öğrenen Papageno huysuzlanır, bu sınav onun için tam bir işkence gibidir! Kendince bir çare bulur. "Kendi kendime konuşmama bir şey demezler!" diye söylenerek içecek bir şey olmadığından yakınır. Ama yanılmıştır. Ansızın bir kadın belirir ve elindeki su dolu bardağı ona uzatır. Kadın bakımsızdır, kambur yürümektedir ve kıyafetleri de dökülmektedir, üstelik sözcüklerin üzerine basa basa ve inanılmaz yüksek sesle konuşmaktadır. Papageno kadınla sohbet etmeye koyulur. Tuhaftır ki kadın ona, "Meleğim" diye hitap eder ve Papageno ile yakınlık kurmak ister. Papageno bu karşılaşmanın tadını çıkarır ve kadına sorular sorup durur. Tam o sırada gök kulakları sağır edecek kadar şiddetli biçimde gürler. Papageno hemen anlar, bu yukarıdan gelen bir uyarıdır!

Bilgeler Tamino için çok daha zor bir sınav hazırlamışlardır. Pamina içeriye girip sevgilisini selamlar. Tamino geri çekilir ve işaretle gitmek istediğini belirir. Şaşkına dönen Pamina ona bunun ne anlama geldiğini sorar, yoksa yanlış bir şey mi yapmıştır, istemeden onu rencide mi etmiştir? Kız, "Yoksa beni artık sevmiyor

musun?” diye sorunca Tamino’nun yüreğine ateş düşer. Genç adam eğilip bükülmeye başlar, oflayıp puflar, ama tek kelime etmez. Normal koşullarda çenesi düşük biri olan Papageno bile ağzını açmaz. Pamina en kötüsünü düşünür: “Ah, hissedebiliyorum, pek sevgili mutluluk sonsuza dek uçup gitti ellerimden” der ve acısını anlattığı bir arya söylemeye başlar, Tamino bu duruma katlanmak zorundadır.

Pamina’nın Seslendirdiği Arya: Istırabı onu tam anlamıyla yerle bir etmiştir. Sesi “yukarıdan aşağıya doğru” iner. Melodik hareketlerin neredeyse tamamı inişli ses sekansları şeklindedir. Pamina’nın otuzdan fazla altere adımları ve iç çekişleri, apojatür-disonansları ve orkestranın tektip temel ritmi büyük ıstırabına işaret eder. Mozart kederli sol minör akoru sadece bir kez yükseltir; o da Pamina artık geride kalan “mutlu zamanlarından” bahsederken. Tam bu noktada parlak gün ışığı gibi bir si bemol majör devreye girer ve sonrasında yeniden minörlere dönülür.

Pamina büyük aralık atlamalarıyla (inici yedili atlamalarla) Tamino’ya yalvarır: “Aşkın özlemini çekmiyor musun?” Orkestra kromatik bir itiş kakış içindedir. Kızın isyanı boşunadır. Tamino ona yanıt vermez. O halde ona düşen “ölümde huzura kavuşmaktır.” Burada Mozart “huzur”u iki anlamda kullanmıştır: Pamina “huzur” sözcüğünü temel sesten daha yüksek sol2 (aryanın en uzun sesidir) söyler, oysa orkestra ona La7 ile (hatalı biçimde) eşlik eder. Sonrasında, bitiş sesine yaklaşarak aynı tonda bitirmek için, on sekiz tane yarım perdelik gerçek bir aralık figürüyle “huzur”un düşüşü gerçekleşir.

Sarastro, Tamino’ya gireceği bir sonraki korkunç sınavı anlatır. Sevgilisi Pamina’dan sonsuza dek ayrılıyormuş gibi yapması gerekmektedir. Duygu yoğunluğu içindeki çift birbirine veda ederken Sarastro bas ses tonuyla, “Tekrar görüşeceğiz” ve “Birbirinizi tekrar göreceksiniz” diye mırıldanır, ancak çift onun söylediklerini duymaz. İçinde bulundukları trajik duruma hapsolmuşlardır. Pamina ağlamaya başlar. Aklını yitirmek üzeredir

ve yalnızca ölümün onları bir araya getirebileceğini düşünür. Üç küçük çocuk olan biteni görürler, kızın yanına giderek kendisini öldürmesini engellerler ve ona moral verirler. “Kalbini sana adadığını göreceksin!” derler. Kızın içinde küçük bir umut ışığı yanar.

Papageno sınavların yükünü daha fazla kaldıramaz. Bu meşakkatli yolun sonuna gelmiştir. Rahat bir nefes alır. Bilgelik öğretileri pek de umurunda değildir zaten, “bilgeliğin verdiği o yüce duyguyu” tatmasa da olur. Azla yetinen biridir. İstekleri sorulduğunda hemen yanıt verir: “Önce bir kadeh şarap, sonra bir genç kız ya da kadın.” Şarabı gizemli bir el getirir. Papageno şimdi de hoş bayanın hayalini kurmaya başlar. Tam o sırada yaşlı kadın hem topallayıp hem dans ederek içeri girer. “Meleğim” der karga sesiyle ve eşi olacağını söyler. Papageno, yaşlı kadının ne kadar şefkatli olabileceğini görecektir. Papageno neredeyse nefes alamaz olur, kadından uzaklaşır. Bu kez kadın ona yaklaşır. Kadının sesi ansızın sertleşir: “Papageno, bir an bile tereddüt etmemeni salık veririm! Ya bana elini verirsin ya da sonsuza dek burada tutsak kalırsın!” Papageno, sınavda çektiği sıkıntıları düşünür, onlar yetmezmiş gibi şimdi bir de hayatının sonuna kadar tutsak mı kalacaktır? Hayır. Kadına elini verir ve sonsuza dek ona sadık kalacağına söz verir. İnanılmaz bir şey olur. Yüzü kırışıklarla dolu, karga sesli kadın güzeller güzeli bir genç kıza dönüşür. Rahipler güzel kızı alıp götürürken Papageno “Pa-pa-pagena” diye kekeler. Papageno kızı henüz hak etmemiştir. Zavallı kuş avcısı! Hayatın acılarına daha fazla dayanamayacak, daha fazla yaşayamayacaktır. Kim bilir panflütüyle çalarsa belki isteğini duyan olacaktır. Denemeye karar verir. O da işe yaramaz. Papageno büyük bir ip bulur, bir ilmik yapar ve kendini asmak için bir ağaç aramaya koyulur. Bulutun üzerinde dolaşan üç çocuk aşağıya iner. “Dur bakalım Papageno, insan dünyaya bir kere gelir!” derler ve ona sihirli enstrümanını kullanmasını öğütlerler, böylece sevdiği kıza kavuşabilecektir. Papageno çalmaya başlar, Papagena görünür. Artık onları kimse tutamayacaktır. Çok mutlu olacaklar ve mutlu bir hayat

süreceklerdir. Dünyaya da bir sürü küçük Papageno ve Papagena’lar getireceklerdir.

Zırhlı iki adam, Tamino’ya dehşet kapısına kadar refakat eder. Son sınavları kazanan (ateş ve su sınavı) “aydınlanacak” ve bilgeliğe ulaşacaktır. Şövalyeler Sarastro’nun öğretilerini bir kez daha anlatır ve onu son sınava giden yoldaki tehlikelere karşı uyarırlar. Tamino yolun sonuna dek gitmek istediğini bildirir: “Ölümden korkmuyorum... dehşet kapısını açın!” O sırada üç çocuk Pamina’yı getirirler. Zırhlı adamlar Tamino ve Pamina’nın son sınava birlikte gitmelerini kabul ederler. Pamina için bu büyük bir istisnadır (erkek toplumunun ritüelleri göz önünde bulundurulduğunda): “Geceden ve ölümden korkmayan bir kadın takdire şayandır!” Tamino ve Pamina’nın ardından kapılar kapanır. İçeride yanan ateşin alevleri dışarıdan görülür. İçeride bir ateş tufanı vardır. Bir süre sonra ateşlerin çıtırtısı biraz azalır. Tuhaf bir flüt sesi duyulur. Sihirli enstrümanın sesi çifti korur. Tamino durmadan çalmaya devam eder. Sonra flüt sesi köpüren, çağıldayan şelalenin kulakları sağır eden sesinde kaybolur. Doğanın çıkardığı seslerin arasında kulağa hep bir flüt sesi çalınır. Flüt sesine tek bir vurmalının cılız sesi eşlik eder. Sonunda bu ses bir marşa dönüşür. Çift geri döner.

Tamino ve Pamina büyük kapıdan çıkarken tapınaktan gözleri kör edecek kadar parlak bir ışık yayılır; bu güneşten yayılan ışık demetleridir. Küçük marş bu esnada büyük orkestra ve trompetlerin eşlik ettiği büyüleyici bir marşa dönüşür. Koro zaferi kutlar ve tapınağa giden yolu gösterir: “Zafer sizindir! Değerli çift. Tehlikeyi atlattınız, İsis tarafından kutsandınız, hadi tapınağa girin!”

Monostatos, Sarastro’nun ülkesinde çoktan gözden düşmüştür. Taraf değiştirir ve yıldızlar kadar parlak kraliçenin safına geçer. Amacına ulaşmak üzeredir, çünkü kraliçe, Sarastro’ya suikast girişimleri başarıya ulaşır da krallık yok edilirse, kızı Pamina’yı Monostatos’a vereceğine dair söz vermiştir. Gece suikastçılar –kraliçe, Monostatos ve üç kadın– gelirler. Monostatos yolu çok iyi bildiğinden onları doğruca tapınağa götürür. Sarastro ve onun din

tacirlerine baskın yapacaklardır. İntikam andı içerler. Ancak o sırada gelen kuvvetli gök gürültüsüyle davetsiz misafirler yok olurlar. Güçleri ellerinden alınmıştır, –kendi sözcükleriyle– “sonsuz gecede” yok olurlar.

Son sözü Sarastro söyler: “Güneşin ışıkları geceyi siler, düzenbazların hileyle elde ettiği gücü yok eder!” Koro da yeni “bilgelerini” selamlar. Rahip kıyafetleri içindeki Tamino ve Pamina, yardımlarından dolayı tanrı İsis ve Osiris’e teşekkür ederler ve sevinçle güçten, güzellikten ve bilgelikten bahsederler.

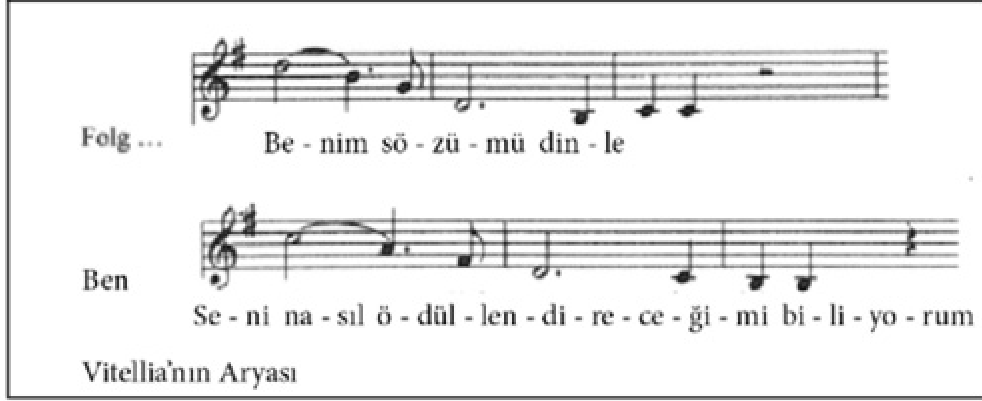
9**.** Dominant 7'li akoru. (ç.n.)

Titus (1791)

Antik Yunan'da çalkantılı günler yaşanmaktadır. 68-69 yıllarında dört hükümdar birden Roma İmparatorluğu'na hükmetmek için mücadele verir. Bunlardan biri Vitellius'tur. Ren ordusu askerleri tarafından imparator ilan edilir, Roma'yı ele geçirir ve aynı yıl aralık ayında öldürülür. Rakibi, doğudaki eyalet ordularının başkomutanı Vespasian askeri başarılar elde eder, kendi iktidarını güçlendirir, imparator olur ve hem iç hem dış siyasette Roma'yı geliştiren, güç merkezi haline getiren kişi olarak tanınır.

On yıl sonra çocukları birbirine girer. Vespasian'ın ölümünün ardından Vitellius'un kızı Vitellia taht üzerinde hak iddia eder, imparatoriçe ilan edilmek ya da en azından iktidara ortak olmak ister. Önündeki tek engel Vespasian'ın oğlu ve aynı zamanda Roma'yı yöneten vârisi Titus'tur. Vitellia, Titus'u öldürerek bu engeli ortadan kaldırmayı amaçlar.

Titus halkın her kesimi tarafından bilge, adil ve cömert bir imparator olarak takdir görmektedir. Bu durum, onu öldürecek bir katil bulmayı zorlaştırır. Vitellia, kendisi için yanıp tutuşan ve sözünden çıkmayan âşığını bu işte kullanacaktır. Daha operanın başında kıza açık çek verir: "İste! Emret! Yapayım!" Vitellia, Sesto'yu bu konuda konuşup durmaktansa Titus'u öldürmesi için kışkırtır. İşte Vitellia'nin onu nasıl kışkırttığına bir örnek. Titus'un tahtına göz diken kızı, elbette Mozart'ın gözünden göreceğiz.

Kız Sesto'yu tam üç kez doğrular: "Seni nasıl ödüllendireceğimi biliyorum!" Onu elbette aşkla ödüllendirecektir.

Arkadaşı Annius Sesto'yu ziyaret eder. Bu ziyaretin çok acil, özel bir nedeni vardır. Annius, Sesto'nun kız kardeşi Servilia ile evlenmek istemektedir. Kızın ağabeyinin onayını alır, şimdi bir de imparatorun onayını almalıdır. Bu işi Sesto halledecektir, imparatorun arkadaşı olduğu için fazla zorlanmayacaktır. Tahminleri doğrudur. Sesto, imparatorun arkadaşı, hatta dostudur. Aynı zamanda da kendisini imparatoru katletmesi için kışkırtan Vitellia'ya âşıktır. Sesto bu çıkmazda sıkışıp kalmıştır.

Kız isteğini her dile getirdiğinde harekete geçmek için hazırlansa da, Titus'la yüz yüze geldiğinde eli kolu bağlanır. Sesto bu gelgitlere daha fazla dayanamayacağının farkındadır. Kıza söylediği "Bir bakışın bile yüreğimin intikam ateşiyle yanmasına neden oluyor" sözleri ile içinden "Zavallı Sesto! Sen bir Hainsin! Rezil bir adamsın!" diye sayıklamaları arasında iyice yıpranmıştır.

Annius ve Servilia'nın evlenebilmeleri için imparatorun rızasını almak üzere yapılması planlanan görüşme hiç de yolunda gitmez. Sesto ve Annius geç kalmışlardır. İmparator –Sesto daha talebini dile getiremeden– evlilik kararı aldığını müjdeler. Müstakbel gelin Servilia'dır ve imparator gerekçesini gayet güzel açıklar: Kız, sağ kolu Sesto'nun kız kardeşidir ("Kanın imparatorluk kanıyla birleşmeli!"). Ayrıca halkın arzusu da bu yöndedir, onlar da Titus'un yanında eş olarak uzaklardan gelen Yahudi bir prensesi değil, bir Romalı görmeyi isterler. İmparatorun rızasını almaya gelen ikili

yutkunarak susar. Büyük otoriteye boyun eğmekten başka çareleri yoktur. Planladıkları düğün hakkında tek kelime edemezler, aksine yüce hükümdarı onaylayıp icraatları karşısında saygıyla eğilirler. Ancak Servilia olaya açıklık getirir. "Kralın isteklerine karşı çıkmanın suç olduğunu biliyorum" dese de cesaretini toplayıp Titus'a, Annius'a duyduğu büyük aşktan bahseder. Ayrıca imparatorla evlense bile Annius'a duyduğu aşkın bitmeyeceğinden korktuğunu ifade eder. Titus'a bu şartlar altında eğer çok istiyorsa onunla evlenebileceğini söyler. Titus, Servilia ile evlenmekten vazgeçer.

Titus Servilia'ya teşekkür eder, "Neyse ki gerçeği söyleyecek cesareti bulan birileri var" der. Doğruluğu seven Titus, tıpkı Pompei felaketinde olduğu gibi her zaman güçsüzün ve mağdurun da yanındadır, hoşgörü ve cömertliği ilke olarak benimsemiştir, kendisi bunların yardımseverlik olduğunu söyler. Bu "iyilikler" ve gerçekler onun için en kutsal varlıklardır, Titus bunu elbette aryalarında da dile getirir:

Titus'un Seslendirdiği Arya: Vitellia'nın düşmanlığına maruz kalan ve sağ kolu Sesto tarafından ihanete uğrayan Titus, bunu kabul edemez, yaşadıkları üstün özelliklere sahip birini bile şaşkına çevirmeye yetmiştir. Titus tanrılara danışır, siyasi iktidarı sağlamak için bir tiran kadar gaddar mı olması gerektiğini sorar. Eğer öyleyse, tacını teslim edecektir ya da –işte burada üstün imparator artık kontrolünü kaybeder– tanrılardan kendisini öldürmelerini ister: "Alıınnnn şu canımı!" Mozart duruma müdahale ederek Titus'un tanrılara yönelttiği isteği "alıııııın" sözcüğünü 36 sese yayıp (!) si2'ye kadar yükselterek çok daha güçlü kılar.

İkinci hamlede Mozart koloraturunu aynı sözcüğü –“alın”– söylerken seksen beş ses boyunca uzatır! Titus artık isyanlardadır, çaresizlik içindedir.

Titus kararını verir. Hayır, kendisini kandıranları, ihanet edenleri, arkasından iş çevirenleri sevindirmeyecektir. İlkelerine sadık kalacaktır. Zaferi, “Titus’un iyi niyeti” kazanmalıdır!

Vitellia, Sesto’nun başının etini yer: “Kapitol ateşe verildi mi? Tamamen kül olup gitti mi? Titus cezalandırıldı mı?” Sesto’nun yüzüne karşı hayatta gördüğü en korkak insan olduğunu söyler, ona tehditler ve hakaretler yağdırır. Sonunda Sesto, kadının istediklerini yapacağını söyleyerek çıkıp gider. Kısa bir süre sonra Kapitol yanmaya başlar, bir grup suikastçı da şehirde bir ayaklanma başlatır. İmparatorluk muhafızları komutanı, Vitellia’ya imparatorun kendisini beklediğini bildirir. İmparator, Vitellia’yı kendisine eş olarak seçmiştir. Vitellia şaşkına döner, imparatoru katletmekten alıkoymak için yakınlarda olduğunu düşündüğü Sesto’ya seslenir – artık çok geçtir.

Annius, içini kemiren suçluluk duygusuyla deliye dönen Sesto’yu bulur. Ona imparatorun hiç zarar görmediğini anlatır. Sesto o karmaşada komploculardan biri olan Lentulus’u Titus sanarak bıçaklamıştır (Lentulus hayattadır). Saklanmalıdır. Bu ihanetinden

sonra artık Titus'un karşısına çıkmamalıdır. Bu arada Vitellia da gelir ve ona kaçmasını tavsiye eder, çünkü eğer Sesto yakalanırsa asıl suçlunun kendisi olduğu ortaya çıkacaktır: "Yoksa foyam ortaya çıkar." Publius ve komutanı Sesto'yu yakalarlar. Kılıcını alırlar ve onu da götürürler. Senatonun karşısına çıkıp ifade verecektir. Suçunu itiraf eder, fakat Vitellia'yı ele vermez. Diğer komplocularla birlikte ölüme mahkûm edilir. İmparatorun kararı imzalaması halinde suçlular bir sonraki kutlamada aslanlara yem edilecektir.

Titus'un karar vermek için zamana ihtiyacı vardır. Sesto'nun suikast girişimi konusunda şüpheleri vardır. Ceza vermek ile affetmek arasında gidip gelir. Sesto'yu çağırtır ve onunla baş başa görüşmek ister. Ona sorular sorar, ancak Sesto suçu tek başına üstlenir ve ölüme gitmek istediğini belirtir. Titus ona imparatorun karşısında değil de bir dostunun karşısında olduğunu söylese de Sesto bu işte Vitellia'nın parmağı olduğunu itiraf etmez.

Titus senatonun verdiği kararı imzalar. Oysa fikren bunun tam aksini savunur. "Benim ilkelerim nerede kaldı? İnsanlar daha sonra 'Titus merhametten yoruldu' demeyecek mi?" der. İmzaladığı kâğıdı yırtar, ancak bunu duyurmaz, herkes cezalandırmanın daha önceden de planlandığı gibi amfitiyatroda gerçekleşeceğini zanneder.

Vitellia Sesto'nun gösterdiği sadakatten çok etkilenir. Bu kadar metanetli olacağını hiç hesaba katmamıştır. Kendi kendine "Sesto'yu kanlar içinde görmeye dayanabilecek miyim?" diye sorar. Kendisinin sözünden çıkmayan?.. Kendisine adeta tapan?.. Canı pahasına kendisini ele vermeyen?.. Vitellia sessizce imparatorun zifaf odasına girer. Orada Servilia ile konuşur. Servilia ona Titus'a gerçeği söylemesini öğütler. Vitellia onun öğüdüne uyar. Titus'un karşısına çıkarak tüm suçun kendisine ait olduğunu söyler. Suikastı kendisinin planladığını, Sesto'nun ise bunu sadece uyguladığını söyler. Titus burada tanrıların ve yıldızların yardımı olamayacağını hissetmiştir. Kendini toparlar ve tüm güçlere ayak diremek üzere "Faziletimi ... iyiliğimi kullanıyorum" der ve hainleri affederek serbest bırakır.

Kilise Müziği, Liedler ve Enstrümantal Eserler

Kilise Müziği

On altı yaşından itibaren on yıla yakın bir süre Salzburg Başpiskoposu'nun hizmetinde çalışan bir bestecinin ağırlıklı olarak dini müzikler yapması beklenir. Ancak Mozart için böyle bir şey söz konusu değildir. Bunun başlıca nedeni, onun başpiskoposun hizmetinde çalıştığı on yıl içinde eğitim ve konser amacıyla sık sık uzun süreli gezilere çıkmasıdır. 1777 yılında bu görevinden ayrılır, 1779'da aynı göreve geri döner, opera şefi ve saray orgcusu olarak çalışmaya başlar, 1781'de geri dönmemek üzere görevinden ayrılarak Viyana'ya gider. O günden sonra neredeyse –birkaç istisna dışında– hiç kilise müziği bestelemez.

Mozart'ın Salzburg Başpiskoposluğu'nun hizmetinde çalıştığı döneme dair bu kadar bilgi yeter. O dönemde yaptığı bestelere bakacak olursak; Salzburg'da bulunduğu dönemde bir dizi opera (*Lucio Silla, Sözde Bahçıvan Kız, Çoban Kral, Zaide* ve *İdomeneo)* Yaylı Çalgılar Dörtlüsü, senfoni, piyano ve keman konçertosu, serenat, divertimento, piyano sonatı, bale ve sahne müziği ile birlikte on sekiz ayin, sekiz litani, vesperler ve küçük kilise müziklerini içeren dini müzikler de yaptığını görürüz. Mozart, Prens Başpiskopos Sigismund Christoph Graf Schrattenbach gibi cömert birinin hizmetindeyken tüm bu eserleri yaratabilmiştir. Onun ardından gelen açık görüşlü Başpiskopos Colloredo, düzen ve görev bilincine önem verse de Mozart onunla pek anlaşamaz. 1772'de bu başpiskoposun göreve başlamasıyla Mozart'ın ekstra işler alma özgürlüğü gitgide kısıtlanır. Bu vasiliğe (Mozart'ın tabiriyle) duyduğu kızgınlık aylar ve yıllar boyu öyle büyür ki sonunda şöyle yorumlarla dışa vurulur: "Birinin beni küçümsemesi, hor görmesi beni bir şebek kadar onurlandırır."

Kont Arco 1781 yılında Mozart'ın istifa dilekçesini doğrudan başpiskoposa değil de duyduğu saygıdan ötürü babası Leopold'e

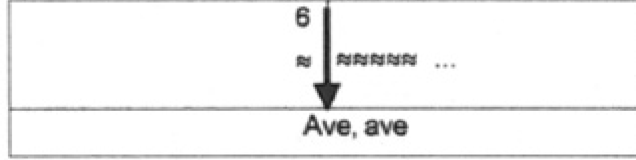
verince aralarındaki gerginlik iyice büyür. Başlangıçta aralarında anlaşmazlık biçiminde baş gösteren durum, zamanla inada dönüşür ve sonunda Mozart'ın başpiskoposa ve sarayın ileri gelenlerine karşı duyduğu nefretle sonuçlanır. Mozart 1781 yılı Haziran ayında zavallı Kont Arco hakkında defterine şöyle yazar: "Onu gördüğüm yerde kıçına bir tekme atacağım kesin!"

Kilise müzikleri arasında üç vokal eseri öne çıkar. Bunlardan ilki, 1782 yılında bestelediği büyük *Do Minör Büyük Ayini*'dir. Mozart babasına yazdığı 4 Ocak 1783 tarihli mektupta bu eserinden şöyle bahseder: "Notalar amaçsızca kâğıda döküldü, –buna yüreğimin ta içinden söz verdim ve bu sözümü tutmayı umuyorum– söz verdiğimde karımla henüz evlenmemiştim." Kısacası Mozart hastalığı yendikten sonra Constanze ile evlenmeyi planlar. Bu ayin de bahanesi olur. Evlenirler, ancak bu eser yarım kalır. Yine de Kyrie, Gloria, Sanctus, Benedictus ve birkaç başka parçası ortaya çıkmıştır.

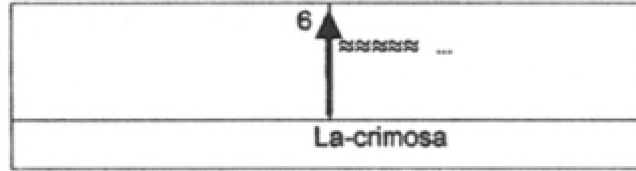
Mozart'ın öne çıkan bir diğer kilise müziği de *Requiem*'dir. Birçok efsaneye konu olan bu eser, ona 1791 yılında sipariş edilmiştir ve o da yarım kalan eserlerinden biridir. Ondan önce bestecinin en popüler eserine değinmek gerekir: *Ave verum corpu.* Bugün tüm korolarca sevilen bir eserdir. Büyük olasılıkla Anton Stoll için Baden'de yazılmıştır.

Ave verum corpus, K. 618: Orijinalde yaylı çalgılar dörtlüsü ve org eşliğinde dört sesli bir koro tarafından seslendirilen bir eserdir. Bazen üç dakikalık bir eser olarak enstrümansız da icra edilir. Bu son derece anlaşılır bir durumdur, çünkü iki ölçülük açılış müziği ve arada ve sondaki üç ölçülük müziğin pek bir katkısı yoktur, sadece hoş bir fon müziği oluştururlar. Koronun kullandığı sesleri kullanırlar (re-la-re). Koronun icrası huzur ve güzelliği ifade eder. Yalnızca son bölümde "ölüm" kısmındaki basta beşi aşkın kromatik adım ve modüle eden en yüksek ses ölüm anında duyulan derin acı olarak öne çıkar. Başlangıçtaki yüksek duygusal etkiyi Mozart bir altılı ile sağlamıştır; bu altılı, onun küçük alanda melodi seslerini

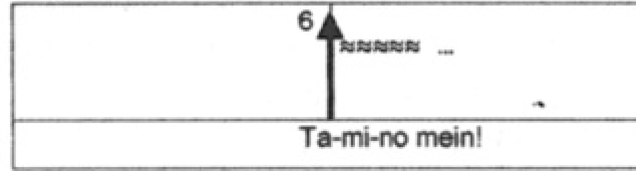
sığdırarak elde ettiği büyük bir ses adımıdır. Burada farklı eserlerinin en duygusal, tutkulu bölümlerinden alınan dört örneğe yer veriyoruz, hepsinin de iki temel üzerine kurulduğu dikkati çekiyor:

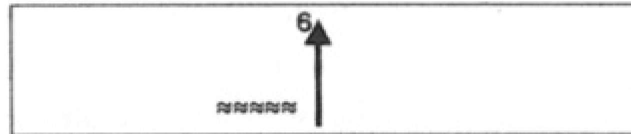
1. ve 2. Ölçü Ave verum, K. 618

Requiem Lacrimosa, K. 626

Sihirli Flüt, Pamina, K. 620

Senfoni, K. 550 1. Bölüm 1. Tema

Bu bağlantıyı kurduktan sonra anlamak için mutlaka *Ave verum corpus'u* dinlemenizi öneriyorum. Müzik kendi başına sözcüklerden çok daha fazlasını anlatıyor: simetri, huzur, melodik güzellik. Burada size yardımcı olacak tek şey müziği dinlemektir.

Requiem

Mozart hakkında yazılan birçok kitapta, bu requiem'in sipariş edilişine ve ortaya çıkışına ilişkin birçok gizemden bahsedilir. Aynı şekilde *Amadeus* filminde de ölümü öngören anonim bir "kötü haberci" klişesi kullanılmıştır. Filmde Mozart *Requiem*'i bu gizemli habercinin siparişi üzerine besteler. Gerçekte ise ona bu siparişi veren kişi Stuppach Kontu Franz Walsegg'dir. Kont Walsegg, Mozart'tan, genç yaşta ölen karısı için bir requiem yazmasını ister ve Mozart'ın ölümünden sonra *Requiem'*in partisyonunun basım hakkının kimde olduğu tartışılmaya başlayınca Kont Walsegg avukatı aracılığıyla eserin mülkiyet hakkının kendisinde olduğunu açıklar. Kont ile Mozart'a kimin aracılık ettiğini ve işin gidişatını kimin takip ettiğini bilmek elbette mümkün değil. Bu kişi büyük olasılıkla kontun Franz-Anton Leitgeb isimli kâhyasıydı. Bu konudaki gizem saçmalığı da aracılık yapan kişinin, işvereninin ismini ifşa etmemekle yükümlü olmasından kaynaklanır.

Requiem siparişi Mozart'a iletildiğinde işi başından aşkındır, bir sürü yükümlülüğü ve bitirmesi gereken siparişleri vardır. Bu nedenle örneğin II. Leopold'ün taç giyme töreni için yazdığı *Titus* operasının 6 Eylül 1791 tarihindeki prömiyerine katılmak üzere Prag'a gidecektir. Bir yandan da 30 Eylül 1791 tarihinde Viyana'da prömiyeri yapılması planlanan *Sihirli Flüt*'ü bitirmeye çalışır. Bunların yanı sıra bir de Anton Stadler'in klarnet konseri, bir kantat ve *Ave verum corpus* gibi daha birçok iş onu bekler.

1791 yılı Kasım ortasında Mozart iyice güçten düşer. Yatakta yatmaktan başka bir şey yapamaz hale gelir. *Requiem*'i bitiremez. Ondan on yaş küçük olan öğrencisi Franz Xaver Süssmayr, bu eserin oluşum sürecini onunla birlikte yaşamış, eserin birçok bölümünü Mozart ile tartışmış ve icra etmiştir. Mozart'ın 5 Aralık 1791 tarihindeki ölümünün ardından başka bestecilerin *Requiem*'i

tamamlama girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca Constanze, Süssmayr'dan bu işi sonuçlandırmasını rica eder. Tamamlanan *Requiem*'i işverene Mozart'ın otantik eseri olarak lanse eden Constanze'nin aksine Süssmayr kendisine ait bölümlerin belirtilmesini ister; amacı böbürlenmek değildir, aksine şöyle düşünür: "Çıkardığım işin o büyük adamınkine layık olmadığından eminim."

Sonuç: *Requiem*'in bir bölümü, Introitus ve Kyrie başlıklı ilk iki bölüm, orijinal Mozart bestesidir. Diğer birkaç bölüm Mozart-Süssmayr ortak çalışmasının ürünüdür, ancak bu kısımda Süssmayr'ın tam olarak nerelere katkıda bulunduğunu bilemiyoruz, çünkü Süssmayr Mozart'ın taslaklarını kullanmıştır, ancak taslakların yazılı olduğu "kâğıtlar" günümüzde kayıptır. Üçüncü kısmı ise büyük olasılıkla tamamıyla Süssmayr'ın kaleminden çıkmıştır. Dinlerken bu bölümleri birbirinden ayırt etmek mümkün değildir. Bu noktada Süssmayr'ın bir açıklaması yararlı olacaktır: "Mozart'ın besteleri öyle emsalsiz ki sanırım şu kadarını söyleme cesaretini gösterebilirim; bugün yaşayan bestecilerin çok büyük bir kısmı için erişilmezdir, onu taklit etmeye, özellikle de yarım kalan bir eserine devam etmeye kalkışanlar, tavus kuşunun tüyleriyle süslenmeye çalışan bir kargadan bile daha beter hale gelirler... Mozart'ın hayattayken bazı kısımların ezgilerini sıklıkla onunla birlikte çalıp söylediğim, bu eserin düzenlemesi hakkında sık sık konuştuğumuz, eserin gelişimi ve enstrümanlara uygulanışı hakkında konuştuğumuz biliniyordu. Benim tek arzum, en azından bu işten anlayanların onun unutulmaz öğretilerinin hiç değilse izlerini bulabilecekleri şekilde bir çalışma ortaya çıkarmış olmaktır. Mozart *Requiem*'in Kyrie, Dies Irae, Domine Jesu Christe bölümlerini içeren kısmını dört sesli şarkılar, sürekli bas ve sıralamasıyla birlikte tamamen bitirmiştir. Ancak eserin orkestrasyonuna ilişkin sadece motifi belirtmiştir. Dies Irae'da yazdığı son dörtlük *qua resurget ex favilla* olmuştur... ve ilk eserlerindeki gibi bir iş çıkarmıştır. O dörtlükten sonrasını

Judikandus homo reus vb. gibi Dies Irae'yi ben tamamladım. *Sanctus*, *Benedictus* ve *Agnus Dei*'i yeni baştan yaptım."

Şipşakçılar ve meraklısı için *Requiem* kısa bölümleriyle son derece uygundur. On dört bölüm on beş dakikaya yayılır, yani her bir kısım yaklaşık dört dakika sürer. Aşağıda verilen üç örnek temsil süreleri göz önünde bulundurularak seçilmemiştir. 1., 8. ve 11. numarada iki eser sahibinin de bölümleri vardır. Ayrıca, farklı motifleri ve akor düzenlerini içerdiğinden melodileri son derece ilginçtir. İlk örnek, ölü için yapılan dini törene giriştir, kabir müziğidir. İkinci örnek –çalarken Mozart'ın bile ağladığı söylenir– kesintisiz bir inilti, aralıksız bir ağlamadır. Üçüncü örnekte ise kutsal olan, yoğun seslerle enstrümanlar aracılığıyla müziğe dönüştürülerek vurgulanır, sonra da sakin üç dörtlük ölçüde "Osanna in Excelsis" halini alır ve genel itibariyle zaman zaman masif akorlu, zaman zaman sanki bir haber yayılıyormuş hissi veren çoksesli bir methiyedir.

Introitus (No. 1): Hüzünlü bir ses. Tüm enstrümanlar derin bir tonda çalarlar ve ölçü ölçü, adım adım yavaşça süzülür. Minör mod çok sayıda disonansla daha da hüzünlü hale gelir, hatta insana acı verir. Orkestranın açılış müziği, Bach'ın koro girmeden önce giriş müziğinin bir tril ile sonlandığı *Aziz Matta Pasyonu*'nu andırır. Mozart'ta trilin yerini davul sesine eşlik eden üç güçlü orkestra akoru almıştır. Sonrasında bas "Requiem aeternam dona eis, Domine" diye girer. Yarım vuruşlarla tenor, alto ve soprano katılırlar. On beş ölçü sonra doruk noktasına ulaşırlar: "*Et lux perpetua*."

Lacrimosa (No. 8): Aralıksız bir inilti. Tam yüz on altı kez eşit aralıklarla. Kemanlar tüm on iki sekizlik ölçüyü sızlamayı andıran sesler ve vurgusuz vuruşlara eşlik ederler. Tıpkı dua silindiri gibi orkestra ölçünün dört ağırlık noktasını uzun süreli vurmalı sesiyle belirginleştirir. Orkestranın bu sabit temelinde koronun ilk sekiz ölçüsünü Mozart'ın yazdığı "Lacrimosa dies illa"sı duyulur. O

arkasında yeterince taslak bırakmış mıydı yoksa Süssmayr eserin geri kalanını kendisi mi yazdı, bilemiyoruz. Hem bu da zaten üç dakika boyunca bu muhteşem müziğin –iyisi mi gözlerini de kapatarak– tadını çıkarmak isteyen dinleyicilerden çok, müzikbilimcileri ilgilendiren bir konudur.

Sanctus (No. 11): “Sanctus” üç kez yinelenir. Işıl ışıl re majör ve koronun görkemli sesi eşliğinde. Sakin adagioda her “Sanctus” bir ölçüyü doldururken soprano her defasında bir ses yukarıdan söyler. Süssmayr burada ağır bir inanışı yüksek sesle ve homofonik cümlenin ahengiyle bestelemiştir. On ölçünün ardından bitiş çizgisi. Derken hem tempo değişir (allegro) hem de birim zaman (üç dörtlük) ve koro ruhani bir biçimde “Osanna” demeye başlar. Bu kez –çok daha dünyevi ve yoğun olan “Sanctus”un aksine– yükseklere çıkan “Osanna” gelmiştir. Burada sesler dört vuruşluk aralıklarla birbirini izler.

Liedler

Mozart sayıları otuzu bulan liedlerini pek önemsememiştir. Neredeyse tümünü boş zamanlarında yapmıştır ve sadece yedisi yaşadığı dönemde dinleyici önüne çıkmıştır. Operaları, senfonileri ve oda müzikleriyle karşılaştırıldığında liedler sadece ikinci derece önem arz eder. Lied sözcüğüyle kastedilen, onun piyano eşliğindeki eserleridir. Burada aralarından öne çıkan üç tanesine kısaca değineceğiz.

Gesellenreise, K. 468: Bu lied Mozart'ın mason locası için yazdığı ilk eseridir. Bu eserinde Mozart, ikinci dereceye kabul edilen mason arkadaşlarını selamlar. Babası Leopold 1785 Martında Viyana'da masonluğa kabul edilir. Joseph Franz von Ratschky'nin metninden birkaç madde yeterlidir. Masonların öğretisi şöyledir: "bilginin derecesi", "bilgelik yolu" ve "ışığın kaynağı"dır. Bu lied, babasının "teşvikiyle" hazırladığı bir hediyedir.

Şarkı sesi dominanttır. Neredeyse sürekli piyano eşliğinde söylenir ve sekiz ölçülük bir giriş müziği ve bitiş müziği vardır. Bölümler net biçimde birbirinden ayrılmıştır. Bütün itibariyle hızlı bir biçimde icra edilir, dört dörtlük ölçüde, alla brave bir larghetto'dur. Genel itibariyle iyimser ve canlı bir tarikat liedidir.

Die Alte, K. 517: Mozart'ın yorumculara verdiği direktifler, "biraz ağzında gevelese de", mizahi bir hikâyeye işaret eder. O, kendini kaybetmiş biçimde gençliğinde ne kadar kusursuz olduğundan bahsederek ahlak dersi veren yaşlılarla eğlenir. Elbette her şey eskiden daha güzeldir, şimdi kirlenmiştir. Her dörtlük "Bizim zamanımızda, bizim zamanımızda" diye başlar. Hiç şüphesiz ki o zamanlarda erken yaşta evlenmeyen iffetli genç kızlar, terbiyeli, ağzı sıkı delikanlılar vardı, karılarına sahip çıkarlardı, o zaman

evlilikler evlilikti. Her şeyin bir düzeni vardı. Her daim güncel bir konu.

Tamamına bakıldığında bu eserin eski tarz bir bas lied olduğu söylenebilir. Bazı bölümlerde şarkının sesine piyanoda sağ elle eşlik ediliyor. Minör mod belli bir uzaklığa ve ciddiyete işaret ediyor. İki dörtlük ölçüde küçük adımlarla ilerleyen sesler dingin bir biçimde, ağır ağır (portato) icra edilmelidir. Böylece anlamlı bir etki yaratıyorlar.

Das Veilchen, K. 476: Mozart'ın notalara döktüğü liedler arasında en bilineni aslında bir Goethe metnidir. Ancak besteci bunun bilincinde değildir. Onu ilgilendiren, sadece öykünün kendisidir. Aylardan yazdır, çimlerin ortasında duran bir menekşe vardır. Genç çoban kız hoplaya zıplaya şarkılar söyleyerek çimlerin üzerinde dolaşır. Menekşe büyülenir. Şöyle düşünür: "Keşke daha dikkat çekici olsaydım, dünyanın en güzel çiçeği olsaydım, o zaman bu kız beni koparır ve severdi." Ancak menekşe küçük ve dikkat çekmeyen bir çiçektir. Ve böylece genç kız zavallı menekşeyi görmez ve üzerine basar. Menekşe de, "Olsun, eğer öleceksem onun güzel ayaklarının altında can vereyim" diye geçirir içinden.

Mozart metni tüm detaylarıyla yansıtır: İlk kıtada hafif sol majör ile çoban kızın "yumuşak adımlarını" (staccato), onun şarkısını daha da hafif dominant re majör ile ifade eder, ardından da piyanonun ara nağmesi girer o da re majördür ve yine tiz ses bölgesindedir. Kulağa, kızın şarkısının yankısı gibi gelir. İkinci kıta sol minördür, armonik bir biçimde hızlıca renkleri değiştirir. Fa majör ve si majör "güzel çiçeği", mi bemol majör de kızın gelişini ifade eder. Güçlü bir biçimde ve eksilmiş yedili akorda kız "zavallı menekşe"nin üzerine basar. Sessizlik olur, uzun bir durak gelir. Son düşünce uzlaştırıcı ve bağışlayıcıdır: "Yeter ki ölümüme o sebep olsun." Bu nedenle de ince sol majördeki üç sesli akora geri döner.

Piyano Müzikleri

Piyano, Mozart’ın enstrümanıdır. Henüz üç yaşında bir bacaksızken bile kendisinden beş yaş büyük olan ablasını piyona çalarken dinler. Sonra da piyanonun başına geçer ve tuşlarla oynar. Dört yaşına geldiğinde babası ona düzenli olarak ders verir.

Küçük Wolfgang önceleri elbette dönemin moda eserlerini (menuetto) çalmayı öğrenir. Ona ders veren babası, oğlunun kaydettiği her aşamayı defterine yazar. Örneğin, 26 Ocak 1761’de şöyle bir not düşer: “Menuetto ve trioyu Wolfgang beşinci doğum gününden bir gün önce saat akşam onda öğrendi.” Çalmaya çalıştığı ilk eserler hep piyano için yazılmıştır. Genç yaşında yaptığı bestelerin neredeyse tamamı piyanist Mozart için düşünülmüştür. Daha çocukken sahneye çıktığında, konserlerde kendini gösterir ve tüm dünyada hayranlık uyandırır. Viyana’da, Münih’te yaptığı doğaçlamalarla ve yaratıcılığıyla müzik dünyasını hayrete düşürür. Babası Avrupa’nın dört yanına seyahatler organize eder; harika çocuğu herkes tanır.

Menuetto, K. 1: Ve sonunda kendisi menuetto bestelemeye başlar. İlk menuettosunu ondan beş yaş büyük olan ablası tescil eder: “Aşağıda imzası bulunan kişi, bu eserin beş yaşındaki erkek kardeşi tarafından bestelendiğini ve yazıldığını tasdik eder.” Eser, sol majör bir menuettodur. Simetrik olarak iki parçaya bölünmüştür: iki sekiz ölçülük menuetto ve iki sekiz ölçülük do majör trio. Tıpkı çaldığı örneklerde gördüğü gibi. Her bölüm sekizer ölçüden oluşur. En azından neşeli üç dörtlük ölçüde sekizlik, dörtlük, on altılık ve iki de üçleme vardır. Bir de do diyez, sol diyez ve fa/fa diyez gibi dizi dışı sesler kullanmıştır. Tüy kalemle yazmak küçük oğlan için zor olduğundan, eseri Mozart çalarken büyük olasılıkla babasının notaya döktüğünü düşünüyoruz.

Piyano sonatlarının neredeyse tamamı bir vesileyle, çoğu zaman da sanatçının kendi konserinde, “akademilerinde” kullanılmak üzere bestelenmiştir. Piyano eserleri her ne kadar ilk bakışta basitmiş gibi görünseler de, kolay çalınır gibi bir izlenim uyandırsalar da hemen uyarmak gerekir: Mozart’ın piyano eserlerinin en kötü yanı, yapılan hataları hemen belli etmeleridir, o nedenle bu eserler çok fazla çalışma gerektirir.

La Majör Piyano Sonatı, K. 331: Yirmi iki yaşında kırk kadar senfoni ve on bir piyano sonatı besteleyen birinin ilk bölümün nasıl düzenleneceğini bilmesi gerekir. Ancak Mozart burada bambaşka bir şey yapar. Yalın eşlikli bir melodi yazar ve dokuz sayfa boyunca motifle oynar. Çeşitlemeler yapar. Altı çeşitlemenin hepsinde de serpiştirilmiş doğaçlamalar, kendine özgü renklendirmeler ve akor düzeyleri olması 1778 yılında ondan beklenen bir şeydir. Mozart, öncesinde hazırlık yapmaksızın melodilerle doğaçlama yapmayı, üretmeyi, şekil vermeyi, değiştirmeyi seviyordu. Yıllardır bu şekilde dinleyenlerini –aralarında birinci sınıf müzisyenler de bulunmaktadır– şaşkına çevirmiş, büyülemiştir. *La Majör Piyano Sonatı*’nda bu tür fikirlerini nihayet yazıya dökmüş, eşsiz bir müzik ziyafeti sunmuştur.

La Majör Piyano Sonatı’nın ikinci bölümü de vardır, bir menuetto ve triodur. Üçüncü kısımda (allegretto), yani o ünlü *alla turca* kısmında Mozart, o dönemde Viyana’da moda haline gelen Türk müziğinin renklerini kullanır.

Senfonileri

Burada asıl mesele hangi eserlere yer vereceğimiz. Orkestra eserlerinin bir kısmı tamamlanamamıştır, bir kısmı atipik bir biçimde bir araya getirilmiştir, diğer bölümü opera uvertür geleneği içinde yer alır, bir diğer bölümü ise senfoni başlığını taşısa da aslında senfoni sınıfına dahil edilemez. Bu kadar çok çeşitli olmalarının nedeni, farklı vesileler için senfoni siparişi veren işverenlerdir. Elli senfoni hiç de azımsanacak bir rakam değil. Bu elli senfoniden günümüzde yaklaşık on tanesi sık sık icra edilir, bunlar arasında 1788 tarihli üç eseri de yer alır. “Mutlaka dinlenmesi gereken”ler başlığı altında toplanabilecek eserlerine aşağıdaki tabloda yer verdik. Bu eserleri seçerken göz önünde bulundurduğumuz kriterler:

- Çoğunluk tarafından tanınmaları
- Müzikal anlamda büyük ustalıkla bestelenmeleri
- Müzik marketlerde kolayca bulunabilmeleri
- Mozart müziğinin tipik örnekleri sayılmaları; iyi bölümlenmiş, kolaylıkla hatırda kalan melodiler olmaları

Belirlenen 10 Senfoni	Aralarından Seçilen 3 Senfoni	En Beğenilen Senfoni
K. 183 Sol Mimör		
K. 201 La Majör		
K. 297 (Paris)		
K. 385 (Haffner)		
K. 425 (Linz)		
K. 504 (Prag)		
K. 543 Mi Bemol Majör	K. 543 Mi Bemol Majör	
K. 550 Sol Minör	K. 550 Sol Minör	K. 550 Sol Minör
K. 551 (Jüpiter)	K. 551 (Jüpiter)	

La Minör Senfoni, K. 201:

1. Bölüm: Allegro	Süre: 10 dakika
2. Bölüm: Andante	Süre: 10 dakika
3. Bölüm: Menuetto	Süre: 3 dakika
4. Bölüm: Allegro	Süre: 7 dakika

Bu senfoni, insanların Mozart’ı nasıl tanıdıklarını ve sevdiklerini bize gösterir: O neşeli, hareketli ve hoş biri olarak tanınıp sevilmiştir, senfoni de bu özellikleri taşır. Daha birinci bölümün başında büyük usta zihinlere kazınacak bir melodi oluşturmak için kullandığı yöntemi kullanır: Çok sayıda diyatonik sesi büyük bir atlama ile kombine eder. Burada yapıtaşlarının yerini değiştirir, ileriye doğru bir oktav atlamayla başlar, onu küçük nota değerleri ve ses tekrarları izler. Deneyimli olmayan dinleyici bile bu motifi iki yüz altı ölçülük ilk bölümden itibaren zahmetsizce takip edebilir. Eserin, “alla breve” gibi hızlı tempoda bir allegro olması bu durumu etkilemez. Yaylılar surdin ile çalındıklarında ses insanın kulağına o kadar yumuşak ve zarif gelir ki, bu yeni renk kullanımı Mozart’ın diğerine oranla daha yavaş olan ikinci bölümdeki (re majör, iki dörtlük – andante “con sordino”) çıkış noktasıdır.

Üçüncü bölüm (la majör, menuetto) onun hareketli noktalamalarıyla hayat bulur, on yedinci ve on sekizinci yüzyılın saray menuettolarıyla ilgisi yoktur. O feodal dönemde Mozart'ın cesurca büyüklenen menuettosu pudraları, perukları toza dumana boğardı.

Dördüncü bölümde, yani finalde kemancılar kan ter içinde kalır, çünkü Mozart "con spirito" diye not düşmüş ve on altılıklarla daha orta kısımda başlayan altı sekizlik ölçüde inanılmaz bir tempoyla çalınması gerektiğini belirtmiştir. Anlaşılan o ki Mozart için *Do-Majör Senfonisi, K. 551* ayrı bir önem taşır. Bu senfoniyi besteledikten neredeyse on yıl sonra 4. Ocak 1783'te babasından bu eserini Viyana'ya göndermesini isterr. Büyük olasılıkla o dönemde akademi konserleri için farklı eserlere ihtiyaç duymuştu.

Do-Majör Senfonisi Jupiter, K. 551:

1. Bölüm: Allegro	Süre: 12 dakika
2. Bölüm: Andante	Süre: 10 dakika
3. Bölüm: Menuetto	Süre: 4 dakika
4. Bölüm: Allegro	Süre: 9 dakika

1788'de bestelenen *Jüpiter-Senfonisi* Mozart'ın son senfonisidir ve onun elinden çıkan en muhteşem müzik eseridir. O nedenle de Yunan tanrıları arasında ihtişamı ve zarafetiyle göz kamaştıran yüce Jüpiter'in ismiyle anılması son derece yerindedir. Esere bu ismi kimin verdiği tam olarak bilinmiyor. Kesin olan tek şey, bu ismi Mozart'ın vermediğidir.

Bu senfonide de Mozart basit, fakat dâhiyane melodisiyle insanı büyüler. İki temel melodik yapıtaşı kullanır. Her biri iki ölçü uzunluğundadır. Tam zamanlı ölçüdeki ilk yapıtaşında eksen olan do sesi üç kez çalınır, ardından bir ara gelir ve ikincisi tıpkı bir özür gibi hafif (piano) ve iç çekişi andıran seslerle üç kez çalınır. Sonrasında ise müzik iki temel melodiyle devam eder. Beşinci ölçüden itibaren melodi farklı şiddette sesler, başka ses rengi ve ses perdeleriyle, yaylı ve üflemeliler arasında gidip gelir. Eserin

temelindeki o sarsılmaz düzen ve hafif piano-pasajlarda da hissedilir.

Farklı vurguları ve renk değişimlerini algılayabilmek için “santabile” diye not düşülen sakin fa majör andanteyi (ikinci bölüm) dikkatle dinlemek gerekir. Hiç şüphesiz, eseri bunlara dikkat etmeksizin dinlemek de insana çok şey kazandıracaktır. Üçüncü bölüm (menuetto), kromatik çizgilerin trajik ve ağır bir etki yaratmak zorunda olmadığına, aksine insanda dört üçlük ölçüde yavaşça salınır, hatta neredeyse dans eder gibi bir his uyandırabildiğine ilişkin nadir bir örnektir.

Ancak Mozart severler asıl dördüncü bölüme bayılırlar. Bu bölüm genellikle “şaheser”, “dâhiyane” gibi sıfatlarla anılır. Nedenine gelince: Usta burada, adeta çevresindeki insanlara “Bach çalışmalarında neler öğrendiğimi şimdi size göstereceğim” dercesine kontrpuanın yüksek sanatını kutlar. Kontrpuan bestelerinde önemli olan, orkestradaki sesleri hem bağımsız olarak, hem de birlikte diğer bağımsız seslerle kombine etmektir. Eğer bu başarılmışsa, ortaya çıkan şey bir sanat eseri kabul edilir, yüksek derece bir emeğin ürünü olarak değer görür. Bu şöyle bir durumdur: Büyükbabanın doğum günü partisinde herkes bir taraftan keyfince eğlenirken, diğer taraftan da gözleri yaşlı adamın üzerinde gibidir. Yani sonuçta her şeyi belirleyen aslında büyükbabadır. Dördüncü bölümde işlenen motif işte budur. Son bölüm bazılarının sandığı gibi gerçek bir füg değildir, ana motifin farklı çeşitlemelerini içeren bir fügatodur. Yine basit, düzenli, ritmik bir yapısı vardır. Dört ölçü birlik nota, dört ölçü de kısa zamanlı nota kullanılmıştır.

1. Yapıtaşı				2. Yapıtaşı			
1	2	3	4	5	6	7	8
O	O	O	O	•••	o. ••••	••••	••••••••

En Beğenilen – Sol Minör Senfoni, K. 550:

1. Bölüm: Allegro	Süre: 7 dakika
2. Bölüm: Andante	Süre: 10 dakika
3. Bölüm: Menuetto	Süre: 4 dakika
4. Bölüm: Allegro	Süre: 7 dakika

K. 201 ve *Jüpiter Senfonisi'*nin seçimine ilişkin başta bahsettiğimiz nedenler dışında en beğenilen senfoni için de objektif değerlendirme kriteri yoktur. Bu senfoniyi bestelediği 1788 yazında Mozart ekonomik açıdan sıkıntı içindeydi. Buradan hareketle kederli sol minör melodinin onun duygu durumunu ve hislerini ifade ettiği söylemek, pek doğru olmaz. Genel itibariyle minör modu tercih etmediği (elli senfonisinden kırk sekizi majör moddadır) doğru olsa da bu kesinlikle Mozart'ın majör mod bestelediği dönemlerinde tasasız ve mutlu olduğu anlamına gelmez. Her zamanki gibi eser ve bestecinin hayatı böyle bir ilişki içinde değildir, bu ilişki çoğu zaman muğlaktır. Bu nedenle bu konuya değinmeden geçiyoruz.

Mozart bu senfonisinin girişinde de, daha önceden tanıdığımız bir şablon kullanır; art arda gelen küçük notalardan büyük bir bütün oluşturur. Bu "alla breve" ve molto allegroda son derece sessiz ve hızlı bir biçimde gerçekleşir. On altıncı ölçüde ansızın şiddetli bir üflemeli akor araya girer, yavaşça çalmaya devam eder ve yirmi sekizinci ölçüden itibaren tutti kısımda ses inanılmaz yükselir. Sesin aşamalı bir biçimde yükselmesi –ve alçalması– var olan temel motifin yanında canlandırıcı bir unsur olarak varlığını gösterir. Aksaya aksaya başlangıçtaki üç temel sese iner ve ritmik olarak şöyle görünür:

♪♪♪ ya da ♪♪♪ ♪♪♪

Başka seslerde de dolaşılır: sol – fa diyez – mi – la – re – fa vb., genel olarak küçük bir alanda çok sayıda müzikal fikir barındıran bir profil çizer.

Daha yavaş olan ikinci bölümde Mozart, özellikle de yaylılarda, sonsuz bir sekizlik tekrarlar silsilesi sunar. Bu sekizliklere gitgide melodiler sarılmaya başlar. Hepsi mi bemol majördür. Güçlü bir

biçimde kendini hissettiren sekizlik diziler insanın ruhuna sızar. Dinleyici onların, duraklarda bile nasıl devam ettiğini duyar.

... Sol majör trio menuettonun ardından son bölümde adeta fırtınalar kopar. Elbette hızlı tempoda (allegro assai), dinamik çeşitlemelerle –bazen kademesiz, bazen “subito” kademeli–, yaylı ve nefesliler arasında iyi kotarılmış oranlamalar, üç sesli yan motiften on üç sesli tuttiye kadar değişen yoğunluk. Doruk noktası olarak da, icrasında armonik dizilerden oluşan gerçek bir labirent bulunan sonat formu. En geç 165. ölçüde insan tutunacak bir dala ihtiyaç duyar. Ama Mozart uzak diyezli tonlardan geçerek sol minöre geri döner. Bu, tam anlamıyla bir mutluluktur.

Solo Konçertoları

Solo konçerto dendiği zaman insanların aklına çoğu zaman bir kişinin tek başına enstrüman çaldığı –örneğin piyano– etkinlikler gelir. Bu işle ilgilenenler ise piyano gecelerinden, piyano matinelerinden ya da piyano resitalinden bahsederler. Solo konçerto terimi, özel bir müzik parçasını ifade etmek için kullanılır. Solo konçertolarda tek enstrüman kullanılmaz. Bir orkestra tarafından icra edilir. Orkestranın büyüklüğü değişebilir. Mozart'tan önce Bach döneminde orkestrada sadece yaylılar vardı; Mozart'tan sonra, yani Beethoven'da ve daha ziyade Brahms'ta orkestra elli kişiden yetmiş kişiye kadar çıkmıştır, pikolo flütten kontrbasa kadar büyük bir senfoni orkestrası olmuştur. Orkestraya biçilen rol farklı farklıdır. Piyano, kiminde solistten önce giriş bölümünü çalar, kimi zaman motifi belirler, ardından solo enstrüman ona karşılık verir ya da tam tersi olur. Sonra akorlarla yine solistin usta icrasına eşlik eder – görev paylaşımı kesin kurallara bağlı değildir. Besteci nasıl istiyorsa öyledir. Solo konserler genelde üç bölümden oluşur. Bu üç bölüm temel hızlarıyla birbirinden ayrılır. İlk bölüm hızlı, ikinci bölüm yavaş, üçüncü bölüm hızlı sıralaması kural olarak kabul edilir.

Her solo konserin ilk bölümünün sonunda bir kadans yer alır. Bu kısımda solist, teknik ve müzikal anlamda becerilerini sergiler. Orkestra susar, solist tek başına çalar. İcracı genellikle bölümün motifiyle başlar ve enstrümanıyla ana temaların ve tekniklerin ne kadar muhteşem bir biçimde ortaya konabileceğini kanıtlar. Dinleyiciler bundan çok etkilenir. Bu sayede –sadece Mozart'ın yaşadığı dönemde değil– günün birinde onun kadar iyi çalmak isteyen öğrencilerin ortaya çıkmasını sağlar.

Mozart konserini fon müziği olarak dinleyenler, onun neşeli bir iç dünyası olduğunu düşünebilirler. "Güzellik" yeterli gibi görünür. Onun ana temalarını yaşayarak anlamak isteyenler ise tüm dikkatini

vermelidir. Küçücük bir kesite bir sürü müzikal ana tema sığdırılmıştır. Vereceğimiz konser örneğinin, ki yarım saat gibi kısa bir süresi vardır, ilk bölümünü mercek altına alacağız ve birkaç örneğe yakından bakacağız. Ayrıca, her bölümde ana temayı gösteren sayısız örnek vardır, onu eşsiz kılan da zaten budur. O, hepsini bir araya getirerek unutulmaz bir işitsel zevk oluşturmayı başarmıştır.

Mozart, piyano ve orkestra için toplam yirmi bir piyano konçertosu bestelemiştir. Bunlardan sekizini, Şubat 1784-Mart 1785 yılları arasında, yani on üç ay içinde bestelemiştir. Biz örnek olarak Mart 1785 tarihli piyano konçertosunu ele alacağız:

Eserin tam adı: *Do Majör Piyano (ve Orkestra) Konçertosu, K. 467 (1785):* İlk bölümün ilk üç buçuk dakikasını dinlediğimizde kulağımıza Mozart'ın tam dört muhteşem ana teması takılır.

1. Idee Fixe: Ana tema. Mozart son derece saf bir orkestra-piyano ile başlar; ritmiktir, sıkı biçimde planlanmıştır, sanki dört dörtlük ölçüde hareketli bir marş hissi uyandırır. On ölçü sonra müzik (sadece yirmi beş saniye) coşkulu bir hal alır. Baslar temayı üstlenir, hemen ardından öne çıkan enstrümanlar melodiye katılır. O ana kadar piyanonun sesi duyulmaz. Piyanist sessizce orkestranın açılış müziğinin bitmesini bekler. Yetmiş üç ölçü sonra nihayet piyanonun sesi duyulur, başta çekinik on altılık figürler çalar, sonra piyanist depar atar, kırk yedi sesle iki oktav tiz re7'ye (tam bir heyecan müziği) çıkar, ansızın susar, ara. Herkes solistin ana temayı yakalayacağı anın geldiğini sanır. Ancak yanılırlar. Solist dört ölçü boyunca aynı tonda mızmızlanır ve temanın birinci bölümünü orkestraya bırakır. İkinci bölümde nihayet piyano yalnız kalır. Bu arada iki buçuk dakika geçmiştir (84. ölçü).

K. 467 Ölçü 1-4

2. Idee Fixe: Usta bir piyanist olan Mozart, bir melodiyi ne kadar özgün bir biçimde ortaya koyabileceğini göstermiştir –burada şu ilkeyi benimser: “Eski ustaların polifonik besteciliğine ben de hâkimim!” Sekiz ölçü boyunca tema aracılığıyla sanatını konuşturur, temayı sanki trafikte birbirini yakın takip eden altı farklı enstrüman grubunda ilerletir. Boğazı geçtikten sonra farklı bir biçimde ilerler.

K. 467 36-46

3. Idee Fixe: İlk bölümde başladıktan tam üç dakika sonra Mozart'ın zihninde enstantene olarak eklenen bir melodi belirmiştir. Bu uzmanlar için bir bilmecedir. On iki ölçü gibi kısa bir süre piyano epizodu solo olarak icra eder. Sonra yaylılar hafif hafif ona eşlik etmeye başlar ve piyano kromatik ve ustaca sekanslarla, sanki piyanist yolunu şaşırmış gibi, devam eder ve sonunda bastığı son sesle birlikte ikinci temaya geçer.

Piyano konserlerinde her zaman bir yan tema olarak kabul edilen şeyi Mozart ünlü *Sol Minör Senfoni, K. 550*'sinde ana tema haline getirmiştir. Burada uyum, işleniş biçimi, ritim ve armoni ayırt edilemeyen ikizler gibidir.

Piyano Konçertosu K. 467 ile Senfoni K. 550

4. Idee Fixe: İlk üç dakikalık çalkantının ardından Mozart ikinci ana temaya geçer. Bu, armonik, legato ve hafif sol minör tonda ilerleyen bir temadır. Yaylı orkestrası yavaşça eşlik eder, piyano solo ana temayı çalar. Öyle basittir ki, tam “berrak bir Mozart” klasiğidir, insan bir kez dinledikten sonra en geç üflemeliler yeniden girdiğinde melodiye eşlik edebilecek hale gelir. Peki ya sonra ne olur? Mozart bu olağanüstü melodiyi yavaşça bir kenara bırakır ve yeni bir temaya yönelir. İtiraf etmek gerekir ki, Mozart daha sonra kısa bir an yine sol majör melodiyi hatırlar, melodiyi do majörde çalar ama sonra bundan vazgeçer. Bu, küçük alandaki ana tema zenginliğinin en güzel örneklerinden biridir.

K. 467 2. Tema

Mozart elli dört solo konçerto bestelemiştir, piyano işin içinde olduğu için iki ya da üç piyano ve orkestra için bestelediği eserler ve rondoları da bu gruba dahil edilir. Diğer solo enstrümanlar için de

aynı şey söz konusudur. Örneğin keman, iki keman, piyano ve keman, klarnet, korno gibi.

Şipşakçılara yardımcı olmak için burada dünyaca ünlü olan birkaç solo konçertoya yer vereceğiz. Çoğuna göre *La Majör (Orkestra) Keman Konçertosu, K. 219* yeryüzündeki en güzel keman konçertosudur. Üçüncü bölümün (rondo) üç dörtlük melodisini bir kez dinleseniz bile şüphesiz kulağınızdan silinmeyecektir.

*La Majör Klarnet (ve Orkestra) Konçertosu, K. 622'*nin temaları birbirinden güzeldir. Mozart bu konçertoyu 1791 yılında ölmeden iki ay önce klarnetçi arkadaşı Anton Stadler için bestelemiştir. Stadler, Mozart'ın talimatlarına uyabilmek için enstrümanını uzattırmıştır.

Re Majör Flüt (ve Orkestra) Konçertosu, K. 314, bundan önce adı geçen iki konçertoyla boy ölçüşemez. Bunun nedeni, Mozart'ın flütten pek hoşlanmamasıdır. Bu nedenle bu konçerto çoğu zaman bir obua ile icra edilir. Üçüncü bölümünü (rondo) 1777'de bestelerken Mozart'ın kafasından daha sonra besteleyeceği operaların melodileri geçmektedir, *Saraydan Kız Kaçırma*'da (1782) Blondchen'in seslendirdiği "Welche Wonne, welche Lust" aryasının melodisi kulağımıza takılır.

Daha fazla solo konçerto önerisi için bestecinin toplu eserlerinin yer aldığı listeye göz atabilirsiniz.

Oda Müziği

Bir Müzikal Şaka, K. 522 (14 Haziran 1787): Kelimenin tam anlamıyla gerçek bir şakadır. Mozart amatörlerle, meslektaşları arasında beste yapan, icra eden yeteneksizlerle resmen dalga geçer. Hemen iki örnek verelim:

1. Bölüm, allegro: Daha başlangıçtaki sekiz ölçü bile bir sağa bir sola yalpalar. Dört artı dört olarak simetrik biçiminde değil, dört artı üç biçiminde bestelenmiştir. Ardından dört ölçülük bir şaşkınlık yaşanır. Her ölçü boyunca dört kez aynı melodi tekrarlanır, önce dört kez dördüncü derecede, sonra birinci derecede, sonra beşinci derecede ve sonra tekrar birinci derecede. Bir sonraki "buluş" fon figürleri de bulunan dört ölçüdür. Çiğ bir melodidir. Tamamı anlamsız ses yükselip alçalmalarıyla tatlandırılmaya çalışılmıştır.

2. Bölüm, menuetto maestoso: İşte, diye düşünür programı okuyan biri, belki de peruklu, pudralı ve ışıltılı Barok tarzındadır. Başlangıçta kazara yer verilen dört ölçülük trionun ardından bitiş çizgisinden sonra hızla konuya girilir. Yirmi kez gümbür gümbür do notası seslendiren iki kornonun liderliğinde şiddetli bir forte, sonra hızlıca dolce'ye tatlı geçiş yapılır. Ardından gelen paralel kornolar ve yaylılar arasındaki ürkütücü uyumsuzluk insanı ister istemez güldürür. Bestecilik namına bu kadar aptallık ve acemi sözde icracı bir araya gelmiş, işte yeteneksizleri yerden yere vuran W. A. Mozart'ın silah deposuna bir göz atmış bulunuyorsunuz.

Küçük Bir Gece Müziği, K. 525 (10 Ağustos 1787): K. numarası bu iki oda müziğinin ne kadar kısa aralıklarla bestelendiğini gösterir. Bir acemi işi bestenin hemen ardından, sayısız klasik müzik CD' sinde yer almış oda müziğinin en parlak örneğini vermemiz son derece isabetli bir seçimdir. Bu eserde her şey yerli yerindedir. Dört bölümü –allegro, romanze, menuetto, rondo– betimlemek saçmalık olurdu. Tanınmış melodilerin piyano, gitar, blok flüt, sintesayzer,

org, koro, üflemeliler gibi daha birçok biçimde düzenlenmesine şaşmamak gerekir.

Biyografik Hatlarıyla Wolfgang Amadeus Mozart

Harika Çocuğun Seyahatleri

Leopold Mozart, olağandışı kellifelli bir adamdır ve aynı zamanda tanınmış bir müzisyen ve pedagogdur. Onun küçük Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus'un doğduğu yıl olan 1756'da yayımlattığı *Temel Keman Öğretimi Üzerine*, döneminin en önemli eseri kabul edilir, tekrar basımları yapılır ve Hollandaca ve Fransızcaya çevrilir. Leopold Mozart'ın bu eserinde yeni olan şey, keman çalma metodu öğretimini esas alarak, incelenen eserlerle nasıl çalışılacağına dair kılavuzluk etmesidir. Baba Mozart tanınan biridir. Bu nedenle onu kendi aralarında görmek isteyen Leipzig "Müzik Bilimleri Topluluğu" ya da Berlin "Müzik Topluluğu" gibi saygın çevrelerden davet aldığı biliniyor. Küçük oğluna keman tutmayı öğretmek için de hiç vakit kaybetmez. Wolfgang Amadeus bu işi öyle çabuk öğrenir ki, altı yaşına geldiğinde gümrük memurlarını keman çalışıyla öylesine şaşkına çevirir ki, adamlar ailesinin "standart denetim"e tabi tutulmaksızın sınırdan geçmesine izin verirler. Baba Leopold aslında küçük bir devlet olan Salzburg Başpiskoposluğu'nda memur olarak görev yapar. Saray orkestrasındaki kırk yılı aşkın meslek hayatında yedi şef ile çalışır. Kendisi onca yıl çalışmasına rağmen ancak "şef vekili" olabilmiştir. Mülki amiri o dönemdeki Salzburg prens-başpiskoposudur. Baba Mozart'ın 1750'lerin başında hükümetle kötü deneyimler yaşadığı sanılmaktadır. Her halükârda o dönemden sonra daha geri planda kalır, kendine olan güvenini saklayan, daha ziyade çıkarlarını kollayan, sadık, güvenilir bir yurttaş haline gelir, çünkü artık bakması gereken bir ailesi vardır.

Yedi çocuğundan sadece ikisi, Marianne (Nannerl) ve ondan beş yıl sonra dünyaya gelen Wolfgang Amadeus hayatta kalır. Leopold ikisini de hem sevgi dolu hem de disiplinli bir biçimde yetiştirir. Baba Mozart, besteci ve bilim insanı olarak parlak bir gelecek vaat

etmesine rağmen kariyerini bir yana bırakarak kendini iki çocuğunun eğitim ve öğretimine adar. Çocuklarına her gün enstrüman eğitimi, temel müzik eğitimi, matematik, İtalyanca, Fransızca ve Latince dersleri verir. Bu nedenle iki küçük Mozart'ın okulda eğitim almalarına gerek kalmaz. Bu durum, o dönem için hiç hoş karşılanmayan, cesur ve keyfi bir karardır, ayrıca normlara da ters bir davranıştır, çünkü on sekizinci yüzyılda çocukların başkaları tarafından eğitilmesi gerektiğine inanılırdı.

Baba Mozart, besteci olarak döneminin eğlence gereksinimleri doğrultusunda ciddi tavizler verir. Yaptığı müzik "popüler" olmalı, beğeni toplamalı ve farklı amaçlar için kullanılarak yan gelir getirmelidir. Bestelerinde tabanca kullanımına yer vermesi icrasını daha da heyecanlı hale getirir. Buna dayanarak Augsburg'daki arkadaşı ve editörü Johann Jakob Lotter'a yeni bestelediği orkestra eserini önerdiği 6 Kasım1755 tarihli mektubunda şöyle yazar: "Burada bir de köy düğünü var. Gerektiği gibi kullanırsanız Collegii Musici'nin kasasını doldurursunuz. Gayda da kullanılıyor... ayrıca... *Marche*'de,[10] köy düğünlerinde âdet olduğu üzere, her naradan sonra tabancayla ateş de edilebilir ve naralara ıslıklarla eşlik edilebilir."

Saray Başpiskoposluğu Orkestrası'nın şefinden böyle bir müzik hiç mi hiç beklenmez. Ancak insan sarrafı Leopold Mozart, çevresindeki insanları çok iyi değerlendiren biridir.

Çocukların müziğe olan kabiliyetleri, babalarından aldıkları düzenli derslerle birleşince kısa zamanda şaşırtıcı başarılar elde edilir. Çocuklar bir yandan egzersizlerinde ustaca çalma teknikleri göstererek insanı şaşırtırken, diğer yandan beş yaşındaki oğlan yoğun egzersizlerin yanı sıra aklına estiği gibi çalmaya, işin içine hayal gücünü katmaya ve daha sonraları da besteler yapmaya başlar. Bu durum bilinçli ve hassas pedagog babanın gözünden kaçmaz. Zeki ve ileri görüşlü Leopold Mozart, ustalıkla çalan iki çocuğun sansasyon yaratacağını, dinleyicileri (ve izleyicileri) büyüleyeceğini ve dolayısıyla sahne alma şanslarının büyük olduğunu öngörür. Böylece daha 1762 yılında, Wolfgang henüz altı yaşındayken herkese göstermek istediği çocuklarıyla müziğin merkezi sayılan iki

büyük kente, Münih ve Viyana’ya bir seyahat gerçekleştirir. Bu, yıllarca sürecek bir seyahat ve turne silsilesinin başlangıcı olur.

Ünlü bestecilerden hiçbiri W. A. Mozart kadar küçük yaşta bu kadar farklı insanla karşılaşmamış ve müzikal deneyim yaşamamıştır. Londra’dan Napoli’ye, Amsterdam’dan Viyana’ya giderek çağının müziğini tanıma şansı yakalayan Mozart, çok çeşitli insanlar, sesler ve enstrümanlar tanır. Üstelik bunların hepsini Avrupa’da müziğin kalbinin attığı merkezlerde, büyük müzisyenlerin arasında ve en yüksek toplum tabakasının karşısında yapar. Onun dikkatini çeken şey müzik yapmak, keman, piyano ve org çalmaktır. Bu arada kurnaz babası oğluna, seyirciyi şaşırtarak alkış almasını sağlayacak birkaç küçük oyun ve efekt öğretir. Harika çocuk, daha ilk seyahatinde Viyana’da kraliyet ailesinin huzurunda “piyanonun tuşlarını görmeden” çalar. Küçük çocuk piyanonun tuşlarını görmeksizin piyano çalar, doğaçlama yapar. Bu, yeni başlayanların bile kolayca yapabileceği çok basit bir şeydir. Ancak dışarıdan bakanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. İmparatoriçe Maria Theresia adeta büyülenir, harika çocuğa değerli bir kıyafet hediye eder. Bu, Mozart’ın gururla üzerinde taşıdığı altınla bezeli bir saray kıyafetidir. Belki de bu hediye, Mozart’ın hayatı boyunca göze çarpacak derecede güzel giyinmesine vesile olmuştur. Seçkin kıyafetleri ve tavırları, insanların ona farkında olmaksızın soyluymuş gibi yaklaşmasına neden olur; o ise bir asilzade olmadığını açıkça ifade eder.

Çağımızın eğitim yöntemleri ışığında düşündüğümüzde baba Mozart’ı çocuklarını merhametsizce zorladığı, yaşamlarının erken döneminde onları terbiye ve hırs içinde boğduğu iddiasıyla eleştirebiliriz. Ancak duruma tarihsel bağlamda yaklaşacak olursak, yani on sekizinci yüzyılın toplumsal ve ailevi koşullarını göz önünde bulundurursak babanın bu suçlamayı hak etmediğini görürüz. Unutmayalım ki dönem, çocukların ebeveynlerine “siz” diye hitap ettiği bir dönemdir. Ayrıca Wolfgang Amadeus, babasına adeta tapar. Ona olan hayranlığını şu şekilde ifade eder: “Sevgili Tanrı’dan sonra babam gelir.”

Birlikte yaptıkları ilk İtalya seyahatinden sonra Leopold Mozart'ın Salzburg'daki eşine yazdığı 27 Haziran 1770 tarihli mektubuna bir göz atalım:

> Toplam 27 saat süren seyahatimizde sadece iki saat uyuyabildik ve arabada birkaç parça ekmekle beraber soğuk bir şeyler yedik. Ne kadar aç, susuz ve uykusuz olduğumuzu artık sen düşün. İyi kalpli Bayan Uslenghi bize yumuşak pişirilmiş pirinç verdi ve bir de birkaç tane haşlanmış yumurta vb. gibi şeyler yedik: Odamıza çıktığımızda Wolfg, oturduğu koltuğun üzerinde kaşla göz arasında horlamaya başladı. O kadar derin uyuyordu ki üzerindekileri çıkarıp onu yatağa yatırırken bile uyanmadı, horlamaya devam etti; hatta soyup yatağa yatırabilmek için onu koltuktan kaldırıp tekrar oturtmam gerektiğinde bile bir an olsun gözünü açmadı. Ertesi gün saat dokuzu geçe uyandığında nerede olduğunu bilmediği gibi banyonun yerini de kestiremiyordu, yani gece yattığı yeri bilemedi. Tanrı'ya şükür afiyetteyiz. Yarın ve ertesi gün la girandola'yı... ve Aziz Petrus Baziliskası'ndaki ayine ve ikindi duasına katılacağız.

O güne dek Salzburg-Augsburg hattı dışında hiçbir yere çıkmamış olan Leopold Mozart, 1763'te birkaç ay sürecek bir Avrupa seyahati planlar. Deneyimli bir organizatör gibi davranır. Seyahate çıkmadan önce kalacakları yerlerin adreslerini belirler; çocukların yeteneğini soyluların, prenslerin, kralların önünde sergilemek için temaslarda bulunur, referanslar alır. Batı Avrupa turnesinin ilk durağı Münih'tir. Çocuklar 1762 yılında daha önce de bahsettiğimiz gibi Münih'te Bavyera elektörünün önünde yeteneklerini sergilerler. Oradan da gemiyle Passau'ya geçerler. Buradaki başpiskoposun cimriliğini hiç unutmazlar; Nannerl'ye de çalması için izin verilmez. Bir sonraki durakta küçük Amadeus manastırda piyano çalarken Fransiskenler bu harika çocuğu dinlemek için öğle yemeklerini bırakırlar. Mozartlar sonunda Viyana'ya gelirler. Schönbrunn Sarayı'nda Kraliçe Maria Theresia ile üç saatlik bir görüşme yaparlar. Wolfgang'ın kraliçenin kucağına oturuvermesi, en azından on altı çocuk annesi kadın için son derece olağan bir durumdur. Harika çocukların ünü yayılır. Fısıltı gazetesi ve yazılı basında çıkan haberler işe yarar. Kısa bir süre sonra Viyana aristokrasisi onlardan randevu almak için sıraya girer.

Salzburg'da yaşadıkları dönemde Mozartların seyahat planı:

1. Seyahat: Münih ve Viyana, Ocak 1762'den Ocak 1763'e kadar

2. Seyahat: Avrupa Turnesi, Temmuz 1763’ten Kasım 1766’ya kadar
3. Seyahat: Viyana, Eylül 1767’den Ocak 1769’a kadar
4. Seyahat: İtalya, Aralık 1769’dan Mart 1771’e kadar
5. Seyahat: İtalya, Ağustos 1771’den Aralık 1771’e kadar
6. Seyahat: İtalya, Ekim 1772’den Mart 1773’e kadar
7. Seyahat: Viyana, Temmuz 1773’ten Eylül 1773’e kadar
8. Seyahat: Paris, Eylül 1777’den Ocak 1779’a kadar
9. Seyahat: Münih, Ekim 1780’den Mart 1781’e kadar
10. Seyahat: Viyana’ya taşınma

İkinci seyahatleri ve ilk durağı Münih olan başarılı Avrupa turnesinin diğer duraklarını da saymak gerekirse: Augsburg, Ludwigsburg (Jommelli ile tanışma), Schwetzingen (“das beste Orchester Deutschlands” konseri), Frankfurt (Main Nehri kıyısındaki), Mainz, Koblenz, Aachen, Brüksel ve 18 Kasım 1764’te Paris, Versailles, Calais, sonra Londra’ya giderler. 1 Eylül itibariyle Lille, Gent, Antwerpen, Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, Paris üzerinden İsviçre, Lausanne, Zürich, Donaueschingen, Münih’e ve oradan da 1766 Kasım ayında nihayet Salzburg’a dönerler.

Seyahat süresinin uzunluğu dikkate alındığında Leopold’ün diplomatik yeteneği açıkça görülür. Hangi patron böyle bir şeye katlanabilir, bir düşünün!

Bu geziler Wolfgang Amadeus’a akıl almaz şeyler kazandırır: Doğaçlamalar yapar, konserler verir, beste yapar, orkestra yönetir ve tüm bunların yanı sıra öğrendiği yabancı dilleri konuşma fırsatı bulur, toplumun ileri gelenleriyle tanışır, bestecilerle, tiyatrocularla sohbetler eder, yabancı kültürleri tanır, ayrıca eşsiz deneyimler yaşar. Örneğin Brüksel’de Ruben’in tablolarını görür, Versailles Sarayı’ndaki hayata şahit olur, Pempei’yi ziyaret eder, Sistine Şapeli’nde ilahiler dinler, Calais’de gelgit olayına tanık olur, Londra Kulesi’ni görür.

Leopold oğlunu hayatı boyunca yalnız bırakmaz. Uzun tatil süreleri yüzünden Salzburg’daki memuriyetini tehlikeye atar, Wolfgang için yaşı hakkında yanlış bildirimde bulunur, beyaz yalanlar söyler, Milano’da oğlunun işe alınması için çabalarken yalandan hasta olduğunu bildirir, seyahati hızlandırmak için “kraliyet orkestrasının şefi” olduğu yalanını uydurur, Wolfgang’ın

sağlam bir yerde işe başlayabilmesi için her zaman yeni birileriyle irtibata geçer, başpiskoposla aralarındaki gerginliği hafifletir, 1787 yılı Mayıs ayında hayata gözlerini yumuncaya dek oğlu için endişelenir. Mektupları, gelecek kuşaklar için yaşadığı döneme kaynaklık eden güçlü bir adamdır.

10. Yürüyüş, marş. (ç.n.)

İlk Aşk

O yirmi bir yaşında, ilk aşkı ise on dokuzundadır. Mozart'ın babası Leopold Mozart Salzburg'da yaşarken, ciltçilik yapan erkek kardeşi Franz Alois Mozart Augsburg'da yaşar ve Mozart'ın ilk aşkı onun kızıdır. Mozart'ın babası ile amcası arasında güven temeline dayalı son derece iyi bir ilişki vardır. Mesleki anlamda da birlikte çalışırlar. Augsburg'daki "Franz Amca", Leopold Mozart'ın yazdığı ünlü *Temel Keman Öğretimi Üzerine*'nin buradaki satışını üstlenir. Kısaca "Bäsle" diye de hitap ettikleri kızı Maria Anna Thekla hiç de utangaç biri değildir, aksine hareketli bir kızdır. Tutku dolu bir aşk hayatı yaşamayı tercih eden kız, imla konusunda pek iyi değildir. Wolfgang Amadeus annesiyle birlikte 11 Ekim 1777'de Augsburg'a geldiğinde ikili birbirlerini görür görmez âşık olur. Ondan çok etkilenen Mozart, Thekla'nın da kendisine benzediğini, "birazcık fena" olduğunu belirtir.

On dört gün sonra Augsburg seyahati son bulur. Seyahatin ardından gelen artçı sarsıntılar mektuplara yansır. Bu mektuplar elbette kamuoyu önünde sergilenmek üzere kaleme alınmamıştır. Mektuplarda dikkati çeken noktalar; Mozart'ın sözcük dağarcığı, cümle kuruş tarzı, tersten anlamaları ve tuhaf düşünceleri, bir de olaylar ile düşüncelerin karmaşık bir biçimde iç içe geçmiş olmasıdır. Sözcük kullanımının dilin en alt düzeyinde sürmesi ve fazlasıyla açık olması çoğu kişiyi ürkütür. Bu nedenle "Bäsle" vakası ya atlanır ya da –bir çeşit cilveleşme, gençlik eğlencesi ya da aşırıya kaçan bir şakalaşma olduğu söylenerek– küçümsenir. Aralarındaki ilişkiyi betimlemektense onun bir mektubunu kısaltmadan aktarmayı tercih ettik. Böylece ilişkiye bir nevi tanıklık etmenizi sağlamayı amaçladık. Mozart mektupları eğlenceli ve ciddi olmak üzere ikiye ayırır. 13 Kasım 1777'de yani Bäsle'nin yanından ayrıldıktan yaklaşık bir ay sonra "ciddi bir mektup" yazar. Bu,

gerçekten de ölçülü ve neredeyse masum bir mektuptur. Mozart literatüründe çoğunlukla mektuplarından pasajlara yer verilmiştir. Bu kısa pasajlar art arda gelerek bir Mozart imgesi oluşturur. Mozart ile Bäsle arasındaki aşka ilişkin bu tür alıntılar okumak isteyenler için aşağıda küçük bir çeşitleme sunacağız. Fakat önce Mozart'ın 13 Kasım 1777 tarihli mektubunun tam metnini veriyoruz:

Ma trés chére Niéce! Cousine! fille!

Mére, Sœur, et Epouse!

Amman Tanrım Lanetler olsun! Şeyitan, cadılar, haçlı taburu ve sonsuz! Lanet olsun ellemantlere, havaya, suya, topuraka ve ateşe, Avrupa, asya, Afrika, Amerika'ya, cizviitlere, Augustin tarikatı mensuplarına, benediktenlere, kapüsenlere, minoritlere, dominikanlar, fransiskenlere, ve yaşasın: haçlı komutanları, Canonici regulares ve irregulares ve tüm miskinler, üçkağıtçılar, it oğlu itler, taşaklar ve erkeklik organları, eşekler, mandalar, deliler, geri zekâlılar ve tilkiler! Bu nasıl bir tutumdur, 4 asker ve 3 omuz askısı? Böyle bir paket ama içinde resim yok? Çok heveslenmiştim –geleceğinden hiç şüphem yoktu– çünkü siz bana daha geçenlerde yakında hem de çok yakında elimde geçeceğini yazmıştınız. Yoksa benim de sözümü tutacağım konusunda endişe mi duyuyorsunuz? – böyle bir endişe yaşadığınızı düşünmek bile istemiyorum! Şimdi sizden rica ediyorum, lütfen onu bana gönderin, ne kadar çabuk olursa, o kadar iyi. Umarım rica ettiğim şekilde, yani Fransız kıyafetleri içinde olur.

Mannheim'ı nasıl mı buldum? – insan bääsle'siz bir yeri ne kadar beğenebilirse o kadar beğendim işte. Yazımın kötü oluşunu bağışlayın, tüy kalem çok eski, ben de yirmi iki yıla yakın bir süredir aynı delikten dışkılıyorum, ama o hâlâ yerli yerinde! –o kadar çok dışkıladım ki– ve dişlerimde pisliği ısırdım.

Umarım, benim aksime, gönderdiğim tüm mektuplar elinize geçmiştir. Bir tane hohenaltheim'dan, 2 Mannheim'dan yazdım ve şimdi de bu; takdir edersiniz ki bu size Manheim'dan yazdığım üçüncü, ama genel itibariyle dördüncü mektup, takdir edersiniz ki. Artık son vermek zorundayım, takdir edersiniz ki, çünkü henüz üstümü giymedim, ve birazdan yemek yiyeceğiz, yeniden dışkılayabilmek için, takdir ettiğiniz gibi; beni hâlâ, beni sizi sevdiğim kadar çok sevin, böylece birbirimizi sevmekten asla vazgeçmeyiz, etraftaki duvarların içinde aslan dolandığında, zorlu zafer konusundaki tereddütler sürdüğünde, öfkenin zorbalığı yanlış yola girdiğince, bilge filozof Codrus Habermuss için sümük yer, ve Romalılar, onlar kıçımı destekler, her zaman ama her zaman hazırdırlar, ve her zaman öyle olacaklardır –sınıfsız–

Adieu, j'espére que vous aurés deja pris quelque lection dans la langue francaise, et je ne doute point, que – Ecoutés: que vous saurés bientôt mieux le francais, que moi ; car il y a certainement deux ans, que je n'ai pas ecrit und môt dans cette langue. adieu cependant. je vous baise vos mains, votre visage, vos genoux et votre – afin, tout ce que vous me permettés de baiser.

je suis de tout mon cœur votre trés affectioné Neveu et Cousin Wolfg: Amadé Mozart

Baba Leopold hayatı boyunca oğlunu koruyup kollar. Oğlu Augsburg'a gider gitmez Salzburg'dan bir mektup yazar ve onu hareketli Thekla karşısında dikkatli olması için uyarır. Bunu son derece politik bir biçimde yapar, önce Bäsle'yi bir güzel över, onun "güzel, akıllı, sevimli, becerikli ve esprili" biri olduğunu söyler. Ondan hoşnut olduğunu, "ona karşı bir şeyi olmadığını" belirtir. Hah, işte tam bu noktada ifadesi değişmeye başlar. Önce şüphe duyduğundan ötürü peşinen özür diler ve gerekirse "dizlerinin üzerinde af dilemeye" hazır olduğunu söyler, ancak bunu ona söylemek zorundadır. Bäsle'nin "din adamlarıyla fazla içli dışlı olduğu" kulağına gelmiştir. Bunun ardından endişeli babadan üçüncü hamle gelir. "Onun fena olduğu doğru, ama din adamları daha da fenadır" der. Bunu işin içinde olan biri, otuz yılı aşkın süredir başpiskoposluk sarayında memuriyet yapan, üstelik de prens başpiskoposa aşırı bağlı olan biri söylemektedir. Bu noktadan sonra yapılacak tek şey, uyanık Leopold Mozart'a verdiği güvenilir bilgiler ve hassas ifadeleri için derin bir saygı duymaktır. Bu adam neredeyse her şeyin içyüzünü görebilmektedir.

Söz verdiğimiz gibi aşağıda Mozart ve kuzeninin mektuplaşmalarından iki pasaja yer vereceğiz – zevkli bir okuma diliyoruz:

23 Aralık 1778 (Mozart'tan "Bäsle"ye):

... demek kesin geliyorsunuz, yoksa boktan olurdu; geldiğinizde sizi şahsen ben iltifatlar edeceğim, kıçınıza bir tokat atacağım... sağınızdan solunuzdan cimcikleyeceğim, size borçlu olduğum her şeyi son kuruşuna kadar ödeyeceğim, ve bir de okkalı bir osuruk atacağım, hatta belki sıçarım bile –Şimdilik adieu– meleğim, yüreğim, yüreğimde acıyla sizi bekliyorum, bana yazın ve Münih'e gönderin.

28 Şubat 1778 (Mozart'tan "Bäsle"ye):

.... kıçımız barış sembolü olmalı! – bana uzun süre tahammül edemeyeceğinizi biliyordum. Evet, evet, kendimin farkındayım ben, bugün tırt atsam da 14 gün içinde Paris'e gideceğim. Bana yanıt vermek istersiniz, Augsburg şehrinden yazmayı dilerseniz, bana yazınız, yollayınız, ben de mektubu alayım, gitmeden okuyayım, yoksa gidersem eğer, elime geçecek tek şey pislik! – o pislik! Ne tatlı bir sözcük pislik! – tadına bak – bu da güzel! pislik, tadına bak! – pislik! – yala! – o büyüleyici – pislik, yala! – harika! – pislik, tadına bak ve yala – tadına bak pislik! tadına bak ve yala! – Şimdi başka bir konudan bahsedelim; karnaval için tuhaf şeyler giydin mi? Augsburg'da insan buradakinden daha

eğlenceli şeyler giyebiliyor. Sizinle birlikte hoplayıp zıplayabilmek için yanınızda olmayı isterdim.

Yukarıdaki bölümlerin ikisi de farklı mektuplardan alınmıştır, ancak dil kullanımı açısından ikisi de birbiriyle neredeyse aynıdır. İkisinde de daha önce bahsettiğimiz artçı sarsıntıların izlerini görebiliriz. Mozart büyük bir iştahla ve cümle yapısına dikkat etmeden yazmaz. Sözcükleri yanlış yazar, noktalama işaretlerini de kafasına göre kullanır ya da kimi zaman hiç kullanmaz. Yaptığı sözcük oyunu ona çocuksu bir neşe verir. Bäsle'nin hatırasıyla başka bir dünyada yaşar.

Constanze

Dört bekâr kızı olan bir annenin işi hiç kolay değildir. Maria Cäcilie Weber, Mannheim'da yaşar ve iki numaralı kızı Aloysia on yedi yaşındadır, erken yaşta olgunlaşmıştır, güzeldir, müziğe büyük ilgi duyar ve Mozart ona adeta tapar. Aloysia'yı parlak bir şarkıcı yapacaktır. Kız öyle de olur, ama Mozart'ı yüzüstü bırakır. Mozart babasına da kızın ailesinin pek iyi koşullarda yaşamadıklarını ve annesinin çevirdiği sinsi dolapları fark etmediğini yazar. Kadın "bir kadının içmesi gerekenden" fazla içmektedir – ama onu hiç sarhoş görmemiştir. Ne var ki annesi Aloysia'yı oyuncu Joseph Lange ile sözlemiştir. Evliliklerine rıza göstermesi için kayınvalide Weber'e ömür boyu yıllık yedi yüz gulden ödemeleri gerekmektedir. Aloysia dışında üç kızı daha vardır. Kızlardan ikisi şarkıcı olur, "ortanca" 1781 yılında Viyana'da Mozart ile yakınlaşır. Weber ailesi artık Viyana'da yaşamaya başlamıştır ve diğer gelirlerinin yanı sıra geçimlerini sağlamak için oda kiralarlar.

Baba Leopold, oğlunun Weber'lerin yanında kaldığını öğrenince dehşete kapılır. Bayan Weber'in sinsi planlarını tahmin edebilir ve oğlunun ergenlik döneminde Bäsle ile, ardından da ilk büyük aşkı Aloysia ile yaşadıklarından sonra şimdi de anne Weber'in tuzağına düşeceğini düşünür. Babası haklıdır! Ne var ki onu Salzburg'dan uyarmak için geç kalır. Zekice bir stratejiyle Constanze ile Mozart'ın yakınlaşmaları sağlanır. Tasarlanan soğuk çöpçatanlık oyunu, sonunda derin, uzun süreli bir aşk ilişkisine dönüşür. Mozart babasını sakinleştirmesi, içinde bulunduğu koşulları olduğundan daha iyi göstermesi, Constanze'yi ağırbaşlı, güvenilir ve evine düşkün biri olarak tanıtması gerektiğinin farkındadır. Ancak o tehditkâr evlilik sözleşmesini babasından gizleyecektir. Anlaşmaya göre Mozart, üç yıl içinde ya Constanze'yle nikâhlanacaktır ya da anne Weber'e yılda üç yüz gulden ödeyecektir.

Mozart’ın 15 Aralık 1781 tarihli mektubu bir itirafla başlar: “Uzun zamandır size içimi dökemiyorum.” Ardından da nedenlerini sıralamaya başlar: Artık adam olduğunu, dine büyük saygı duyduğunu, dürüst biri olduğunu, hastalıklardan korktuğunu ve sağlığından olmamak için “hayat kadınlarıyla düşüp kalkmadığını” söyler; bu anlamda hiçbir kadınla ilişkisi olmadığını, evcimen biri olduğunu ve para biriktirip evlenmek istediğini bildirir.

Mozart biyografisi yazanlar Constanze’yi genellikle geri planda bırakır, ona şüpheyle yaklaşır ve onu soğuk bir biçimde betimlemekle yetinirler. Aslında bu küçümseyici, hatta yer yer nefret kokan tanımlamalara akıl sır erdirmek zordur, çünkü onu yaşadıkları maddi sıkıntıların bir bölümünden dolayı, on yılda on bir kez taşınmak zorunda kaldıkları için suçlamak, müzik dâhisine hiç anlayış göstermemekle itham etmek haksızlıktır. Hatta karnı burnunda bir kadınken bile eşini aldatmakla suçlanmıştır.

Her şeye rağmen Costanze birlikte oldukları sekiz yılda altı çocuk dünyaya getirir, ikisi hariç hiçbir seyahatlerinde eşini yalnız bırakmaz, müzik konusunda bilgilidir, sesi güzeldir, bestecilik işleriyle ilgilenir, mirası elinden geldiğince yönetir ve geri kalan borçları öder. Ona karşı önyargılarla dolu olan Leopold bile, 1785 yılında oğlunu ve gelinini Viyana’daki evlerinde ziyaret ettikten sonra kafasındaki Constanze imgesini değiştirmek zorunda kalır. Leopold, yengesinin adını anmayan ya da ondan çok soğuk bir biçimde bahseden kızına ağabeyi için “Gerekli tüm gereçlerle donatılmış güzel bir evi var” der. Leopold Viyana’ya geldiğinden beri Mozart’ın soğuk algınlığı ilerlemiştir. Kızına, “Eve bir doktor geldi, gelin gizlice çağırmış” der ve ertesi gün Mozart kendini “çok daha iyi” hisseder. Leopold torununu görünce çok sevinir. Her yeri dişleyip durmasının dışında “çok sevimli”dir ve “kendisiyle konuşulduğunda her seferinde gülümser”. Constanze’ye karşı yıllardır beslediği önyargılarını gözden geçirip düzelten büyükbaba iltifatı hak ediyor. Görülen o ki bu ziyaret amacına ulaşmıştır.

Önemli olan Constanze’nin eşiyle olan ilişkisidir. Mektuplardaki bazı aşk yeminlerinin gerçeküstü ve abartılı olduğunu düşünenler,

yıllar boyu süren uyumlu beraberliklerde çiftlerin birbirleri için bu kadar şefkat dolu ve içten ifadeler kullanamadıklarını kabul etmelidirler.

İşin İçinde Zehir Var mıydı?

Wolfgang Amadeus Mozart 5 Aralık 1791 tarihinde hayata gözlerini yumar. Ölümüne ilişkin dedikodular bir türlü bitmez: İki yüzyıldır ölümünün üzerindeki sır perdesi kalkmamıştır, çünkü otuz beş yaşında bir adamın öyle kolay kolay ölmeyeceği bir gerçektir. Bir sürü “delil” vardır, tıbbi raporlar, adli rekonstrüksiyonlar, tanık ifadeleri, resim ve yazı karşılaştırmaları, mektuplar, karanlık haberciyle yaptığı söylenen şüpheli görüşmeler, eşi, besteciler arasındaki kıskançlık, gizemli masonlar, Yahudiler, frengi tedavisi için yüksek dozda cıva kullandığı, borç tahsildarları, kıskanç bir koca vb.

Bu konudaki efsaneler son yirmi yılda gerçek anlamda masaya yatırılmış, gerçekçi bir biçimde Mozart’ı kimlerin, niçin ortadan kaldırmak istemiş olabileceği sorgulanmıştır. Sorgulamalar sonunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Şüpheli: Salieri

Antonio Salieri, kraliyet sarayında besteci ve orkestra şefidir, sabit bir işi vardır, o dönemde Mozart’tan daha başarılıdır; otuz dokuz opera, çok sayıda vokal ve enstrümantal eser bestelemiştir. Viyana kraliyet sarayında korkacak hiçbir şeyi olmayan biridir. Cinayet gerekçesi yoktur.

2. Şüpheli: Constanze

Dokuz yıl Mozart ile evli kalır, altı çocuk doğurur, çok sayıda mektuptan da anlaşılacağı üzere sevgi dolu bir evlilik hayatları vardır, yüklü bir miras beklentisi söz konusu değildir. Mozart’ın ölümünden on sekiz yıl sonra ikinci evliliğini yapar. Cinayet gerekçesi yoktur.

3. Şüpheli: Masonlar

Tarikatın sırları *Sihirli Flüt*'te ifşa edilmiştir. Ancak operanın librettosunu yazan Mozart değil Schikaneder'dir, üstelik hiçbir saldırıya uğramaksızın Mozart'tan sonra yirmi yıl daha yaşamıştır. Ayrıca Mozart masonluğun yayılmasını sağlayan biridir, onların bir çeşit temsilcisidir. 1792'den sonra masonluk belgelerinin imha edildiği doğrudur: İmparator Franz tarikatı yasaklar. Kimse devlete karşı suç işlemek istemez! Cinayet gerekçesi yoktur.

4. Şüpheli: Puchberg
Mozart, mason arkadaşına mektup yazarak ondan borç ister. Mason arkadaşı da gücünün yettiği ölçüde ona yardım eder. Ancak parasını alması için Mozart'ın ölmesi gerekmiyordu, aksine yaşaması onun için daha avantajlıydı. Cinayet gerekçesi yoktur.

5. Şüpheli: Franz Hofdemel
Mozart'ın ciddi maddi darboğazdan geçtiği dönemde alacaklı Hofdemel, borçlarını üçüncü kişi üzerinden dolaylı biçimde tahsil eder. Çevrede Mozart'ın Hofdemel'in karısına piyano dersi (ve çok daha fazlasını) verdiği yolunda dedikodular dolaşır. Ne olursa olsun bilinen bir gerçek vardır: Mozart'ın ölümünden bir gün sonra Hofdemel ailesinde büyük bir trajedi yaşanır. Franz Hofdemel intihar eder, eşi de bu konuda tek kelime etmez. Şüphesiz bu, Mozart'ı zehirledikleri yolundaki şüpheleri destekleyecek bir kanıt değildir.

Şüpheli doktorlar, tanınmayan tefeciler de vardır, belki de ölüm sebebi frengi tedavisi için uzun süreli cıva kullanımı olabilir, belki de Yahudiler ve masonlar Mozart'ın Alman oluşundan dolayı ona nefret beslemişlerdir (Ludendorff teorisi, 1936). Cinayet nedeni üretme konusundaki yaratıcılık sınır tanımadığı gibi korkunç bir biçimde yayılır. Mozart'ın ölüm nedeni ve olası şüpheliler konusunda güvenilir bilgi edinmek için Bär ve Braunbehrens'in eserlerine göz atabilirsiniz.

Yoksulluğu ve Toplu Mezara Gömülmesi

Dönemin tarihsel koşulları çerçevesinde düşünmek zorundayız; kişiler ya da olaylar onları çevreleyen toplumsal şartlar göz önüne alınmaksızın düşünülemez, daha da önemlisi değerlendirilemez. Aradan geçen zaman içinde Mozart'ın yaşadığı koşullar zaten etraflıca incelenmiştir. Sonuç olarak karşımıza hep takdir görmeyen ve yoksullaşan dehanın dramı gibi bir klişe çıkar. Konuyu aydınlatmak için burada kısaca şu üç sorunun yanıtını arayacağız: Mozart sefalet içinde mi yaşadı? Yoksul olduğu için mi toplu mezara defnedildi? Mozart'ın borç istemek üzere yazdığı mektuplar nasıl değerlendirilmeli?

Bugün toplumumuzda vatandaşlar gelir seviyelerine göre birbirinden ayrılır, sosyal olarak sınıflanır ve verecekleri vergiler ona göre düzenlenir. Değişen aylık gelir düzeyi söz konusuysa yıllık kazanca göre vergilendirme uygulanır. Mozart söz konusu olduğunda bu hesaplama net bir biçimde yapılamaz, çünkü birincisi aylık kazanca ilişkin detaylı veriler eksiktir, ikincisi gelir kaynaklarının tümü bilinememektedir. Bu konuda titiz araştırmalar yapılmıştır. Sonuçlar şaşırtıcıdır. Araştırmalara göre, Mozartların hiç de azımsanmayacak bir gelirleri vardır, gelirleri en azından ailenin ihtiyaçlarını eksiksiz karşılamaya yetecek ölçüdedir. Gelirlerinin değişkenlik gösterdiğini, düzensiz olduğunu ve Mozart ailesinin ev idaresinden pek anlamadığını zaten biliyoruz. Buna rağmen Mozart'ın kraliyet bestecisi olarak neredeyse hiçbir şey yapmasına gerek kalmadan hak ettiği sekiz yüz guldenin tek başına küçük bir sermaye sayıldığı gerçeği yeni araştırmalara kapı açıyor.

Buna bir de diğer gelirleri, örneğin konserlerden, ekstra işlerden, özel derslerden ve satışlardan kazandıkları da eklendiğinde ortaya çıkan bir gerçek var: Mozartlar iyi kazanıyordu. Mozart'ın buna rağmen yine de yoksulluk çekip çekmediği konusu hâlâ açıklık

kazanmamıştır. Şimdi sorulması gereken soru, bu paranın nereye gittiğidir. Bu konuya daha sonra tekrar değineceğiz.

Birçok tarihçinin kafasına takılan bir diğer soru da şudur: Mozart yoksul olduğu için mi bir toplu mezara defnedilmiştir? Immanuel Kant, Aydınlanmayı o meşhur sözleriyle açıklar: "İnsanın kendi hatasıyla düşmüş olduğu bir ergin olmayış durumundan kurtulması." Onun kurtulmakla kastettiği şey, açıklanamayan normlar ve ritüellerin aşılmasıdır. Akıl ile açıklanamayan şeyler yerini yeni rasyonel hükümlere bırakmalıdır. Mozart yaşadığı dönemde Avusturya'da Salzburg'da Aydınlanmacı Başpiskopos Colloredo'dan bahsedilirdi. Bu Aydınlanmacı hükümdar, kraliyetin yönetim merkezinde oturup yeni Aydınlanmacı siyaseti planlar ve uygulardı. Bu çalışmaları kapsamında manastırları dağıttığı, köleliği kaldırdığı, Kilise'yi, tıpkı 1780'de imparatorluğu Viyana'dan yöneten II. Josef gibi, mutlakıyetçi devletin emrine girmeye zorladığı bilinir. İmparator neredeyse her şeyi düşünmüştür. Mozart'ın öldüğü 1791 yılında geçerli olan defin meselesini de düzenlemiştir. Rasyonel düşüncenin nasıl bir tutarlılıkla yeni defin şekillerini –hijyen konusunda– düzenlediği gayet açık bir biçimde görülür:

II. Josef'in 23 Ağustos 1784 Tarihli Defin Yönergesi (Özet):

1. Bugünden itibaren yerleşim yerlerinin çevresinde bulunan tüm mezarlar ve kilise mezarlıkları kapatılacaktır. Onların yerine yerleşim bölgelerine uygun uzaklıkta yerler tercih edilecektir.

2. Tüm ölüler ... her zamanki gibi kilisedeki dini törende kutsanıp toprağa verilecektir, ancak kilisedeki törenin ardından yerleşim yerleri dışında belirlenen mezarlıklara gösterişsiz, sessiz sedasız bir biçimde papaz tarafından götürülecek ve gömülecektir.

3. Bu mezarlıklar için halkın tamamına yetecek kadar bir alan seçilmelidir; bu alan, kurak olmamalı ya da cesedin çürümesini önleyecek herhangi bir toprak türünden oluşmamalıdır...

4. Defin ile amaçlanan tek şey cesedin mümkün olduğu kadar çabuk çürümesini sağlamak olduğundan ve cesetler tabutla gömüldüğü zaman bu süreç geciktiğinden, bundan sonra tüm cesetler keten bir çuval içinde, kıyafetsiz bir biçimde tabuta konarak mezarlığa götürülmelidir.

5. Mezarlığa gelindiğinde ... taşınan ceset tabuttan çıkarılmalı ve içinde bulunduğu ağzı kapalı keten çuvalla birlikte kazılan mezara yatırılmalı, üzerine kireç dökülmeli ve

beklemeden üzeri toprakla örtülmelidir. Aynı anda birden fazla ceset gelmişse, bir mezara birden çok ceset gömülebilir...

6. ... lakin... yakınları, ölenler için tabutları kendileri temin etmek isteyebilirler – buna hakları vardır– ancak cesetler asla tabutla birlikte gömülemez, tabuttan çıkarılır; bu tabutlar başka ölüler için kullanılır.

İmparatorun bu sert düzenlemeleri halktan büyük mukavemet görür. Özellikle ölülerin tabutla değil de kefenle gömülmesi emri insanları öfkelendirir. II. Josef hiç değilse tabutla ilgili bölümü değiştirmek zorunda kalır. Kefenle gömülme kuralları yeniden düzenlenir. Herkes nasıl gömüleceğine kendi karar verebilecektir – elbette ücretini ödemek koşuluyla– "... ayrıca yönergenin dışına da çıkılmayacaktır".

Mozart'ın borç istemek için yazdığı mektuplara gelince, bunları neden yazmıştır? Haziran 1788-Haziran 1790 arasında Mozart sadece Michael Puchberg'e "gerekli giderleri karşılayabilmek için" para istemek üzere on beş mektup yazmıştır. Elbette bu rica mektuplarının hepsi aynı değildir. Bazı mektuplarda avans ister, bazılarını büyük zorluklar içinde yazmıştır ve istediği miktarı belirtir ("en azından altı yüz duka"). Çoğunu büyük zaman baskısı altında ve gerçekten de zor durumda yazar. Kullandığı "hemen olmak zorunda" ya da "sadece bu seferlik" gibi ifadeler acil yardım istediğinin kanıtıdır. Mozart büyük olasılıkla Puchberg, Hofdemel, Swieten, Lackenbacher dışında bilmediğimiz daha birçok kişiden de borç istemiştir.

Mozart'ın çektiği ekonomik sıkıntı bir tek nedene bağlanamaz, birçok nedeni vardır, ancak bu durum yine de tekrar tekrar darboğaza girmelerini açıklamaya yetmez. Bu nedenlere Mozart çiftinin paralarını idareli kullanamayışları, bütçelerini tedbirli bir biçimde ayarlayamamaları, gelirlerin düzensizliği, Viyana'da her yıl taşınmaları, doktor ve ilaç için ödedikleri büyük paralar, Constanze'nin kür masrafları ve yaptıkları yanlış hesaplar da eklenebilir.

Mozart hakkında yapılan araştırmalar, yirmi bin avro borcun bugün için "çok mühim" sayılmadığını gösteriyor. Eğer borcu bunun iki katı olsaydı bu, bugün bile bir nakit sıkıntısı anlamına gelirdi.

Mozart için de böyle düşünmek gerekir. Mozart Ekim 1790'da Heinrich Lackenbacher'e bir senet imzalar, 1000 guldenlik bir kredi karşılığında teminat olarak "tüm mobilyalarını" ortaya koyar. Para istemek için yazdığı mektuplar, en azından birkaçı yardım çağrısıdır. Mozart'ın para bulmak için meseleyi büyüttüğünü, numara yaptığını, yalan söylediğini, mason arkadaşı Puchberg'in cömertliğinden faydalanmak istediğini ileri sürenler, onun hakkında yapılan araştırmaları abartılı bir biçimde eleştirmiş olurlar. Yoksulluk çeken, utana sıkıla yardım isteyen, icra memurlarından korkan ve onurunu kaybetmeyi göze alan birinin "zor durumda" olduğuna inanmak gerekir. Bir başka mesele de bu zorlu koşullardan kimin sorumlu olduğudur. Bu duruma Mozart'ın kendisinin neden olduğu kanıtlanmış görünüyor. Maddi sorunlar ve bestecilikteki ustalığının çelişkili beraberliği dikkat çekici. Örneğin, Mozart'ın maddi krizin en zorlu günlerinde, 1788 yazında (aralarında K. 550 *Sol Minör Senfoni*'nin de bulunduğu) üç muhteşem senfoni bestelediğini biliyoruz. Bu sayede Mozart en azından bir süreliğine de olsa maddi zorluklarını unutmuş olmalı, çünkü kaygı ve stres altında beste yapamazdı. Beste yapmak için "berrak bir kafaya" ihtiyacı olduğunu kaleme aldığı bir mektuptan biliyoruz.

Sırra Vâkıf

Bugüne dek esrarını koruyan bir konu daha vardır: Hakkında onca şey bildiğimiz Mozart, geride masonlarla bağlantısına dair hiçbir yazılı kanıt bırakmamıştır. Locaya kabul evrakları gibi, çıraklıktan kalfalığa, sonrasında da ustalığa yükseldiğine dair tek bir belge bile yoktur, ritüel kıyafetleri de bulunamamıştır. Sayıları azımsanmayacak kadar çok olan mektupları arasında konuyla ilgili notlar ya gizlenmiş, ya silinmiş ya da sonradan bir şekilde yok edilmiştir. Mozart'ın mason locası üyesi olduğuna ilişkin çok az kanıt vardır. Bu kanıtları da kimi zaman, kendisi gibi mason olan babasına yazdığı mektuplara düştüğü bir notta, kimi zaman Johann Michael Puchberg gibi loca üyelerinin isimlerinin yanına düştüğü M. B. (mason biraderi) ibaresinde görüyoruz. Burada müzik tarihinin yardımına kriminologlar koşar. Mason protokolünün verilerine göre, kesin olan şudur ki: W. A. Mozart 14 Aralık 1784 yılında locaya "hayırsever" olarak kabul edilmiş, öncesinde de kurallar gereği sır saklayacağına dair yemini imzalamıştır. Locaya kabul edilmek isteyen herkesin imzalaması gereken metni aşağıda veriyoruz:

> Bu belgenin altında imzası bulunan ben, mason locasına kabul edilmek için kimse tarafından olağanüstü şeyler keşfedeceğim ya da geçici çıkarlar sağlayacağım vaadiyle kandırılmadığıma, aksine bunu kendi irademle istediğime şerefim üzerine yemin ederim. Buna karşılık bana bu locada devlete, prense, dine ve ahlaka aykırı hiçbir şey yapılmadığı bildirildi. Ben de onurlu bir adam olarak bana tebliğ edilecek ya da bana yapılacak diğer şeyler hakkında locaya kabul edilmesem bile, din adamı olsun olmasın kimseye bir şey söylemeyeceğime söz veririm.

Mozart 1785'te çıraklıktan kalfalığa yükselir. Yoklama listelerinden, sık sık toplantılara katıldığını biliyoruz. Bir besteci ve bu işin içinde olan biri olarak onun masonluk fikirlerini müzik eserlerine taşıdığını da biliyoruz. Vokal eserlerinin birkaçının ismi bile masonlukla ilişkilidir: *Dir Seele des Weltalls, (Evrenin Ruhu) K.*

419; Die Maurerfreude (Mason Sevinci) K. 471; Die ihr des unermesslichen Weltalls Schöpfer ehrt, *(Sonsuz Evrenin Yaratıcılarını Onurlandıran Sizler) K. 619; Laut verkünde unsre Freude, (Sevincimizi Yüksek Sesle Duyuralım) K. 623.* Mozart'ın 1785 yılında bir mason arkadaşının ölümü vesilesiyle bestelediği enstrümanlar eseri *Maurerische Trauermusik (Masonluk Yas Müziği)* isimli bir de enstrümantal eseri vardır.

Mozart'ı, katı bir Katolik olan babası 1785 yılında tarikata götürür. Papa VI. Pius'un çıkardığı fermanla masonları kâfir ilan etmesi bile Kilise'ye sıkı sıkıya bağlı olan Leopold Mozart'ı locaya üye olmaktan alıkoymaz. On altı gün gibi rekor bir sürede çıraklıktan ustalığa yükselmeyi başarır. Masonların idealleri Leopold'ün oğlunun da idealleri olur. Mozart bu idealleri *Sihirli Flüt*'te ölümsüzleştirmiştir. Eserde sıkça geçen üç rakamı (üç çocuk, üç kadın, üç sınav...) 3x3 üçlük notaların bulunduğu uvertürle yansıtılır ve ikinci perdenin başında Sarastro'nun kutsal muhiti vardır, yol karanlıktan aydınlığa gider (güneşin parlak ışıkları) ve bir kadın (Pamina) bilgeler arasına kabul edilir. Tüm bunlar güzellik, güç, bilgelik gibi masonluğun temel kavramlarına karşılık gelir. Kabul etmek gerekir ki efendi Sarastro sadece ideal bir insan değildir, onun da köleleri vardır ve onlara kötü davranır. Ama sapmalar olmak zorundadır. Diğer taraftan Mozart, Pamina'yı özgürleştirerek gizli tarikatın içindeki erkek egemen topluluğun sınırlarını da yıkar.

Ekler

K. ve Diğerleri

Onu her yerde görüyoruz: Afişlerde, Mozart'ın eserlerinin yer aldığı etkinliklerin program listelerinde, kısacası Mozart adının geçtiği her yerde var. Evet, Ludwig von Köchel'in yaptığı dizinden (Köchel Verzeichnis) bahsediyoruz. Kısaca K. harfi ile gösterilir ve ardından da 1 ve 626 arasında bir sayı gelir. Örneğin K. 1 küçük Mozart'ın ilk eseridir. Yarım kalan eseri *Requiem*'in dizindeki yeri K. 626'dır.

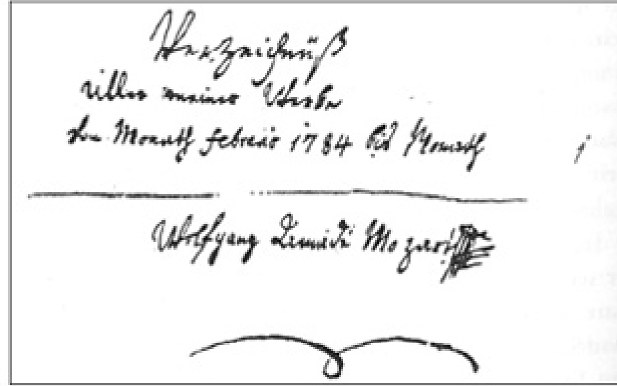
Bugün hâlâ kullandığımız bu düzenlemeyi Dr. Ludwig Ritter von Köchel'e borçluyuz. Soyisminin önündeki "von" unvanı kendisine kırk iki yaşındayken liyakat nişanı olarak verilmiştir. Aslında doktor unvanı almış bir hukukçudur ve botanik ve mineraloji alanına ilgi duymuştur. Aynı zamanda oldukça da iyi bir hocadır. Kısacası farklı yeteneklere sahip biridir. Daha otuz iki yaşındayken yüksek dereceli imparatorluk memuru olur ve daha sonra da arşidükün dört çocuğuna Viyana'da ders verir. Kendisi eğitim müdürlüğüne kadar yükselebilecek durumdadır, ancak benimsediği "özgürlükçü düşünce şekli" onun Salzburg'daki kraliyet eğitim müdürlüğünde çalışmasına manidir. İki yıla yakın bir süre memuriyet yaptıktan sonra bu görevden ayrılır. Düşünen ve eleştiren bir bilim adamı olarak müfettişlik yapmak ona göre değildir.

Köchel zamanla müziğe yönelmeye başlar. Mozart konusunda müzikbilimsel bir sezgisi olduğunu keşfeder. Müzik konusunda araştırma ve koleksiyon da yapan Köchel, Otto Jahn'ın 1856 yılında yayımlanan Mozart biyografisinden çok etkilenir. Genç Köchel şaşkınlıkla araştırmalarına devam eder, kendi imkânlarıyla tüm Avrupa'yı dolaşır ve Breitkopf Yayıncılık'a Mozart'ın tüm eserlerini yayımlama teklifi götürür. 1876'da yayımlanan *Mozart'ın Bütün Eserleri* için 15.000 gulden "mali yardım" yapar. Yaptığı araştırmaları, çalışmaları, elindeki koleksiyonları ve el yazmalarını

daha sonra kütüphanelere, okullara ve enstitülere miras olarak bırakır. 3 Haziran 1877’de Viyana‘da ölür. Cenazesinde onuruna *Requiem* K. 626 çalınır.

Doğa bilimleri eğitimi alan Köchel, Mozart’ın eserlerini büyük bir itinayla derler. Bu çalışma sırasında elbette kendisinden önce yapılan çalışmalardan da faydalanır:

- Mozart’ın babası, 1768’de büyük bir dikkatle bir eser listesi hazırlamış, ilk piyano eserinden itibaren Mozart’ın eserlerini kayda geçirmiştir. Leopold Mozart bu listeyi büyük olasılıkla imparatora sunduğu dilekçeye de eklemiş, o sırada on üç yaşında birinin opera yazamayacağını söyleyerek Mozart’ın ilk eserini küçümseyip gülüşen dalkavuklar karşısında oğlunu savunmak için esip gürlemiştir. *Bastien ve Bastienne* opereti gerçekten de Viyana’da boykot edilmiş ve sahnelenmemiştir.
- Wolfgang Amadeus Mozart’ın hazırladığı 9 Şubat 1784-15 Kasım 1791 arası “Tüm Eserlerim” başlıklı dizin.

- Stadler-Nissen ve André’nin miras listesi.
- Fuchs, Gleissner, Breitkopf, Jahn gibi isimlerin yaptığı bazı ön çalışmalar.
- Mozart mektuplarından alınan sayısız veri.

Ancak büyük sorunlarla da karşılaşmıştır. Bunun nedeni:

- Eserlerin yaklaşık üçte biri basılmamıştır.
- Orijinal olan ile olmayanı ayırt etmek çoğunlukla çok zordur.
- Bazı eserlerin üzerinde tarih yoktur.

- Sadece tamamlanmış eserler kabul edilmektedir.
- Atlanan ya da açığa çıkmayan eserler hakkında bilgi yoktur.

Köchel'in ardından gelenler Mozart'a ait yeni eserler bulurlar, orijinal olanlar ile olmayanların ayırt edilmesi gerekir. Köchel dizininin 1905 yılında yapılan ikinci basımında on orijinal olmayan eser listeden çıkarılır, yerine on bir yeni eser eklenir. 1956'da jübile yılında on dört küçük piyano eseri listeye alınır. Bunların tümü daha önce listede olan *Menuett K. 1*'den öncesine aittir. Bu nedenle yeni bir numaralandırma yapılmaz, yeni bulunan eserler 1a'dan 1d'ye kadar numaralandırılır. 1862'deki basıma yazdığı önsözde Köchel şöyle der:

> Umarım bu çalışmanın yayımlanması, bugüne dek gün yüzüne çıkmayan bazı şeylerin gizlendikleri yerden çıkmasına vesile olur; elinde onun imzasını, nadir nüshaları ve suretlerini bulunduran herkesten bunları, dizini tamamlamak için yayımcıyla ya da yazarla paylaşmalarını rica ediyorum.

Bu, Mozart'ın izini sürmeye bir çağrıdır!

Mozart hayatını kaybettikten sonra ardında beklenenden çok daha fazla nota bıraktığı ortaya çıkar. Bu durumu, babası Leopold'ün ve Viyana'daki on bir taşınmanın her birinde babasının el yazmalarını oradan oraya taşıyan oğlunun düzen anlayışına borçluyuz. Eşi Constanze de el yazmalarının bir arada tutulmasında etkili olmuştur. Büyük olasılıkla bazı el yazmalarını elinde tutan görümcesi Nannerl'in şüphelerini desteleyecek hiçbir kanıt yoktur. Constanze verilerin düzenli bir biçimde toplanmasını sağlar. Ona düzenleme sırasında Abbé Maximilian Stadler yardımcı olur. Bay Stadler şöyle yazar:

> O [Constanze] benden el yazmalarını düzenlemek için yardım istedi. Onları adresime göndermek istedi. Bu isteğini reddettim ve ona ... kendisini ziyaret ederek, kendisiyle birlikte yaşayan Bay von Nyssen'in eşliğinde merhumun ardında bıraktığı müzikal mirasın tümünü inceleyeceğime, düzenleyerek bir katalog oluşturacağıma söz verdim. Sözümü tutmam uzun sürmedi... Daha sonra Bay André'nin tüm mirası satın aldığı herkesçe biliniyor.

Mozart’ın geride bıraktığı müzikal mirasın dökümü 1798’de tamamlanır. Bundan sonra iki yayıncının Breitkopf (Leipzig) ve André’nin (Offenbach) çekişmesi başlar. Constanze ikisiyle de görüşür. Resmi olarak ilk Breitkopf ile iletişime geçer. Yayıncı kararsızdır. Constanze iki kez ültimatom gönderir, yayıncı hâlâ bir karara varamamıştır. Bu arada yayıncı André, Constanze’yi Viyana’da ziyaret ederek mirası inceler. André 9 Ocak 1800 tarihinde üç bin yüz elli gulden karşılığında tüm eserleri alır. Constanze o güne dek ele geçirilemeyen eserlerin bulunması için yardımcı olacağına söz verir. Şüphesiz önemli bestelerinden birkaçı kayıptır. Mozart’ın kız kardeşi Nannerl miras kavgasından sonra birkaç şeyi kendine saklamıştır, Constanze kocasının ölümünden hemen sonra sekiz parçayı Berlin’de bir yere satmak zorunda kalmıştır, karşılığında sekiz yüz gulden aldığı düşünülecek olursa bunlar büyük olasılıkla önemli parçalardır.

On dört yıl sonra J. A. André, Mozart eserlerinin tümünü satmak ister. Mirasın tümünü Viyana, Berlin ve Londra’daki imparatorluk saraylarına teklif eder. André 1842 yılında öldüğünde miras yedi vârisi arasında bölünür. Bunlar altı oğlu ve Viyana’da yaşayan piyano üreticisi üvey oğlu J. B. Streicher’dır. Streicher diğerlerinin yanı sıra *Don Giovanni* partisyonunun da sahibi olur. Eserler farklı yerlere satılarak dağılır, bir kısmını bulmak bir daha mümkün olmaz. İzleri hâlâ sürülüyor. Neyse ki Berlin’deki kraliyet kütüphanesi yorulmadan iz sürüp eserleri bir araya getiren Köchel için el yazmalarının büyük bir kısmını yüz otuz sekiz gümüş para karşılığında almıştır.

Bu büyük arayış, düzenleme ve sıralama bugün hâlâ devam ediyor. Birçok yeni etiketleme ile liste bugün bile yenileniyor. Üçüncü basımında (Leipzig 1980) ekler kısmında üç yüzden fazla eserin tarihi yeniden düzenlenmiş, orijinal olup olmadıklarına göre sıralanmış, o dönem kayıp olup da sonradan bulunan eserler eklenmiştir. Büyük Köchel’in ruhu şad olsun! O kadar büyük bir titizlikle çalışmıştır ki, bugün elde edilen çok sayıda yeni bilgiye rağmen onun dizini, kullandığı kronolojik sıraya göre verdiği

rakamlarla birlikte dünyada kabul görmüştür ve hâlâ kullanılmaktadır.

Belli Başlı Eserleri

Vokal Müzik

1. Operaları

K. 38 Apollo ve Hyazinth 1767
K. 50 Bastien ve Bastienne 1768
K. 51 La finta semplice (Bir Ahmak Taklitçisi) 1768
K. 87 Pontus Kralı Mitridates 1770
K. 111 Ascanio Alba'da 1771
K. 126 Il sogno di Scipione (Scipio'nun Rüyası) 1772
K. 135 Lucio Silla 1772
K. 196 Sözde Bahçıvan Kız 1775
K. 208 Çoban Kral 1775
K. 344 Zaide 1779/80
K. 366 Girit Kralı İdomeneo 1781
K. 384 Saraydan Kız Kaçırma 1782
K. 422 L'oca del Cairo (Kahire Kazı) 1783
K. 430 Lo sposo deluso (Aldatılmış Damat) 1783
K. 486 Opera Müdürü 1786
K. 492 Figaro'nun Düğünü 1786
K. 527 Don Giovanni 1787
K. 588 Così fan tutte (Kadınlar Hep Böyledir) 1790
K. 620 Sihirli Flüt 1791
K. 621 Titus 1791

8 piyes, pandomim ve bale gösterileri için yaptığı müzikler
63 arya ve orkestrası da olan topluluklara yaptığı müzikler

2. Kilise Müzikleri

14 ayin
Requiem, K. 626
4 dua müziği

4 ikindi duası
11 dini operet ve kantat
34 küçük dini müzik; aralarında *Ave verum corpus,* K. 618 de vardır.

3. Dünyevi kantatlar, mason kantatları (4)

4. Piyano, mandolin ve org eşliğinde liedler (39)
Bazıları:
Gesellenreise, K. 468
Das Veilchen, K. 476
Die Alte, K. 517

5. Kanonlar (30)

6. Çoksesli Şarkılar
Chor a cappella (1)
Duvarcı şarkıları (6)
Piyano eşliğinde çoksesli şarkılar (2)
Üflemeli eşliğinde çoksesli şarkılar (6)

Enstrümantal Müzik

1. Senfoniler (48)
Bazıları:
La Majör Senfoni, K. 201
Do Majör Senfoni, K. 551
Sol Minör Senfoni, K. 550

2. Solo konçertolar
Piyano konçertoları (19+2)
Aralarında Do Majör Piyano Konçertosu, K. 467 de vardır.
Keman konçertoları (7+4)
Aralarında La Majör Keman Konçertosu, K. 219 de vardır.
Uflemeli ve orkestra (12)

Aralarında Re Majör Flüt Konçertosu, K. 314 de vardır.
Birden fazla solo enstrüman ve orkestra (6)
Aralarında Müzikal Bir Şaka, K. 522 de vardır.
Orkestra için marş (12)
Orkestra için dans (47)
Üflemeliler için eserler (18)
Yaylılar için eserler (6)
Aralarında Küçük Bir Gece Müziği, K. 525 de vardır.
Kilise sonatları (37)
Üflemeli kuartetleri (59)
Yaylı kuartetleri(29)
Üflemeli kuintetleri (2)
Yaylı kuintetleri (6)
Piyanosuz duo ve triolar (12)
Piyano kuartetleri (2)
Piyano kuintetleri (2)
Piyano ve keman ya da flüt için eserler (43)

3. Piyano müziği (83)
Sonatlar (22)
Aralarında La Majör Sonat, K. 331 de vardır.
Tek parçalar, rondolar (61)
Aralarında Sol Majör Manuetto, K. 1 de vardır.

(Kolay okunabilir bir dizin Arnold Werner-Jensen’ın W. A. Mozart, Stuttgart 1990, başlıklı eserinde yer almaktadır.)

Biraz da Terminoloji

A cappella – “Sade koro müziği”, enstrümansız koro şarkısıdır.

Alla breve – Orkestra şefleri için yararlı bir işarettir. Dört dörtlük ölçüyü, ikiye bölerek iki ikilik biçimine dönüştürür. Böylece her ölçü iki vuruşluk olarak çalınır, müzisyenlerin çok daha hızlı bir tempoda çalmaları gerekir.

Allegro – Çok net olmamakla birlikte bir tempo şeklini ifade eder, “neşeli ve hızlı” “canlı”, “telaşsız fakat süratli” anlamını taşır.

Andante – Çok net olmamakla birlikte bir tempo şeklini ifade eder, daha yavaş, “yarı yavaş” biçimde anlamına gelir.

Artikülasyon – Bir sesi ya da ses dizisinin icra ediliş biçimini belirtir, çok sayıdaki icra biçimlerinden en sık karşılaşılan iki tanesi staccato ve legatodur. Staccato, seslerin birbirine bağlanmaksızın, kısa ve ayrı ayrı çalınmasıdır; legato ise seslerin art arda bağlı olarak çalınmasıdır.

Arya – Bir kişi tek başına şarkı söyleyerek hissettiği ve düşündüklerini açık bir biçimde ifade ederken orkestra da ona eşlik eder.

Cantabile – Güzel, uyumlu ses, ezgi, melodi demektir. Enstrümantal müzik için de kullanılır. Mozart “Cantabile, müzikte en güzel şey” demiştir.

Con sordino – “Surdinli” demektir. Yaylı enstrümanların telleri çalgının köprüsü üzerine gerilidir. Bu köprüye küçük bir surdin takılmak suretiyle seslerin tonunun yumuşaması ve azalması sağlanır.

Con spirito – “Ruh, duygu ile” anlamına gelir, canlı, hızlı şeklinde açıklanabilir.

Dissonans – Sakin bir biçimde ilerleyen (uyumlu) melodide beliren ve gerilim uyandıran (uyumsuz) ses.

Dominante – Dizinin V. basamağını ifade eder.

Duoe (triole) – Her ses değerinin belirli bir zamanı vardır. Zaman ikiye bölünürse bir duole, üçe bölünürse triole oluşur.

Dinamik – Sesin şiddetiyle ilgili her şey.

Fermate – (*puandorg*) Bir durak işaretidir, süresine yorumcunun kendisi karar verir.

Forte – Yüksek sesle!

Füg – Çoksesli müzikte bir beste türüdür. Tamamı bir melodi (tema) tarafından belirlenir. Bir ses bir tema ile başlar, diğer sesler belirlenen sürede ona katılırlar ve aynı temayı sürdürürler, ilk başlayan son katılan sesin bitmesini beklemez, hep birlikte bir bitiş noktasına ulaşılana kadar yan melodiler (karşı melodiler) icra etmeye devam eder. Sonra tema farklı bir tonda tek sesli olarak yeniden başlar, böylece ikinci bölüm başlamış olur, aynı prosedür izlenir. Bir fügün kaç bölümden oluşacağına besteci karar verir. Profesyoneller kesitleri, tüm seslerin temayı icra edip etmediğine bakarak tam, eksik ya da artmış olmak üzere üçe ayırırlar.

Improvisation – (emprovizasyon ya da doğaçlama) Spontane yaratıcılıkla müzik icra etmek demektir. Bazen emprovize edilecek tema önceden belirlenir. Emprovizasyon geniş bir hayal gücü ve yetenek gerektirir, aksi takdirde dinleyici kolayca sıkılabilir.

Interval – İki ses arasındaki aralıktır. Bu aralıklar farklı biçimde adlandırılır: İkili, üçlü, dörtlü vb. İki ses arasındaki aralık matematiksel olarak da ölçülebilir. Buradaki temel ölçü birimi, piyano üzerinde çalınabilen en küçük birim olan yarım sestir.

Kadans – Bu kavramın iki farklı anlamı vardır, dizinin I., IV., V., I. basamağında yer alan seslerin art arda gelmesidir. Bunlar üç ana sestir. Dinleyiciye, “Dikkat az sonra final geliyor!” demeye yararlar. Diğer taraftan kadans solo konçertolarda ilk bölümün sonunda orkestranın susması ve solistin; örneğin keman, flüt, trompet, piyano çalan sanatçının ustalığını göstermek için tek başına çaldığı bölümdür. Bu süre içinde orkestra sessiz kalır.

Koloratur – Şarkıcının ustalığını büyük ses atlamaları ve hızlı tempo aracılığıyla göstermesine yarayan düzenlemedir. Mozart, istenen şarkıcı kadının rolü alabilmesi için sıklıkla “ortalama kolorotur sesler” için pasajlar bestelemiştir.

Kraşendo – Sesin şiddeti ilgilidir. Kraşendoda ses derece derece artar.

Kromatik– Yarım tonlardan oluşan ses aralıklarıdır, notaların yanına gelen işaretlerle belirtilir (# ve b), besteciler kromatik sesleri, sesler seçtikleri mod için yeterli olmadığında kullanırlar.

La – (la sesi) saniyede 220 titreşimlik sese verilen addır. Tınısı standart ton la1’den (diyapazonda) bir oktav daha kalındır.

Libretto – Opera metninin eksiksiz şekli. Besteci tarafından bestelenmeye hazırdır.

Majör – Mod. Diziye bakarak anlaşılır, toplam sekiz ses vardır, hepsi de tam sestir, sadece III., IV., VII., VIII. basamaktaki sesler yarım sestir. Majör sesler daha net, berraktır ve kulağa daha hoş gelirler. Her zaman majör gamın I., IV. ve V. basamağında yer alırlar.

Menuetto – On altıncı yüzyıldan Mozart’ın yaşadığı döneme kadar soyluların yaptığı saray dansı. Üç dörtlük ölçüdedir.

Minör – Mod. Diziye bakarak anlaşılır, toplam sekiz ses vardır, hepsi de tam sestir, II., III., V. ve VI. basamaktaki sesler yarım sestir. Minör sesler (üç sesli akorla karşılaştırıldığında) karanlık bir etki bırakırlar, tek seslere eşlik etmek zordur.

Orgelpunkt (pedal ses) – Uzun süre devam eden bir sestir. Çoğunlukla bastır. Diğer sesler kesilmez, ondan etkilenmeden melodiyi sürdürürler.

Ostinato – Bıkıp usanmadan tekrarlanan müzikal formül (küçük bir melodi, ritim vb.).

Partisyon – Nota defteridir: içinde tüm sesler ve enstrümanlar güzelce düzenlenmiştir. Böylece şef bir göz atarak tüm sesleri kontrol edebilir.

Piano – Sessiz!

Polifoni – Çok sesli demektir, fakat burada özel bir türü kastedilir: Her sesin kendi özel yaşamı vardır, bağımsızdır. Çok sayıda bağımsız ses bir araya geldiğinde bir çok ses açığa çıkar. Bunu bestelemek zordur. Füg polifoninin bir çeşididir.

Ritim – Art arda gelen ses uzunluklarından başka bir şey değildir. Basit bir ritimde sadece eşit uzunluktaki ses değerleri bulunur. Bir eserde ne kadar farklı ses değeri (ve es değeri) varsa eser o kadar ilginçtir.

Rondo – Dinleyiciler onu çok sever, çünkü başlangıç melodisi kısa süre sonra (A) hiç değişime uğramadan tekrarlanır. Bağlantı parçası olarak birbirlerinden farklı ara müzikler girer (B, C, D). Buna göre tam bir rondo şöyle olur: A-B-A-C-A-D-A.

Seufzer – (İç çekişi andıran sesler) İki sestir, çoğunlukla birbirlerine çok yakındırlar. İlk ses daha tiz ve vurguludur, ikincisi pes, kısa ve sessizdir. Bu ikili art arda sıralandığında bir zincir oluşturur.

Senfoni – Orkestra için sonat demektir.

Sonat – Bir tür enstrümantal müziktir, üç ya da dört büyük bölümden oluşur. Her bölümün temposu farklıdır. İlk bölüm en önemlisidir. Belirlenen bir örneğe göre düzenlenir.

Sonat Formu – Bunun için iki birbirine zıt melodi (birbirine zıt iki tema: biri forte, tiz ve majör diğeri ise piyano, pes ve minör) Başlangıçta iki tema da çalınır (sergileme = ekspozisyon). Dinleyicinin kulağında kalması amacıyla tüm ekspozisyon tekrarlanır. Daha sonra besteci temayla dilediği gibi oynar, onu değiştirir, kısaltır ya da parçalara böler. Dinleyicinin kafası iyice karışınca hemen birinci ve ikinci tema ilk halleriyle yinelenir (reprise). Birkaç akor ile sonat formu sona erer.

Uvertür – Operada orkestranın perde açılmadan önce çaldığı başlangıç müziğidir. Besteci tüm operayı besteleyip bitirdikten sonra uvertürü besteler, çünkü izleyiciler oyun başlamadan önce oyunun içeriği hakkında orkestra aracılığıyla bilgi edinmelidirler.

Üç Sesli Akor – Üç sesli akor her sese uygulanabilir. En alttaki ses kök sestir (1), ondan bir tiyerz yukarıdaki ses orta sestir (3),

bunlara kök (karar) sesten bir kent yüksek (5) ses de eklenince üç sesli akor oluşur 1-3-5. Üç sesli akor art arda geldiğinde buna kırık akor denir. Uzmanlar majör ve minör, artık ve eksik akorlar şeklinde bir ayrım yaparlar.

Varyasyon – (Çeşitleme) Değiştirmek demektir. Kompozitörler melodileri istedikleri gibi değiştirebilirler. Bemolü diyez, dört dörtlük ölçüyü üç dörtlük, forte + staccato'yu piyano + legato'ya dönüştürebilir, uzatabilir, kısaltabilirler, polifonik ya da monofonik yapabilirler... Sanatlarının sırrı ise dinleyicinin yapılan tüm değişimlere rağmen temayı, başlangıç melodisini anlayabileceği şekilde düzenlemesinde yatar.

Walking-bass – Her vuruşu durmadan tekrarlanarak çalan sürekli bir bas figürüdür.